

PAOTR JULUEN
(GOUR-NA-GIL)

AN TORNADO

A. Rouault

ÉDITIONS D'ARVOR
GUINGAMP

AN TORNAOD

PAOTR JULUEN
(GOUR-NA-GIL)

AN TORNAOD

E skeudennou linennet
gant an Ao. ROUAULT

« E-heit ma vo teier war ribl ar mor,
« Homzomp Brezoneg, yez hor an Arvor.»

P. J.

GWENGAMP
Mouladurioù ARVOR

1935

Pep gwir miret striz

GRAET GANT AN HEVELEP OBEROUR

- I. — « AN ANKELC'HER », *pez-c'hoari fentus, e teir lodenn.* -- 1 skoed. -- (E ti an Oberour ; Plounerin).
- II. — « EVEL MA PARDONOMP », *pez-c'hoari en eul lodenn.* -- 6 real. -- (E ti Suberie, Gwengamp).
- III. — « LIDOU-BRAS », *da lakaat eur person nevez e karg.* -- (Gant aotreadur Eskopti Sant-Brieg, 18-4-27) (da voula).
-

KINNIG

D'an Aotrou Floc'h e ginnigan,
Deut eus ar stern ar strisikan,
Evel eur boked a c'houez vat,
Ma savo en e galon stad.

Siouaz, siouaz, ma zamm pluenn
'Zo krog d'ober he luduenn ;
Ne da ken met a-dreuz, a-hed ;
En he floumm, menel ne c'hall ket.
Kouezet ez eo ar melg warni,
Ha c'houez ar foulet 'zo ganti.
Ha dont a ray eta a-benn
Da zibuna mat he c'hudenn ?
E vamm, a-dammou, a-dammou,
'Savas brao e gof da Yannou.
A-zoug he c'hamm,
Ha tamm, ha tamm,
Ma fluennig,
Klemmik, klemmik,
A ray diou pe deir skrapadenn,
An Aotrou Floc'h, eur c'hoaradenn.
Mouzo bremañ 'neb a garo,
Gwir pe c'haou, sur, me 'lavaro.
Hag e savfe skrignadeg dent,
'Vit he lakaat da goll he c'hent,
Eur wech ouspenn he devo fent
Kokenn kokennig, mabig Sent.

D'HON LENNERIEN

Goude ar pil, warlerc'h ar barr,
E bolz an neñv, an heol a bar.

Hed-ha-hed ar saonenn, dudi, hiboud an dour.
Goude poan hag enkreuz, e trid kalon pep gour,
Pa zeu d'he balzami eul louzou a c'houez vat :
Al louzou-se, hizio, a brient, ennan stad,
Mabig Sent an Hent-Meur, 'enep d'ar velkoni.
Ar goap 'lak er spered da sevel c'houervoni.
War lavar hon tud koz, ar goap, siouaz a stag,
Hag ar bleiz kounnaret alies en em dag.

E Sant-Peg ez oun bet ; ha 'leiz ma dourn a c'hud,
Ma chomo, a-vremañ, war e glud, sioul ha mut,
'Fell d'in lakaat e deod, ya, da drei e-goullo,
Ha, skuiz gant e wall reuz, Yann Goap pardon 'c'houllo.
E-keit-se, kenvroiz, e c'hoarzot 'leiz ho kwalc'h.
Eur bann-heol a-wechou, eno emañ an dalc'h.

Ha 'n e barroz (1) war ribl ar mor

Oc'h hunvreal e toull e zor

Ar Floc'h bihan eürus a vo ;

Ha c'hoarzin a ray, dampredvo ?

Pelloc'hik marteze, ar sifern a dago
Lemm-Douchenn, al lui-mañ, me gred, p'e zispako.

P. J.

(1) Arvor-Pleuvian.

KENTSKRID

Diouz an oad en deus, PAOTR JULUEN, skrivagner, a zo anavezet pell 'zo ; hanter-kant vloaz n'eo ken, ha tregont vloaz 'so eo krog da vlansoni da Vreiz garlantez ha kuru-nennou ha na voenvont ket.

En tachennoù ar brezoneg, hanvet Kroaz ar Vretoned, Arvorig, Kenteliou Sant Fransez, Breiz, Kelennadurez Kristen, e lodenn a zo frank hag e vomm anavezabl etouez ar re all evel, en eur park, hini eur plommer mat.

Paotr-araok eo bet a-viskoaz, an dremm d'ezan koulz hag an troc'h.

Diwar ar memes urizienn gantan, 'zo bet savet kalz a Vretoned a-zoare, e bro Plistin ; met nebeut gant e zonezo-nou. Dispaka a ra dirazomp gwir batrom an Tregeriad, evel ma welomp, en hon amzer, tri pe bevar all. Ne vo ket eur gaou nag eur fazi lavaret ne zrouk-henvel ket, evel skrivagner, ouz oberour BOMBARD Kerne ; koulz ha re Proux, PAOTR JULUEN en deus gwerziou strinket eus gwazienn yac'han ar bobl hag a yafe brao ha kempenn en eun teskad bleuniou dibabet en enor d'ar yez.

Hirie, PAOTR JULUEN, skrivagner soniou, gwerziou, peziou-c'hoari, en deus krouet eur stern neve, peadra da rei muioc'h a dro d'e spered hag a frankiz d'e bluenn.

AN TORNAOD? Eun taolad fantazi an danvez anezan ; eur seurt marvailh imboudet war an istor, pe eur penad istor imboudet war eur marvailh.

An danevell, savet kazi diwar vann, a ro lusk d'ezan da astern e gammejou war meur a du ; da vonedonea e Kymru hag e Breiz, a-dreuz istor ar Gelted koz ha hini ar Vretoned a-vreman.

PAOTR JULUEN en deus bet bepred dalc'het war e Vro hag e genvroiz eur sell piz hag eveziek ; kalz a draou, gwelet ha klevet gantan, en deus bet dastumet evelse ha pouezet dre ma 'z ae ; henvel ouz penn-tiegez an Aviel, forz danvez, koz ha nevez, en doa da zispaka ha da ranna gant al lennerien vreton.

Al lennerien vreton ! A bep seurt a zo anezo, daoust ma 'z int distank kaer ; ha marteze n'en em gavfont ket holl en o bleud, bep ma trofont pajennoù AN TORNAOD.

Gwech e santfont herlink en o c'hreiz, pa gouezfont war bommoù brezonek krenn ha fêtis, distaget evel d'ar pemde ; gwech all, avat e vouzfont o tiboga « pôziou » ha warneze, — d'o meno, — stumm dizanve ha dic'hras ; gerioù ha n'hellont ket sellet oute, hep divarc'ha o daoulagad, na kas e traon heb eun tammik sav-kalon : « Pelec'h an diaoul, emezint, eo bet o kerc'hat ar re-se ? Ar re-se n'int ket eus hon saoud-ni ! »

— C'houi 'n hini n'anavezet ket ho saoud ! eme ar skrivagner. Brasoc'h kalz eo ar vandenn aneze evit na sonjet. Da bep rummad tud, avat, houman, elec'h kreski, a vihana, a strisa ; eur ger anavezet hiric ne vo ken anavezet arc'hoaz.... Betek ar brezoneg nesan d'imp a vo, d'hon mibien, brezoneg dizanve, mar ne garomp stourm ouz ar c'hiz.... Ha gant se, ar chato a ziskaro ar c'hastell ; hag ar mariaj a bako an dimezi. Hag all !... Hag all !...

Gant piou eman ar wirionez ? Pe gant ar brezoneger akuit ha kizidik, pe gant ar brezoneger dizek ha dizeblant ?

Ar respont he deus talvoudegez, rak buhez ar brezoneg a zo en arvar, da goll pe da c'honit...

— A lavarane ivez ! eme ar brezoneger diegus ; ya, buhez ar brezoneg, sur ; met taget 'n hini vo gant ar gerioù skolpataet-se a ra d'al lenner ober eul lamm a-goste pe eur souz a-drenv.

— Brasoc'h klenved eo d'ezan, evelkent, ar gerioù estren, eme ar brezoneger rik.

— Estren ? eme egile ; d'in-me ha d'an holl, marvat, eo gerioù estren kement na anavezet ket !

Setu doare ar prosez ha n'eman ket o vont d'achui.

N'eman ket o vont d'achui.... Koulskoude, setu aman eul levr hag a ro d'imp eun taol-skoa d'hon divourda. Talvezout a ra evel eun taol-êsa da skoulma etreze, pe da unvani, ar brezoneg pobl hag egile ; pe gentoc'h c'hoaz, da lakat ar brezoneg e renk ar yezou graet gante o c'hresk.

« Brezoneg graet e gresk gantan », setu pe hano a rofen da yez AN TORNAOD.... Brezoneg pobl ? Nann. Brezoneg lennegel ? Nann ; brezoneg beo ha graet e gresk gantan, dre c'halloud eur skrivagner, — ar c'houekan hini, hep mar, — hag en deus graet e gentan studi war varlenn eur Vretonez hag an eil ouz taol ar Ouiziegez.

— Met, emezoc'h, e pep bro, seurt yez eo an hini lennegel !

Lakomp 'ta lennegel, mar karet, ha deomp pelloc'h.

Arabat d'in heuilh ar beajour kammed ha kammed. Hen ober a refet c'houi, pa vet krog el levr. Lavaromp hepken

n'eus pajenn ebet aman ha n'he dije he diduell, he c'hoantiz, da ginnig d'imp.

« Setu aman eur ministr protestant ha na dro ket e deod e goulo, evel hini Gwilh vras, el lun ar beure... »

Pelloc'h, « eur bennoz d'ar gemenerien, rak, panevete, e vefemp dehret gant ar c'helien. »

Gwelet a ret ac'han « paotred o zriouec'h pred kig-sal ar sun, hep konta ar gwener, libistret daou du o genou gant druoni ar c'hig-sal melen? »

N'houlfen ket beza etouez enebourien ar venec'h!

— *Perak? emezoc'h.* — *Lenn a refet o foltred hag o meuleudi; m'ho kas, evit se, da gouent an Tad Abarvor.*

Ha poltred ar merc'hed, « o hano mat koz turzunelled » !.....

Netra nemet an taolennou-se, hadet stank hed-da-hed ar pajennou, herve fantasi ar skrivagner, a rafe gant al levr unan gwall blijadurus; met kaout a reer, e tu-hont, displegadennou, kenteliou, pennadou istor, aman, a-hont, dre ma tibun ar gudenn, hag a ra gantan ive eul levr skouerius-tre.

Eun dra bennak evel « diwar c'hoarzin, kelen ».

Spered seder PAOTR JULUEN, henvel ouz eur bannheol, a bar war bep pajenn, ha n'eus ket unan aneze a vefe pok ha tenval; ne gaver nep lec'h eus ar pastelladouse, henvel ouz bara boulboaz, ha, goude chaokat ha chaokat, a beg ouz ho staon hag a zalo'h da greski en ho kenou.

Bep ma kerzi, lenner ker, te 'welo da unan pegen gwir ma lavar: e kichen eur pennad istor, paket ennan eun tamm mat a ouiziegez, — tra moredu! — setu eur brezegenn da anaout trefodaj ar Roc'hiz..... Ha c'houi c'hoarzo,

hag an abadenn c'hoarzin a reio diskenn ar bomm istor, hep gouzout doare d'ec'h!

Hevelep tra 'vit ar yez: e kichen eur frazenn torosennet gant meur a c'her a c'hiz neve, dioustu ha dioustu, setu eur « pôz » a c'hiz koz hag ho talc'ho en ho charreou, kuit a fromma, betek « bonjouri » zoken, gant plijadur, an diavézidi-ze gwisket ken iskis.

Vit ho tiskwiza, goude ma 'z oc'h bet, eur maread, o vale kompez gant hent ar gomz-plen, ar skrivagner a grog souden en e delenn hag ho kas gantan, d'an nij, war askell ar varzoniez....

Anavezet am eus bet eul labourer koz ha, pan ae d'ar park gant e vugale, darn aneze youst c'hoaz, a gase gantan, e tu-hont d'e venveg war goubl e vrec'h, eur pif en e c'hodel. Pan arrue ar paotr-warlerc'h e penn e droc'h, an tad a denne e bif eus e c'hodell: « Eun tamm pifal breman, bugale »; ha raktal eun taol-son, kantig pe werz, arôk kregi gant eur blanchonenn all. Tad-koz PAOTR JULUEN, marteze, a rae kemend all, ha gantan en devo bet desket?

Daoust ha roet am eus d'ec'h eun tanva c'houek aralc'h eus an tenzor a dreou kuzet en pajennou AN TORNAOD, evel dindan alc'houez eun arc'h koz?

Sal am bije; met evel ma 'z eus ennan tammou aozet diouz doare pep hini, ar gwellan eo lavaret d'ec'h: « Tolle et lege! Prenit ha lennit!

E tu-hont ma kavfet ennan patrom eur Breizad pennkil-ha-troad, — ha n'eo ket lavaret eo, — c'houi a vo laouen o vuzulia ar gammed war araok graet dre al levrman: ar spered breton, evel ar yez, divailhuret ennan. Bep a zo er pajennou-se ha nerz ha galloud e gôr; eur Vreiz nevez o 'n em glask, eur mellesour ganti e pep

dorn ; en unan, skeud hec'h amzer all ; en egile, damskeud an hini da zont....

Saludet hon eus bet, n'eus ket pell, eul levr all o verka ive eur c'haer a gammed : Mentoniez, ar « géométrie » laket e brezoneg ; AN TORNAOD a zo, war eun dachenn all, gant e yez, e vennoz, e zoare-skriva dibradet kaer dreist d'ar stumm pemdeziek, AN TORNAOD a zo ivez eun neventi talvoudek ; strinket, kerkoulz all, diouz an eienenn virvidik elec'h m'en em aoz eur Vreiz nevez, adkavet ganti yaouankiz ha kened.

E. AR MOAL.
(DIRNADOR).

Kervabrouz, 16 a viz kerdu 1934.

AN AOTROU SERRAND, ESKOB SANT-BRIEG HA LANDREGER,
HAG AN AOTROU TRÉHIOU, ESKOB GWENED, BEZ O DEUS BET
AR VADELEZ DA ZEGAS PEP A LIZER D'AN OBEROUR EVIT E
GENNERZA EN E LABOUR HAG EVIT REI MUIOC'H-SE A LUSK
« D'AN TORNAOD ». AMAN E VEZINT KAVET WARLERC'H.
MET KENT MONT PELLOC'H GANTI, DIOUSTU, E FELL D'IN LA-
VAROUT D'EZO MA HOLL ANAOUDEGEZ-VAT HA, D'HEC'H HEUL,
MA GOURC'HEMENNOU A ZOUJANS VRAS HAG A GARANTEZ.

J. SKLISON,
beleg

EVÊCHÉ
DE
SAINT-BRIEUC ET TRÉGUIER

SAINT-BRIEUC, le 7 Mars 1931

Mon cher Ami,

Vous m'avez entendu cent fois gémir de ne pas connaître la langue bretonne. J'en gémissais plus que jamais en face d'AN TORNAOD.

Vous avez bien eu la charité de me donner du livre une analyse assez détaillée, mais si déjà, comme vous le notez, une traduction complète est incapable de reproduire toute la saveur d'un ouvrage, parce « qu'une traduction » est toujours plus ou moins « une trahison », à combien plus forte raison un résumé défigure-t-il ce qu'il résume !

Malgré tout, ce que ce résumé me fait entrevoir de votre œuvre, me laisse assez deviner tout ce que vous y avez dépensé de fantaisie et de verve en même temps que de connaissances variées. Et je félicite les lecteurs de AN TORNAOD de pouvoir savourer des pages de cette qualité. Je les félicite d'autant plus que vous avez su « mêler l'utile à l'agréable » suivant le conseil du poète latin, et, chemin faisant, semer votre récit de considérations d'ordre moral et religieux qui ne seront point pour eux sans profit. Que parfois vous stigmatisiez avec vigueur des faits qui constituent une page bien douloureuse dans les annales de notre histoire nationale, ceux-là ne s'en étonneront point qui ont conservé le sens du juste et de l'injuste, et qui savent que la langue bretonne dit fortement les choses.

Vous avouerez-je cependant que je ne suis pas sans inquiétude sur la manière dont les héros d'une certaine partie de l'ouvrage prendront le portrait que vous avez tracé d'eux. Non moins que vous-mêmes, ils ont de la

verve et ils pourraient vous donner en « Tunodo » une réplique qui le prouverait. Heureusement, vous avez eu la sagesse de mettre tous leurs défauts au passé, et ils ne voudront retenir que les éloges justifiés que vous leur avez prodigués pour la splendide clôture de leur Congrès Eucharistique.

Je ne suis pas sûr qu'ici et là on ne vous fera pas grief d'avoir, ainsi que vous l'écrivez, écouté parler les Anciens « le crayon à la main », et d'avoir reproduit leurs expressions, bien qu'elles ne fussent pas de breton courant, pour le tour charmant qu'elles offraient. Ces expressions ne seront probablement pas comprises et déconcerteront pas mal de lecteurs. — Oh ! je sais que vous avez une réponse toute prête : comment ne pas relever au passage les pépites d'or que leur éclat vous a signalées ? Comment ne pas en enrichir les celtisants ? — Mais pour être appréciées, il faut que ces pépites d'or se révèlent aux autres dans la même beauté qu'à vous. Et la chose se produira-t-elle, si les mots ne sont pas compris ?

Excusez-moi de vous faire cette mauvaise chicane : elle est bien osée, venant de quelqu'un qui n'entend rien au breton.

Elle ne m'empêche point de vous adresser toutes mes félicitations et de souhaiter de nombreux lecteurs à votre « AN TORNAOD » où votre cœur de prêtre et votre cœur de Breton se sont associés dans un si bel effort pour faire aimer toujours plus à vos compatriotes et leur langue et leur foi.

Votre bien affectueusement dévoué

FRANÇOIS-JEAN-MARIE,
Evêque de Saint-Brieuc et Tréguier.

GWENED, ar 5 a viz Du, 1931.

Aotrou Person ha mignon ker,

Eul levr nevez, skrivet gant Person Plounerin, eur beleg kredus hag eur Breizad kalonek, pebez eurvad evit holl vugale Arvor a gar o Feiz hag o Yez!... Eskob Gwened a dle d'eoc'h e wella bennoz hag eur ger a drugarez.

Komz a rit eus ma c'harantez e-kenver ar brezoneg..

Ya, e gwirionez, ma c'hoant a zo bras ha don, abaoe pell amzer, da welout lavar hor c'hendadou enoret e Breiz-Izel. Hel lavaret em eus, ha c'hoaz hen adlavaran, pegoulz e splanno an deiz a c'halvomp a-greiz kalon, deiz an emgleo etre Goeloiz, Tregeriz, Leoniz, Kerneviz, Gwenediz, ma vo eun doare hepken da gomz, da brezeg, da gana hor yez karet!... Arvor n'eo ket stank-a-walc'h he bugale dre ar bed evit kaout daou pe dri stumm da skriva ar brezoneg.....

Ha koulskoude, e pep korn ar vro, e kavomp lavariou dishenvel! Perak?... Abalamour hon eus lakaet, marteze, an alar a-raok ar c'hezeg! Lies a bluenn a ra neuz fall dirak al labour, hag an unvaniez, evel azen Yann, evit eur gammed war-raok, a ra diou war-drenv. C'houi a sikouro kas an erv da benn ar park. Plijet gant santez Anna, a gomze ker flour da Nikolazig, ha gant sant Ercan, person Tredrez, ho kenneza!...

Ra vo lennet eta, da serr-noz, en-dro d'an oaled, e pep ti Breiz-Izel, « AN TORNAOD », gant ar vugale vihan, ha gant ar re goz. An istor a zo souezus ha fentus, leun ivez a genteliou fur ha talvoudus. Eur roc'h dibradet eus Penn-Ar-Poull ha douget dre vor damdost da Roc'h-Landreger!... Biskoaz kemend-all, a lavaro an dud yaouank....

Istor pe hunvre?... Ne vern ket kalz evit Bretoned. Rak e-pad ma treuz Gour-na-gil ar mor, e-pad ma 'z a da Vro ar Sent, e tibun ker brao e gudenn, ma vo heuliet gant dud ha levenez....

A-hend-all, e vrezoneg a zo ker pinvidik ha c'houek, — eun tammig re a-wechou! — ken na vo lennet gant plijadur, heb poan-benn.

Marc'hadourez pentet, hanter werset, a lavare ho mamm-goz!... « AN TORNAOD » a zo livet kaer, prenerien a gavo e-leiz.

O! her gouzout mat a ran, pep den en deus e si, hag e-lec'h daou e vez tri... Pa gouezo ho levr etre daouarn ar varnerien, hag e-touez ar varnerien e savo, me gred, paotred Ar Roc'h, lemm o spered ha dilu o zeod, neuze, moarvat, e gousto ker da groc'hen ar bugelig.....

Neouac'h, n'em eus doan ebet diwarbenn e greskans. Mont a ray gant e hent, dispont ha didamall. En e zourn eman krog an Aotrou Serrand, eun Eskob nerzus ha karantezus. Evel eun tremeniad e-kreiz e oad, e kerzo sounn e dal ha sklerijenn en e zaoulagad....

Harpet e vo ivez, en e Dro-Vreiz, gant sant Tual, ha sant Paol, ha sant Gweltaz, rak Gour-na-gil a laka e boan da zerc'hel start, e-kreiz an eneou, an Aziel hadet gwechall gant Sent Breiz-Veur, Tadou ar Vro.

Dalc'hit eta gant ho labour, ma mignon ker, ra vo pignet an « TORNAOD » gant hor c'henvroiz, ra zigouezo etre daouarn bugale Arvor, evit deski d'ar Vretoned karout muioc'h Doue ha Breiz, ar Feiz hag ar yez.

D'eoc'h, ma mignon ker, ha d'ho lennerien ma bennoz karantezus.

HIPPOLYD TRÉHIOU,

Eskob Gwened

A GREIZ MA BATA

KENTA PENNAD

AN DEGOUEZ

I

AR BEMPOULLIADEZ

Eur barz kaer-brudet, d'ezan eun teod helavar, Teodor BOTREL e ano, Doue d'e bardono, rak siouaz maro ez eo, a skrivas eur ganaouenn c'hallek ker kaer-brudet-all, « *La Paimpolaise* », *Ar Bempoulliaez*, an diskan anezi, war vetek nebeut, e Brezoneg, evelhen :

« *Me gar Pempoull a-greiz ma c'halon,
'Us d'ar mor glas gant he zornaod ;
Hec'h ebatou, didu he fardon,
Dreist, ma dousig, 'vel 'r martolod.* »

P. J.

Eun amzer a oa, ne veze klevet nemet ar ganouenn-se o tregerni war muzellou entanet ar yaouankiz. Ha, divizat diouz an noz, an dason anezi, kaset ha degaset gant an avel-vor, a zeue, 'vel da skei da c'houll digor, war dor pep maner ha pep lochenn-pesketaer, evit tomma o zam-mig kalon d'an Arvoriz koz ha yaouank morgousket hepken c'hoaz en o gweleou-kloz ; o trei hag o tistrei war ar pell pe ar felu-mor (*algue*), diaes-kaer o fenn gant ar c'hoant dreist da gavout eur plas aezet da gousket.

Met ar gwerziou, ar c'hanaouennou evel pep tra a dremen, graet ganto o reuz. Abret pe ziwezat, a dachenn da dachenn, e vezont stlapet er blodou. Henvel 'int ouz ar meuziou ; ar re-man, pa vezont degaset re alies war an daol, a zeu da heugi Yann, ha Per, ha Paol. Re nevez a 'n em gav, pentet hervez ar c'hiz ; awalc'h 'vez kement-se d'o friza holl dreist priz.

Ha mar teuont a-bell, sur-mat e vezint kavet well ; ha dreist-holl, mar teuont eus Pariz pebret-lik hardiz-hardiz. Pelec'h n'eman ket ar sodien, ar sodezed, ar pennou-skav, evet ganto o mez ha lonket o onestiz, na deuint ket bep noz d'o youc'hal a-bouez-penn, hed-ha-hed ar ruiou ?

Hag e c'hoarvez petra gant ar c'hanaouennou koz krok da breñved e-touez ar pailhorou ? Yann Furch-difurch, ar ranell, ar sav-e-fri, dalc'h-mat o c'houesa, o turia endro d'an ti, mar gall lakaat e zourn war groc'hen pe askourn, kant ha kant kwech gantan e vo trôet, distrôet, c'houesaet, blasaet, eilpennet, pismiget, da glask kavout ennañ si pe si, m'en devo digarez d'e lezel hep e zebri. « *Pell diouz lagad ar c'haz, e lavare mamm-goz, e tans logodenn gant raz.* »

« *E-keit ma vez ar mestr en e liorz war spi,
Deu ket da bigosat, nann, eno ar brini.* »

P. J.

Ma vije bet beo BOTREL, Doue r'e bardono, piou vije bet aet, kement-se, da furchal, gantan war beg e fri lusedou da gavout si, evit dispenn 'vel eur c'hi kanaouennou ker kaer, m'o deus graet berr-ha-berr n'ouzon ket, nann, pet gwech, war eskell an avel, ken aezet, tro ar bed ? Den ebed a-dra-sur. Met setu, siouaz, maro ar barz Oberour, perc'henn *Ar Bempoulliazez* n'eman ken en hon touez, evit gallout difenn, na gant teod, na gant pluenn, e son, e ganaouenn. « Ne dalv ket da bod-pri ouz kaoter 'n em steki. » Met bruzunet ar gaoter, ar pod-pri a sav e benn, ha gant c'houez e fouge, faeus 'vel eur pipi, e gôf leun a vrasoni, ne glask 'met glaourenni, tufa war nep hini, e sav warnan e fri. Hag *Ar Bempoulliazez* labezet gant ar glaour, skedusoc'h eget biskoaz, lintrusoc'h eget an aour, a deus lakaet 'n eul laour (*cercueil*) korf paour an naer-wiber a deus bet c'hoant gant herr, he flemma berr-ha-berr.

*War ho kein, 'n an 'Doue, na sachit ket ar c'harr,
Da derri pe ho fri, pe ho prec'h, pe ho kar.*

P. J.

BRUD VAT PEMPOUL

Kêrig vihan Pempoull (Penn-ar-poull, a-dra-sur, gwechall-goz) a zo savet du-hont war ribl an aod etre daou veg-douar : Plêraneg ha Kerity. Ha n'eo ket hepken dec'h e rae ar wech kenta tro ar bed, ano kêr Pempoull. Ar gaer e gurunenn kel lintrus war he fenn, en deus lakaet enni, gant e ganaouenn, Botrel ar barz breizat, eur beriezenn ouspenn, pell-pell 'zo a skede 'raok an Amzer-a-ren. Henvel ouz an heol-berv, e-kreiz toumder an hanvou, war bep mor, pep dremwel, e lintre he bannou.

Gwechall en amzer goz, er c'hrenn-amzer zoken, ma rede ar preizerien-vor, a-us da bep doun-vor en o listri ker

skañv, ker herrus war-eun-dro, ma euze ar paour-kaez, ma krene 'vel eur barr-deliou, ha ma sklase e wad en e wazied, netra nemet o klevout komz diwar o fenn, en amzer-se, er penn ar poull, kozidi, tud yaouank, touellet gant ar mor, a 'z ae da c'hounit o bara pell-pell diouz an douar ; ha digor ar mare da vont da vorueta da voriou an Izland hag an Douar-Nevez, Pempoulliz hag an holl verdeidi diwar ar vro tro-zro a yae, berniou anezo, bep bloaz, daoust d'an amzer ha d'ar mor e fulor, da dremen miziou du dindan an erc'h, ar skourn, war-du an Fianternoz, e-lec'h ne veze ket alies, na noz na deiz, nemeur a veur-larjez da frealzi d'ezo eun tammig o buhez.

Met pelec'h eman 'ta an den-a-vor a gil gant an aon eus e skeud? Sellit outan ervat, na peger frammet-mat n'eo ket ? Eun tamm paotr a c'hiz koz, berr e ziouar ha doun e gof, pell etre e zaoulagad en e benn o virvi evel sellou sparfili, ha rous e groc'hen evel kroc'hen eur c'houil,

A-vihanik, war an aod,

E tremen e amzer, an danvez martolod.

P. J.

Eno e vez en e vleud, 'vel ar pesk en e zour. En em gav war eul lestr eun tammig plas a vous, trizek evit dou-senn a zeuio da c'houlenn digant ar c'habiten mont d'e heul, en e vourz, da redek ar moriou. Nann, nann, ar verdeidi ne dint ket tud spontik. Serz en o sav evel peulhiou, gwriziennet 'vel dervennou, kaer 'devo ar gorventenn c'houeza yud war o choug, e chomint o fenn uhel d'an nec'h, divrall 'vel war ar sec'h. Dirak ar mor o trouzal hag an tonnou diroll, an eon en o genou, evel chas kounnaret o 'n em skei war ar reier, koz ha yaouank ar verdeidi a sutal hag a gan evel Mên Izabo, 'n he sav war an tevenn,

o c'hortoz he Yannig aet da sevel keviou, ha war distrei d'ar ger .

Erru ar mor, ar pesked,

Laouen ar vartoloded ;

Emberr vo graet c'hoaz lapavan,

Sistr, gwin-ardant a vo aman.

P. J.

Labour poanius ha start da zastum paeadra evit kaout er gozni aesoc'h eun tamm bara, setu aze micher ar paour kaez pesketaer ; ha ma seblant da gals pa vezont en douar ez eo ar Verdeidi, ya, paotred dic'hlac'har en askont ma vezont ken alies ha bemdez dindan ar bod-ilio o c'hlebia o genou, hag o laza an tan krog en o gourlanchenn, n'eo ket gwir ar gaou-se. Ma tremenont amzer, pa vezont dibreder, eun tamm o kleuza gwer, na pebez taol kaer.

Goude ar boan, ar riskl, 'ties an dienez,

Ne deo ket eun torfed 'n em rei d'al levenez.

Ha neuze gwall c'hoular vez moarvat ar soubenn,

Pa ne vez ket enni eun tamm pebr hag holen.

Gwechall eur vaouez kaez, eur plac'h a anaoudegez, o klevout lavarout ez oa ar baotred hag ar merc'hed ar falla tud a zo er bed, a savas droug enni, hag e teuas ganti ar gavadenn gaer-mañ : « Ar baotred, ar merc'hed?... N'int ket, n'int ket ; ar falla tud a zo er bed eo ar vartoloded hag o breudeur, ar soudarded. Diouz o gwelout mar-teze. Ha neuze, kredi a ran ez int d'an nebeuta, ma ne dint ket ouspenn, kendirvi gompez d'ar baotred ha karr pe gilhorou d'ar merc'hed. En tu-hont, an diavaez ne ra ket an dalvoudegez, nemet evit ar ganabenn, a zo well egeti he fluskenn. Hag ar vartoloded ma 'z int eun tamm tuet da foueta gwenneien dre lipat gwerenn, ne dint ket, da-vihana, nann, ker fall-se en hor Breiz. Dre c'hras Doue,

ez eus c'hoaz gwad kristen en o c'hreiz. Ha, ma ne verv ket dalc'hmat, d'o lakaat da skedi, en em gav eur gouel kaer, e Pempoull, er Slerder, raktal en em vodint evit dougen o Gwerc'hez; hag ez eus bet gwelet, en amzer ma sone war an doriou-iliz hag herz ha 'bouc'hili, an dud-a-vor war-spi, evel e Ploumanac'h, prest holl, 'vel e-kreiz an dispac'h, da faouta e benn d'al laer ha d'e skei berr-haberr, en aod, war ar reier. Gwad kristen d'ar vartoloded ? Ya ? Anez e pelec'h Pardon kaer Kelou-Mat, Pardon an Islandiz a laka kement a lorc'h e kalon Pempoulliz. Pempoull, Pardon an Islandiz, daou dra a zasson a-gevret e dounder pep spered. Bep bloaz, d'an eiz a viz kerzu, a bep ti, a bep bann, a-dreuz, a-hed Gouelo, e tered, a-youl, da gêr Pempoull, tud a bep oad, yaouank ha koziad, d'enori o Mamm ger, an Itron Gelou-Mat, ma skuilho he bennoz, war-eun-dro he grasou, war ar goeletinier renket a-hed ar porz, o goueliou gwenn-kann digor, leun stegn a avel war-du ar mor. Karget a chadennoù evel prizonidi, ne reont, deiz-ha-noz, nann nemet hirvoudi. Glevit ket ar morvent dalc'hmat o c'houibanaat a-dreuz an holl gwer-niou hag ar paramantou ?... Mouez touellus Mari-Morgan, noz-ha-deiz gant he c'han :

*Torrit, torrit ma chadennoù,
Digorit d'in, m'ho ped, an nor,
Ma tansin war ar gwagennoù.
« Ma 'z in da redek war ar mor »*

P. J.

'vel ronsed o tripal hag o chaokat o dent gant ar brez da sacha ha da gerzout en hent, dindan nask o fardou, her-rus, ha mall ganto da rufla al lano, an holl goeletinier, o fri savet en aer, a vranskell, a vranskell, o lien en avel, ma lavarfec'h sur, c'hoaz, eur bagad gou-

ried, digor o iskilli, o tarnijal war ribl an aodou, da zizo-lei peskedigou.

Pardon an Islandiz a zo eur pardon kaer ; ha pa 'z ay ar Werc'hez d'ober bale tro-kêr, war diouскоaz ar verdeidi hi douget gant dudi, e seblanto c'hoarzin ouz hec'h holl bugale a renko dizale kuitaat o zi, o dous, o bro, evit mont d'an Island d'ober c'hoaz eun dro. Nann kaer a vo lavarout hag en desped da dud, Pempoull 'zo c'hoaz hizio, ya, lintrus-kaer he brud.

Na deuit ket 'ta, pismigerien, da dufa war ar gurunenn a zalc'h ker skedus war he fenn, na da c'hoapaat, gant fouge eur pipi, re enk e jilettenn evit e vrasoni, ma ne gaver war ribl an aod, e Pempoull, na tevenn, na tornaod. Pempoull ha Pempoulliz a c'hall sevel hardiz uhel o fenn en aer hag e lakafent mab eur c'houiblaer da c'hoari kement e baotr ha da grignat « *An Tornaod* ». He c'hri-gnat?... Pelec'h, ma Doue! Pell amzer 'zo, e gwirionez, ez eo kollet ar gwall-eürus, e istor da glevout spontus. E istor marvailhus, pe, ma kavet well, kentoc'h e zanevell, e gavet 'm eus d'am zro, en eul levr a bell-bro.

EELVET PENNAD

BEAJ TRAMOR

I

AR BEMPOULLIADEZ

E-kerz eun devez-hanv, an heol -us da Weltas, war boull-mor ar Porz-Gwenn ken diwag (*sans vagues*) hag eul lenn, a zeue da skedi, e galon e dudi. Hag ez oan gourvezet eno war an tevenn, harpet ganin ma c'hein, evit ober eun hun, ouz karreg Sant Tual, ma teue ar voul-dan da skei bann war-lerc'h bann war ma dioujod, kunvik, d'ober d'in allazig. Dindan he fok karantezus, e vanis kousket eürus ; ha me da hunvreal. Hed-ha-hed eur gompezenn (*plaine*) ec'hon-kaer a bep tu, e welen o tonet, int niverus

meurbet, tud a bep oad, tud koz ha tud yaouank, tud gour
ha bugale, heñvel ouz soudarded deut ganto al lore, o
kana ken na sone, eun darn,

*O Breiz, ma Bro! me gar ma Bro!
Tra ma vo mor 'vel mur 'n he zro,
Ra vezo digabestr ma Bro.*

TALDIR.

eun darn all,

*Sav, Breiz-Izel, d'an nec'h da vannielou,
Ruziet gant gwad hor c'hendadou.....*

TALDIR.

Hag em sav, krenn, e saven d'o gwelout o tremen. Tud
a bep bro, tud a bep bann, hag int holl bugale Keltia ;
hag o tihun war-an-taol, e kanis 'vel diskan eur ganaouenn
a joa :

*Sav eus da vez, ma C'heltia!
Hag e kanin : « Alleluia ».
Ha c'houi, neuze, ma c'hendadou,
Deut d'am c'herc'hat a vagadou.
En deiz ma teuot d'am gervel,
Na peger brao 'vo d'in mervel.
A-denn-askell, kuit a lenvou,
E nijin 'trezeg an Nenvou.*

P. J.

Eur weledigez ker kaer a gasas ma c'hoant-kousket da
vale berr-ha-berr. Hag e kemeris ma levr, *Ar an Deulin*,
graet gant P. KALLOC'H (*Bleiz-Mor*) ; eur c'haer a levr,
eur gwir denzor a dlefe pep Breizad e brena, ya, gant stad,
ha mont war e zaoulin d'e lenn betek ar fin. Ma kouezas
ma daoulagad war eur gaer a varzoniez savet gantan :

Men Gouen (Ma Gouenn). Ne gavot ket kaeroc'h ; eun tes-
teni da Vreiz, ez oa he c'harantez hirvidik en e greiz :

*O, Arvor ha Galia, Iwerzon ha Britia,
A holl-viskoaz e oac'h tonket gant ar C'hrouer
Da vout broiou santel kadourien krew Keltia.*

Hep mar ar re a oa o kerzout er blenenn, a oa tud ar
broiou-se, hag int tud eus hor gouenn, tud n'anavezen ken
nemet dre ar Gorsed, ha dre lenn *Envorennoù Beaj Ab-
Herve*. Eun anaoudegez d'ezi nebeut a dalvoudegez. Hag e
chomis da brederia ha da envori.

Hag ez afe bremañ an amzer da c'hlebori?... Er pellder,
hed-ha-hed an dremwel, war an hent-se ma seblant an
neñv dont da rei d'an douar eur pok karantezus, d'e frealzi,
'n e c'hlae'har, eur vorenn a sav, war dioueskell an avel-
vor, ma lavare hon tud koz, e vez ganti tommder e gor.
Dont a ra d'ar c'haloup ruz. Daoust hag e teufe an amzer
da veza druz ? Evel eur grenedienn a lak da griza ma
c'hroc'hen. Distanet eo tommder an deiz, ha bremaik, an
abardaez, da c'hortoz an noz da astenn he mantell war ar
bed, klenk ha kloz. Deuomp neuze d'ar gêr e-keit ma 'z eo
sklêr, rak kent pell, pa denvalaio, ne ouezo den pelec'h
c'h aio. Ha me d'ar gêr, o sacha war ma ivinou gant herr.
Ma c'hoan debret evel diwar ar flip, eun nebeut amzer
goude em gwele 'oan gourvezet, ne lavaran ket evit kous-
ket. Ar weledigez, en-dro d'am spered, a rae kement a
dourni, a sabad ma ne oan ket, nann, evit serri eul lagad...
Keltia!! Eus Ar C'hreisteiz d'an Hanter-Noz, eus ar Sav-
Heol da Guz-Heol, tud a bep stad hag a bep oad o kerzout
dre greiz eur gompzeenn....., en eur gana, warlerc'h ar ban-
niel erminiget....., eun emsav hep mar. Skosiz, Iwerzoniz,
Arvoriz, Kerne-Veuriz deut d'en em voda en-dro d'o breu-

deur Kembreiz. Na pebez kompezennad tud! kals mui anezo eget ma 'z eus a stered en-dro d'al loar hag a blu war gorf ar yar. Hag e teu da zasson war ma muzellou :

*Breudeur, ni glev ho kanou (chants),
Eus an tu-man d'ar mor ;
D'ho mouez ha d'hoc'h ezommou
Hor c'halon zo digor.....*

*Mar bez bolontez Doue,
Hor Mestr hag hor Roue,
Ni 'z ay d'ober eur bale
En ho pro dizale.*

P. J.

Ya, n'eo ket dre levriou hepken e fell d'in anavezout ma breudeur tramor. E-lec'h dont bep bloaz dre aman da dre-men ma amzer, 'vel an divroidi, dibreder, hed-ha-hed an aodou, ma 'zeo ganto kontammet ar mor hag ar pesked, ez in da veaji, da welout a-dostoc'h ar re a domm outo ma gwad a ger pell koulskoude.

E maner Kêr-Uhel, ma ra ennañ e annez ma mignon Fransez, 'n kichen eul levraoueg, gwerniset-kaer ganti tri droatad karrez a voger, eun daolenn goz dislivet ma 'z eo skeudennet warni holl vroioù ar C'huz-Heol. Ha me ha tostaat.... Arvorig, Kerne-Veur, Iwerzon, Kembre hag Ar Skos, na pebez kavaden! Aes-brao 'vo d'in bremañ ober baleadenn a-dreuz ar menezioù, war dor (*flanc*) ar gre-c'hiennou, a zraonienn da zraonienn, hed-ha-hed ar stêriou, war ribl ar gwazioù, e-lec'h ma hiboud an dour, ha tizout marteze, a-dreuz ar peurvanou (*pâturages*), ar gaer a gompezenn ma verve an dud enni 'vel eur c'hrugell-ve-rien. Ma kouezas ma daoulagad war ar ger Kerdiz (*Cardiff*). Kembre!... Kerdiz!... Ya, hep mar, e-lec'h ma 'z eus

glaou-douar. Sellit, sellit...., eun tamm bremañ, amañ er C'hornog, (*Ouest*), eun ouf (*baie*), ouf Caermarthen, hag uheloc'h, en Hanter-Noz, eur gêrig all, *Saint-Yves* (Sant Erwan) hec'h ano ; Caermarthen!... Saint-Yves! Ha koulskoude n' hunvreat ket.... Taolenn Kembre a zo dirazoun, ha n'eo ket hini Bro-Dreger, en em gav enni damdost d'he c'hêrbenn, Landreger, e parroz Ar Vinihy, maner Kervarzin (Caermarthen) ma c'hanas ennañ, Sant Erwan He-louri, e galleg hag e saozneg, *Saint Yves*, sant bras Breiz-Izel. Anoiou ken heñvel, hep mar ez int bet diwanet en speredou ha strinket a-ziwar muzellou Kenouenn (*de même race*). Caermarthen, Kervarzin, daou skourr peusheñvel savet war eun hevelep korf-gwezenn keltiek. N'eus ket da lavarout nann, mont a rin da Gembre, pe me vo maout e Kerne!

II

EUS SANT-MALO DA SOUTAMPTON

Eun nebeut mizioù goude, en eul lestr-dre-dan, ar *Sea-Fly* (Kelienn-ar-Mor), e kuitaen Sant-Malo. Brao-kaer ez oa an amzer, diwag an dour en e sae liou gwenn-glas ; eur gwir blijadur redek ar mor dindan bannou an heol lin-trus o virvi en tonnougou eonennus rannet ken ouesk gant staon arc'hantet hol lestr, o tigeri, dre ma 'z ae, e hent dirazañ. Eun tammig ehan e Jerze da ziskarga ha da gemer tud ha marc'hadourez, ha, yao, hag a-raok etrezek Soutampton, e-lec'h ma tleemp douari. Nebaon, ma oa brao ar mor betek neuze, dre ma kollemp ar gwel eus an douar, e hañvale (*semblait*) d'imp ez oa rustoc'h ar gwagennou ha mui a gas gant an dour. Hol lestr, na bras, na bihan, eun tamm krennard a lestr, taolet ha distaolet gant an tonnou, a ziskenne hag a save a-ziwar an eil gwagenn war heben, evel eur gouri (*goëland*). Dañsal a rae

hol lestr a-us d'ar c'hoummou (*vagues*), da lakaat nec'het meur a hini, dreist-holl an treizidi (*passagers*) savet en Argoad. Met an Arvoriz eveldomp-ni ne reont ket muioc'h van ouz ar mor o trouzal, ar gwagennou o frega, ouz a listri, daoust beza en o bourz, a-us d'o fenn dichadennet ar gorventenn, eget Kastell-an-Taro ouz eun taol avl poaz.

III

EUR BENTADENN A SAOZEZ

Em c'hichen ez oa eun itron vras sec'h evel eur geuneudenn ; eur Saozez, melen he c'hreouichenn evel kreo eur gaerell (*belette*) ha ker hir he dent en he genou ha dent an drezenn-bod e ti Soaz Ker-a-Venou. Hag an itron, mar plij, gwisket, stipet ha fardet, evel ma 'z eo bremañ ar c'hiz gant ar merc'hed, o ano mat koz turzunelled. Ha betek ma 'z ouz krog enni, setu amañ d'eoc'h penn-kil-hatroad ar patrom anezi. E lavaren dioustu ez oa melen he c'hreouichenn ; ya, da-vihana, da welout diouz an diou guchennig rodellet a zeue hag a 'z ae gant an avel, o hil ligat kement d'ezi he dioukouarn ma renke, ar gaezez, ken alies ha kant gwech an eur, en em grafignat, rak a-hend-all ho piye lavaret e vije bet dirazoc'h eur vaouez kollet ganti he bleo en eur sachadeg, o zouzet evel m'o doa betek he c'hilpenn ; ar peurrest a oa kuzet dindan eur foeltrenn kalabousenn, diou pe deir vleunenn sounnet e-giz eun doupenn, ouz he gwernisa hepken. He gouzoug en noaz betek he daou blankenn skoaz, frank warnañ, ken disparbuilh a-rez he c'hrubuilh, ha ker ruz ha ker ruz hag hini ma yar velen eus gouenn ar yer-Indez, tapet gant hor Saozez eun taol-heol, moarvat, evel Janedig vrao hanter-noaz he c'hroc'hen, o ruilha war an draezenn. Evit peuz'holo an tamm anezi, krennet re verr ouz krec'h ha re verr ouz

traon, re verr a-gleiz ha re verr a-zehou, a-rez pennoù he daoulin hag a-us d'he daouilin, eur saeig e seiz-roz kals re skanv ha, war vetek nebeut, peuztreuzwelus an danvez anezi dindan eur marelladur karrezennet iskis-a-walc'h da welout. He diouhar, hir hag askournek ne oant ket evit karga he loerou liou-kroc'hen ha ken tano ma seblantent beza bet steuet gant eur gefnidenn. He zreid, gwasket en eur skasou ler rous, hir o begou, ha ken uhel o seuliou da veza kemeret evit jurumellou (*échasses*), o doa, sur, eun troatad-hanter. Pet vloaz 'n 'oa hor Saozez?.... Ar merc'hed a dav war o oad ; ha gant ar bleud hag al libistr a goare he dioujokenn hag he muzellou, ne lavaran ket diouz he dent, piou en dije lavaret pe goz pe yaouank ez oa an dreudasenn. Ha da betra, ma Doue, en em ginkla evel-se, heñvel ouz eur sant Meurlajez, dreist-holl pa dleer, war ar mor, mont d'ober eur bale ? Pleustret he doa, seblant, aliesoc'h ar saliou-dañs hag an noblañsou bras eget ar c'herreg war ribl an aodou. Merc'hed Bugelez hag ar Porz-Gwenn a lamm a-ziwar an eil roc'h war eben, hag eus an eil penn d'egile d'o bagou, ken aezet ha tra. Met hor Saozez, ar plac'hig kaez, gant an droug-mor ouz he gwaska eun tammig re, ha gant ar brez da vont da skei eun tamm bruzun bennak d'eun nebeut pesked o c'hoari hag o filostat en-dro d'al lestr, a horjellas hag a horjellas kement ma 'z eas da leda he c'horf e-kreiz ar pont, damdost d'ar c'habiten, ennañ eun tamm brao a zroug, o welout ar Saozez bet d'ezi eul lamm-choug ; ha ker stlabezet ganti, war ar marc'had, leurenn al lestr, ma renke an treizidi, eun darn, starda war o fri, eun darn all, trei o fenn da c'hoarzin gant ar fent. Ober a reas hor Saozez daou pe dri ruilh, henvel ouz eur wiz koz o torimellat en eul lagennad dour-hanvoez, ma oa en em gailharet gwasoc'h eget Gwillemed o lenn lizer ar Prefed. Ar Saozez, da we-

lout iskis, pa oa, eur benntadenn anezi, gwisket evel ma oa, en eun doare ken dic'hiz, bremañ ez oa e gwirionez tremen mez he gwelout. Hag hi 'ta, evel eun den penn-follet, ne oueze pelec'h trei he daoulagad, da glask unan bennak da genglemm ganti war druezusted he stad. Ma krogas, o tostaat ouz al loman (*pilote*), da gragouilhata ne ouien-me petra e saozneg. Hañvalout a reas d'in abred e c'houlenne paeadra da guz he faourentez. N'he doa ket, e gwirionez, dilhad ganti da cheñch ; ha bremañ pa en em gavjemp e Soutampton, war ar c'hae ha dre ruiou kêr e vije, sur, warni sell kaer. — « Dilhad da cheñch, paour-kaez Doue ! a seblante lavarout al loman, dilhad da cheñch ! hag hervez ho ment!.... biken e bourz al lestr-mañ ne gavot war se ho mennad ». — Hag ar Saozez da glemm, da hirvoudi ha da gounnari, zoken, ouz ar c'habiten hag ouz ar c'hevredigez a oa e penn al listri-post Sant-Malo-Soutampton. Ma tostaas ar c'habiten gantan eur goz livitenn-gampr bet ankouezet en e vourz, gant eur Breiz-uheliad o kuitaat e vro evit mont da Iwerzon da ober eun tamm tro. « Ma deo mat houmañ d'eoc'h, he c'hemerit, ha serrit bremañ ho kenou ; awalc'h a « jeu » hag a c'hoari a zo bet amañ evel-se. Ma 'pije debret ne-beutoc'h a veuziou mat araok dont d'am bourz, ne vijent ket bet deut kement-se da drefika, dre forz beza ken tramailhet gant an avel dichadennet o lakaat kement an taoliou-mor da veza ker kounnaret hizio ouzimp ».

Ne dremenat ket an holl draou-se ker buan ha lavarout : ya. Ha tostaat a rae bepred hol lestr ous aodou Bro-Saoz, e-lec'h em boa da erruout ha mall ha dic'hortoz.

Nebaon, ar Saozez a oa he fenn e-gin ; ha war ginaat ez ae dre ma tostaemp ouz an douar, ma welemp bremañ reiz-mat an tornaodou anezan, hag o tivogedi du-mañ ha du-hont, siminaliou an uhel-fourniou (*hauts fourneaux*),

o fenn ganto sounnet ken uhel en aer, ma seblante, o tihalana evel ma raent, ar mogedennou du ha pounner anezou en em veska gant ar malkennou ramzel (*gigantesques*), a oa o 'n em dourta a-us d'o fenn.

Hed-da-hed ar c'haeou, e porz Soutampton, d'imp da welout, kêriz dibreder..., simidi... (*portefaix*), maltouterien... soudarded a zeue hag a yae, seblant, ouz hor gortoz. Eur c'houtelladenn skiltrus ma vouboue an dasson anezi em diousskouarn, ha setu ar vartoloded aet d'ober eun tammig hun goude beza graet o lod, raktal war ar pont, pep-hini en e lec'h, prest da gregi, rak bremañ evit kaea e vo hep mar eun tamm krog. Eur c'houtelladenn all..... tostaat a reomp tamm-ha-tamm. Ha plas hor bo da gaea ? Gwerniset eo ar c'haeou a listri a bep ment hag a bep stumm : listri-war-lienn ha listri-dre-dan, listri a bep bro zoken. Ha daoust ha ne gavin ket en o zouez eul lestr breizat bennak ? Ar menoz-se a-greiz-holl a zeuas da rodella ha da virvi em spered. Met ma daoulagad ne oant ket evit o zrei diwar benn mezek ar Saozez en em zastumet gwella ma c'halle en he livitenn-gampr, da guz an distoladur ma oa gantañ kailharet, eun druez he gwelout ; ha war he dremm ganti breman eun tamm seienn da dremen hep beza anavezet ; rak hervez ma klevis, eur pennad amzer goude, ez oa Mari Gailharenn dimezet da unan eus pennou bras ar vro.

IV

AR ROM-PLOUZ

Eun deirvet c'houtelladenn..., erru 'oamp, en taol-mañ. Eun tammig reiz o kaea..., enk 'm oa an darempred etouez an holl listri.

Setu bremañ tro ar valtouterien... Dre ma tremen an treizidi (*passagers*), gant o fakadennou, e renkont er re-

mañ lakaat beg o fri. Heñvel ouz paotred Mari Robin, e Breiz-Izel hag e-lec'h all, ne glaskont ken nemet yenna ha yenna bepred ; met o micher eo, da betra klemm ?... Bezit gant ho « cheu », it klenk gant hoc'h hent, ha n'ho po ket a lec'h da skei tan ha moged, evel unan eus an treizidi, eur bannac'h re a rom-plouz gantan en e valizenn hag eun tamm re a vutun en eur c'houghn c'hoaz anezi. Hag ar paourkaez koulskoude pelec'h ec'h aje da nac'h ?... Met gant ar brez da dremen e-biou, ez oa aet eun tamm re rust d'ezi, pa oa o lakaat e droad war ar pavez-kae, ma torras unan eus e voutailhou ; ha setu labezet e dammou dilhadou hag e vutun hag all. Eun druez !... « Brasoc'h koll, eme unan eus ar valtouterien, eo beza torret ar voutailh ! ». — E zaoulagad morlivet a virvidikae en e benn ouz c'houez vat ar rom-plouz balzamet gantañ an aer tro-dro. Moarvat e vije bet kals-well gantañ beza bet eur bannac'hig anezañ da c'hlebia e c'hourlanchenn klañvfall gant an dev, rak, diouz e welout, gant e fri ruz evel eur sivienn poent-he-debri, ez oa hor maltouter eun ever fall a zour ; poaz e seblante beza, tor ha stripou, hag all...

Dre eur c'horn eus ar blasenn, e-pad ma oa an holl o sellou war baotr e rom-plouz, Mari Gailharenn a c'houneze a-veg-troad, a sache war hec'h ivinou, evel ma vije bet an diaoul war he lerc'h, mall ganti d'en em vounta en eur vanellig bennak, ma kavje enni nebeutoc'h a dud war hec'h hent, a-raok erruout er gêr. Klaoustre (*ga-geons*), ez oa hon itron eus Soutampton end-eeñ.

V

AR C'HABITEN KERVIG HA ROZGOIZ

Ha petra 'oan-me war zont da veza ? Mont a-zehou, mont a-gleiz da ober eun diskuiz e-skeud eur bod-ilio, da zebri eun tamm kig ha bara ha da eva eur bannac'h sistr ?

Nec'het ez oan... Ha me ha sellout eus pe tu e teue an avel, pa welis o tifluka en eur c'houghn, eun nebeut kanfarded, pep a vec'h ognon ganto war o skoaz ; ma teuen da gounaat Koran, Datan hag Abiron o tistrei eus an Douar-Prometet, ha bec'h d'ezo o stleja o blokadou gwini. Ha paotred o ognon, o komz brezoneg gwaso ma c'hallent ; Rozgoiz hep mar !... Ha me ha mont d'o c'havout, ha goulenn outo doare pe doare a-zi-vout kêr, ha dreist-holl, a-zivout an ostaleriou ar muia darempredet gant Arvoriz. Hag e gwirionez, krog 'oa davat ma daoulagad da vihanaat ; n'em boa ket kousket e bourz al lestr-treizer, ha war ma bruched ez oa e-brall holl gleier an Naoned. Ha neuze evel ma lavare mamm-goz :

*An tamm hag al lomm
'Laka an den en e blom.*

En em gavout gant eur c'henvroad ker pell all diouz ar gêr, o, na pebez frealzidigez evit ar galon !... Gallout komz en eur vro estren, evel ma ris eur wech all e kêr Venezia, en Italia, o, en eun degouez evel-se, ma seller awechou, diouz ma 'n em gav, eun tamm a-dreuz hag agorn gant lagadou du, an eil ouz egile, na pegen eirus ne vezer ket ? O, neuze e tomm, e verv zoken ar gwad er gwazied, evel breudeur, an eil ouz egile ; ha bervoc'h e vez c'hoaz marteze, p'en em anavezer evel bugale d'an hevellep bro, BREIZ-IZEL hec'h ano.

E-keit-se, azezet e bourz e lestr-war-lien fardet-mat ouz ar c'hae, eur martolod en e damm dilhad d'ar sul, e gornbutun gantan en e c'henou, a selle hag a selle spis-awalc'h ouzimp, ouzin kentoc'h, rak ne oa ket hep anavezout paotred Rozgo, ar marc'hadourien ognon, ez oa deut marteze zoken da zegas d'eze marc'hadourez. Piou ez oan ?... ret-mat 'oa d'ezan kaout war se gwir sklerijenn. Hag hen ha lammout en eun taol war ar c'hae ha dont eeñ en hor

betek. Ma tommæ ma gwad ouz paotred an ognon, e estlammis hag e tridas ma c'halon a joa o welout dirazoun unan eus ma brasa mignoned, ar c'habiten Kervig, eus Plounez, graet ganin e anaoudegez gwechall, pa 'oamp hon daou oc'h ober hor servij e bourz an *Amiral-Charner*.

Daou Vreizad

N'int ket evit en em welout ha 'n em guitaat

Hep lipat

Eur werennad.

Ha ni hon daou ha d'hon heul Rozgoiz da gemer pep a lipadenn evit peurglokaat hor gweladenn ; ha kaoz kaer, kredit, a voe ganimp hag a-zivout ar Vro ma oamp enni hag a-zivout Breiz-Izel dreist-holl, o doa ar c'habiten ha Rozgoiz hast-kaer da glevout an neventiziou anezi.... Eur valeadenn dre gêr evit hec'h anavezout eun tammig..., koan e bourz an « Hermann » gant ar c'habiten, ma mignon, evel-se e tremenas ganin an deiz kenta eus ma beaj e Bro-Saoz.... Ha me da glask ma gwele ; ne oa ket re abret d'in ober eun tamm kouskadenn. Ne rankis ket chomm pell hep kavout eur plas aezet da gousket, daoust ma oa tano-kaer ar plu en-dro d'in. Berr-kaer e kavis an noz ; evel eul luc'hedenn e tremenas a-us d'am penn, ha pa zigoris ma daoulagad, an deiz warlerc'h ar beure, an heol lugernus a oa dija sklaer-mat e lagad a-us d'an douar.

VI

EUN DRO E KÉR

Eun tamm kig ha bara sec'h, eur chopinad pe daou, ha goude eur bannac'hig te, dibaot-kaer ma 'z eo dre amañ ar c'hafe, ha yao hag a-raok evit gwelout eun tammig an traou. Nebaon Soutamton a dle beza eur gêr a genwerz

bras, eur gêr a galz a binvidigez. Sellit ouz ar sanailhou, (*magasins*), ec'hon-bras karget a bep seurt marc'hadourez, bern-war-vern, o c'hortoz tu hag hent da vont pelloc'h, pe dre vor pe dre zouar. Sellit c'hoaz ouz an uhel-fourmion, ouz ar goveliou bras, al labouradegou (*usines*), a bep mi-cher, ar vicherourien enno evel merien o virvi, hag ar siminaliou uhel anezo o tivogedi hag o tivogedi ma oa, en deiz-se da-vihana, sioulaet an avel, goloet ar gêr a-bez gant eun deo a vogedenn.

Met ar pez am souezas ar muia er gêr genta ma lakis ma zreid enni, war douar Bro-Saoz, a oa an niver bras a ilizou a gavent : ilizou protestant, kredit, rak poan-kaer am boa bet o kavout eun iliz katolik da vont enni da bedi. Ne oan ket o vont da glask digor er re-all, gant an aon da veza distoket ha kaset da stoupa evel e Raozon, daoust ma oa ar sul anezi, e-kerz ma eiz devez war-nugent. Dre forz klask, memes tra, e kavis 'velkent eun tamm chapel-lig katolik-roman, e-lec'h e c'hallis mont eur pennadig da lavarout ma fater. Eur chapell savet en enor da Sant Jozef, n'hallen kavout well evit ober ma beaj Kembre. Hag e gwirionez, pe sant a c'halle rei d'in mui a sikour eget sant Jozef a reas en e amzer eur veaj hir, poanius ha trubuilhus-meurbet, gant ar Werc'hez hag ar Mabig-Jezuz, eus Betleem d'an Ejipt, mont-dont.

Hag e seblantit beza nec'het marteze, ma komzan d'eoc'h a-zivout eun iliz pe chapell gatolik-roman. Hag e gwirionez, e BREIZ-IZEL, hor Bro, n'anavezer nemeti, hag eur chapell protestant bennak, ha c'hoaz ez int boull-kaer. Met e Bro-Saoz, ez eus ivez ilizou, merket a-us d'an nordal anezo : *Iliz Katolik*, daoust d'ezo disheñvel-tre diouz hor re-ni. D'al lagad da welout, hag en o diavaez, hag en o diabarz, ne lavaran ket. Ha peogwir ez omp gant se, hag ez eo mat eun all, ha gant eur sod e ve roet, ha neuze so-

toc'h eget an den e geleenn, ac'hanta, pa 'z eot da glask oferenn d'ar sul, e Bro-Saoz, digorit mat ho taoulagad, ha bezit war evez, ha ne c'hoarvezo ket ganeoc'h evel gant unan eus ma mignoned, e levr-ofis gantan etre e zaouarn, ha manet gant e c'henou war nao eur, o klevout kana an oferenn e zaonneg, ha nann e latin. Tapet ez oa, ha tapet lous, rak betek fin an ofis e renkas chom en iliz, e fri gantan en e levr, ha ruz e gokenn, da vont, gant ar vez, d'en em glenka ne oar den pet troatad dindan an douar.

VII

ETREZEK Kerdiz (CARDIFF)

An trêñ er porz-houarn (*gare*), evel da c'hervel an dud, a oa krog da c'houtellat ; poent 'oa d'in tostaat. Eur mor a dud a zeue hag a yae hed-ha-hed ar c'hae : tud a bep oad, tud a bep stad, soudarded, martoloded, micherourien, hag eun tamm mat nebeutoc'h a drouz hag a cholori ganto eget en hor Bro-ni.

« Gant ma kavin eun tamm kogn d'in ha d'am mali-zenn », a lavaris strafuilhet ! Pa n'avez ket an den yez eur vro, e ra peurvuia kals primoc'h e dro ; rak iskis ma kaofe eur Vari-Glakenn bennak d'ober ganti eur gaozeadenn.... Eur sell a-zehou, eur sell a-gleiz, eur redadenn...., eun nor digor...., evel eur silienn en em silen e-barz an trêñ.... « Alo, mat ! Hizio c'hoaz ne chomo ket ganin ma fri war ar gloed. » Ma oa tud dija en em c'hombod, en em gavas c'hoaz re all war ma lerc'h, ha kement, ma oamp e-barz ilin ouz ilin, ha moan-kaer hor plas d'azeza. Sellout a raemp an eil ouz egile, met ne rannemp ket kalz a gaoziou, da genta da-vihana. D'am meno ne oa nemet Saozon en-dro d'in. Petra lavarjen-me 'ta, pa n'ana-

vezet ket ar saonneg, nemet unan bennak anezo a c'houvezje ar galleg pe ar brezoneg ? Met pa ne oamp ket dall, ma rankemp chom mut, e c'hallemp da-vihana ober eur sell bennak an eil ouz egile, ha ne veze nemet dre laer.

En eur c'hogn, a-dal d'in, e benn o sellout er-maez, evel ma veze bet e unan hepken, ez oa eun triugent vloaz den bennak, gwenn e vleo, gant eul lunedou war e fri, hag e varo lemmet holl gantan. Gwisket oa e du ; d'ezañ eur chupenn-livitenn da dapout, war vetek nebeut, izelloc'h eget pennou e zaoulin. Diouz e welout, ne oa ket eun den a vicher. Piou ez oa ? Petra ez oa ? Bremañ hen gwelimp. Ne seblante ket beza gwell-droet da zerc'hel kaoz. Kent pell e tennas ma aotrou, eul levr eus e c'hodell ; hag heñ da lavarout e vreviel. « Eur beleg ! !... emezoun. Daoust piou 'eo ?... Ha da belec'h ez a ?... Ouz e heul, diouz ma tegouezfe, e c'hallfen kaout berroc'h an amzer. »

Ha me neuze ha kemer eul levrig da lenn. Degaset em boa ganin eun nebeut niverennoù eus ar c'hele'h gelaouenn lennegel (*revue littéraire*), *Gwalarn* hec'h ano, en em gav enni eun nebeut pajennoù a-zivout *Envorennoù Beaj* Ab-Herve e Kembre. N'hallen kaout well evit ma sklerijenna hed-ha-hed ma baleadennoù er vro-se : en eur vro n'avezen den ebet enni, ha pell moarvat diouz gallow en em zibab enni evit ar pezh a sell ar yez ; daoust ma 'z int breudeur, ar Brezoneg hag ar C'hembraeg.

N'eo ket difennet skei an daoulagad war eul levr evit anavezout d'an nebeuta an ano anezañ, hag e vefe al levr-se etre daouarn eun amezeg. Abred e reizas, ma aotrou, war beg e fri e lunedou. Ken abred-all e c'hallas lenn ar pezh a oa merket war golo ma levrig ; ma spurmantis evel eun tammig mouse'hoarzedenn war e vuzelloù hag eur ruz-derig vihan-vihan o tont da cheñch o liou d'e ziou jod, al

liou anezo eun tammig troet war ar melen-gwenn. Hep mar e tlee beza ken nec'het ganin ha ma oan-me gantan. Echui a reas e vreviel, santel ha brao ; ha goude beza e lakaet adarre en e c'hodell, e krogas ganin : « Petra, emezañ, ma den-mat, hag ez oc'h deut eus Breiz-Izel da ober eur bale keit-mañ. — Ya sur, Aotrou, emezoun, diouz ma tegouez e ranker ober ; ha me, troet-kaer ma fenn ganin evel kals, gant ar brezoneg ha gant ar c'hoant dre-se da ober anaoudegez gant ma breudeur tramor, ez an da ober eun tamm tro da Gembre. — Ac'hanta neuze, eme an Tad Ab-Arvor, e raimp hent war-eun-dro ; betek Kerdiz ez anme. — Doue da veza meulet ! ez an me ma unan di, ker-koulz-all. »

Ar manac'h a oa dirazoun a oa eun Tad eus urz Sant Benead. Eus LEON ez oa genidik ; hag a-raok ma oa bet barnet d'an harlu, evel kals-kals re a re-all, siouaz : Breudeur, Leanezed, Menec'h, hervez drouklezennou savet e Bro-C'hall lesanvet koulskoude bro al » *Liberte* », an « *Egalite* » hag ar « *Fraternite* », ez oa oc'h ober e annez e leandi Kerbenead.

N'eo ket brao debri bara du ; ac'hanta daoust d'e liou, e vez bepred du ar bara debret en harlu. N'eo ket bravoc'h sevel pazenn ha pazenn an dereziou goloet a spern hag a zrez a laka bemdez an harluad da zeraoui war bro e gavel. An Tad Abarvor barnet eta d'an harlu, da Gembre, gant e vreudeur, a oa aet da glask repu. Eun nebeut amzer goude e voe lakaet da berson en eun tamm kêrig, war ribl an aod er C'huz-Heol, etre Kerdiz ha Kerfyrddin (Kervarzin), ma 'n em gave enni eun nebeut katoliged hag eur gouent leanezed bennak, rediet eveltan da vont da glask muioc'h a frankiz da veva digabestr ha dishual evel ma tere ouz holl bugale an Aotrou Doue, n'eus forz pelec'h e vezont, hag e vefent e Bro-C'hall zoken.

Ha ni hon daou, an Tad Abarvor ha me, da ober kaoz ha kaoz kaer a-zivout Breiz-Izel hag a-zivout Kembre.

Nebaon an tren ne oa ket chomet en e sav e-keit-se. Mont a rae an diaoul du, evel ma veze lavaret, p'en em gavas da genta e Lann-ar-Manac'h (Plounerin), gant eun hast, gant eur brez, heñvel ouz eun aneval graet gantan eur veaj hir, hag o tistrei d'ar gêr, o c'houzout ez eus eur vriad vat a foenn-prad ouz e c'hortoz en e rastell.

Kêriadennou a dremenomp, eun dudi o gwelout gant an net ma seblantont beza hag an urz vat a ren enno, an tiez kalz anezo savet klenk ha brao en eul liorsig marellet a vleuniou a bep seurt liou, ma tleont beza meurbet gouduz, henvel ouz kel lies all a neiz ker kunv reunet ha pluaet ma 'z eo eur gwir zudi evit an evnedigou chom enno da c'hortoz kemer o nij.

Ar Saozon, mar d'int tud a labour, a gouez o sellou gant kement all a blijadur war bokedou o liorzou, war o foenneier hag o feurvanou. Pledi a reont war eun dro gant ezommou o c'horf, o spered hag o c'halon. Eul liorzic bleuniou a bep seurt liou, ennañ, dindan skeud daou pe dri bod-roz, fanulgon (*chrysanthème*), elestr (*iris*), jenoflez (*giroflée*), saoc'h (*sauge*), feon (*narcisse*), diskrap (*anémone*), bleun-hir-badus (*immortelle*), louzou Santez Marc'harid (*pâquerette*) ha bevnet ar gweleadou anezo gant jenof (*œillets*), louzaouenn an Drinded (*violette*) hag all, dirak an ti gwerniset a roz-krap (*rosiers grimpants*) pe gant eur rouanez bennak (*clématite*), a vefe kerkouls da bephini, rak evit an daoulagad eur gwir dudi, ha kalz well d'am meno eget e meur a lec'h all, siouaz, ar berniou plouz ha foenn, brao-kaer c'hoaz pa ne vez ket an tañh berniet e-kichen toull an nor, ma vefe lavañnañ an dud hag al loened, e vefe an hevelep tôenn ar gweleadou. Muioc'h egeto, e kav d'in, e sav, ar bleunio gweleadou hag ar ga-

lon a-us d'eun douar karget a gement a gailhar, ma 'z eo gwall-diaes tremen drezañ hep en em gailhari kals pe ne-beut. Ha ma 'z eo ar Bed-Krouet (*La Nature*) evidomp evel eur mellezour ma welomp ennañ eur skeudenn eus an Aotrou Doue hag eus E beurvadelezou, na peger kaer n'eo ket eul liorzic gwerniset a vleuniou, da dalvezout d'imp kana kals-well, ha deiz ha noz, hag E furnez hag E c'halloud dispar. Hag en o c'haerder ken dudius, pa vez en o c'halonig bannou an heol lintrus o virvi, e-kreiz sked eun devez-hañv, lavarit d'in, hag hen ne seblantont ket en o giz lavarout d'an den lakaet da vestr gant Doue war ar grouadourien all : « Alo, unanit ho mouez gant hini an holl grouadelez, evit kana gloar ha meuleudi d'an Aotrou Doue Holl-C'halloudek. »

Setu ma tremenomp dre eur gêr vrasoc'h, hec'h ano Sallisbury ; eur vraz a gêr, eme an Tad Abarvor, hag enni eun Iliz-Veur, unan eus ar re gaera a zo e Brao-Saoz, met kouezet, siouaz, evel kalz a re all, abaoe amzer Herri VIII hag Elizabed etre daouarn an Hugunoded. Evel-se e c'hoarvez beb an amzer eun tamm dre holl. Ar bed a ya en-dro, hag e istor eveltan ne vez echu ebet d'ar gudenn anezañ ; ar penn hag an dibenn anezañ en em nez anezo o-unan. Hag an traouilh o terc'hel da vont ha da vont en-dro, e welomp, gwech ha gwech all, an hevelep skeudennou o tremen dirak hon daoulagad. An dud a ra o hent d'ezo, int hepken ne badont ket ; met ar binviou a fallentez a gouez eus o daouarn reudet gant ar maro a vez abred dastumet gant tud all fall pe falloc'h. Ha n'eus ket c'hoaz forz pell en hor bro, ez eus bet diberc'hennet kloerdiou, kouentou menec'h ha leanezed, ha lezet e-pad bloaveziou ha bloveziou d'ober neiz d'ar c'haouenned, a-raok digeri an noriou anezo d'ar goukouged....

Dre ma tostaemp ouz Kembre, e santen ma gwad o vont

evel war virvidikaat em gwazied. Ha pa lakaen ma dourn war boull ma c'halon e hanvale d'in ez oa an taoliou anezan o rei d'in dija evel eun tanva dudius-meurbet eus ar garantez ma 'z aen prestik da boueza an douster hag ar vadelez anezi.

Hag an tren, dre ma tostae d'ar gêr, evel eun aneval d'e graou, ennañ eur rastellad vat a velchon pe eun tamm kerc'h pourvezet evitan, a yae bremañ war buanaat kals. Tremen a raemp evel an avel kêriou bras evel Bristol, diouz he gwelout annezet, evit an darnvuia, gant micherourien, hervez an tiez ruz savet a-vil-vern, heñvel beo an eil ouz egile, ma 'z ae raktal va spered da gantreal pell diouz ma c'horf en-dro d'ar strolladou tiez-se anvet kêriadennou ar Vicherouez (*Cité Ouvrière*), ma 'z a kement en hon amzer an niver anezo war greski e fabourziou ar c'hêriou bras.

Ha setu ni e Northwick bremañ ; evel war al linenn vras, etre Lann-ar-Manac'h ha Plouared, damdost d'ar C'hoad-Uhel, met kals-kals hiroc'h, ez aimp dindan bolzed kleuzet a-is da aber (*embouchure*) an Havren (*Severn*). Gant ma ne frailhint ket !!... Anez, ez aimp abret da voued d'ar pesked. Ne fell ket d'in rei d'eoc'h da gredi ez oamp o vont da welout noz da greisteiz ; ha koulskoude a-greiz-holl, setu ni e-kreiz an deñvalijenn ar vrasa. Deut 'oa a-dra-sur an tredan (*électricité*) pe an aezenn-leski da c'hwita, ha setu noz ganimp e-kreiz an deiz. « Ac'hanta neuze, mar deo noz, e c'hallfen ober eur gouskadenn ? » An dra-se ne oa ket touet. An tren a rae eun dourni pell diouz beza ker kouskus ha nañ-nañ-nañig ma magerez ouz ma luskellat gwechall en eun tammig klotenn heñvel ouz Kastell Mil-Moudenn têt gant mil brochenn, du-hont e Ker-'n-Aod. Eno daoust d'ar mor o trouzal hag an avel a-ziwar Lokireg o c'houeza war an tornaod, e kousken

evel eur broc'h. Ma c'hallfenn bremañ ober kement-all?... pemp pe c'houec'h munudenn hepken..., koll ma anaoudegez..., evit digeri ma daoulagad bremañ da heol Kembre, da zont d'o lakaat da drelli. ». — Ez oa ar menozioù-se o rodellat em spered pa glevis eur c'houtelladenn hir-hir-hir ha skiltrus. « Emaomp o vont da zegouezout e Kembre, a lavaras d'in an Tad Abarvor. Hag e gwirionez, heñvel ouz tarz kenta an deiz, eun tammig sklerijenn a oa krog da bara en hor c'hombod, ha ker buan ha tra, ma oa bremañ noz en-dro d'imp da greisteiz, e savas e-kreiz an noz an heol a-us d'hor penn. Heol Kembre !!!... d'am sklerijenna evit ar wech kenta ha war-eun-dro da danflamma d'in ma zammig kalon....

*An heol a zo savet war gribenn ar menez,
Ha ma c'halon a drid breman a levez... (O !)
Deut 'eo, ma Gaidig, deut 'eo d'hor saludi ;
Lagad Doue en Nenv 'sell ouzimp gant dudi... (O !)*

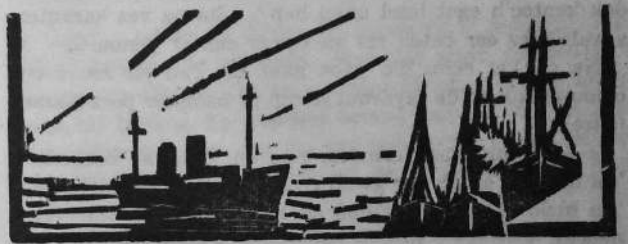
Setu ma oan krog da vouskana ar ganaouenn-se savet gant unan eus ma mignoned, eur gwir Vreizad hag eur barz war-eun-dro ; savet evel eun arouez a garantez, evit saludi e wreg dirak e holl gouvidi e dibenn leñ o eured.

Pa zifukas hon tren eus a-zindan ar stêr ; tremenet ez oa brao an traou, chomet 'oa ar bolzed en o sav, hag ar pesked war-c'hed a voued a chomas o fri war ar gloued.

Ma oa kaer ar maeziou, d'in outo da arvesti, hed-hed al linenn a-dreuz douarou Bro-Saoz, ar re-mañ, d'in da welout, a hanvale beza kals kaeroc'h ha kals yaeoc'h. Gwellet a-dreuz melezour ar garantez, an traou evel an dud a cheñch liou, a ya war gaeraat, n'eo ket hepken dirak daoulagad ar spered, met zoken dirak daoulagad ar c'horf.

Tremen a reomp, na gant pebez herr, evel al luc'hed, dre Gasnewydd (Newport) ; Ar Porz-Nevez a rafemp-ni anezañ e brezoneg. E Kerleon e-kichen eno, ez eus bet dizloet eur gelc'hennva roman (*amphitéâtre*) anvet gant ar bobl Taol-Rond Arzur, ma save d'azeza outi ar varc'heien, gwechall-goz, pa zistroent eus ar brezel pe eur varc'hekadenn (*chevauchée*) bennak. Bremañ en em gavimp e Kerdiz, Cardiff e saozneg, bro ar glaou-douar anavezet dre-holl er bed abalamour d'ar vadelez dispar anezo.

TRIVET PENNAD

KERDIZ

I

AN HENTOU TERDOUARET

Ar veajourien bremañ a zo krog da gempenn o stal, da gloza o malizennou.

« — Erru 'omp eme an Tad.

— Ya, emezoun, ha war-eun-dro, siouaz, ar c'houlz evidomp da lavarout kenavo an eil d'egile.

— Gortozit, gortozit, eme an Tad, n'eo ket evel-se en em guita daou Vreizad p'en em gavont keit-all diouz ar gêr, diouz bro o c'havell. Ez it da zont ganin d'hor c'houentig, ha diouz ma lavaro hon Tad Priol, e kavot diganimp ha boued da zebri ha gwele mat da gousket. Hon tud koz a lavare gwechall « ez oa well ranna an tamm etre

dek kentoc'h eget lezel unan hep » ; ha pa vez karantez-a-walc'h ez eer betek rei an tamm eus ar genou ».

Ne oa ket echu d'e gaoz gant an Tad pa zeuas eur c'houtelladenn da lavarout d'imp ez oamp er porz-houarn (gare).

« — Eomp buan ermaez, eme an Tad, rak bremaik e 'z a da veza amañ eur gwall reuz. Hep mar, e gwirionez, e 'z a hizio da ziskenn amañ an holl veajourien war vetek nebeut. »

Ermaez ar porz-houarn, ne oar den pet anezo, gant karigellou, kirri bihan, kirri-dre-dan hag a bep seurt, ez oa prest ar simidi (*porte-faix*) da ziframma digancoc'h ho pakadennou ha d'o c'has betek ar c'hvana ostaleriou eus kêr. Ni evel daou baourik-kaez, an Tad ha me, ne chomjomp ket kement-se ganto da gaketal, met mont sioul ha brao gant hon hent etrezeg ar gouent.

Kerdiz a zo eur gêr eus ar re vrava ; stumet holl hervez an doare a-c'hiz-nevez da reiza bremañ ar c'hêriou bras : ruiou hir ha ledan ha kals muioc'h kompez eget an darnvuia eus an hentou e Breiz-Izel, terdouaret ma 'z int ker brao, ma valeer warno ken didrast ha ken aezet ha war meur a ru koataet evel ma 'z eus e kêriou bras hor Bro zoken.

E Brao-Saoz, war vetek nebeut, ez eo peuz-heñvel outo an holl hentou, war ar maeziou zoken. Pegoulz e tapimpni e Breiz-Izel kaout eun tamm dre-holl hentou ken digailharus, ken net hag e Bro-Saoz ? O, a-dra-sur, krogmat e vezer da ober eun dra bennak war se ; met siouaz pell eman c'hoaz Yann diouz e gazeg. N'eer ket d'ar red. Ar re a zo e penn ar « jeu » a dle beza, moarvat, ma-c'hommet-kaer gant o labour, a-hend-all ; ha neuze ar bed n'eo ket bet graet en eun devez. An hentou-bras a zo heñvel bremañ ouz hentou ; n'eo ket re abret. Eun darn

a lavar e talvez se d'imp an diavezidi a zeu bep bloaz d'hor Bro, e-kerz an hañv. Mar deo gwir an dra-se, e tleomp, da-vihana war se, o zrugarekaat, hag o zrugarekaat int hepken, ha n'eo ket hemañ nag henhont, daoust d'ar galloud dispar, ya, ma vez selaouet o genou, goape-rien kalz anezo, a fell d'ezo rei da gredi da galz, o deus e Pariz pe e-lec'h all.

*Ar marc'h 'vez lakaet d'ezan e dailher
Dre gaer pe dre heg en e gulier,
Dalv ket kaout meuleudiou,
Pa vez etre ar brec'hiou.*

P. J.

Ha mar deo kiriek an diavezidi d'hon hentou da veza terdouaret, panevete n'hon dije ket bet hentou plen ha brao, evel breman an hent-real, ha war ribl an aodou, pe c'hoaz damdost d'al lec'hieu ar muia darempredet gant an estren, abalamour d'o braventez.

Evit giz ar botou-seuliou-uhel, da lakaat ar merc'hed da wea o c'hluniou (*fesses*) ha da rodella evel ma reont, e vije bet an hentou a-c'hiz-koz eur gwir torr-gouzoug, hag ar garantez a dleomp da gaout holl e-keñver hon nesa, dleout a reer he lakaat d'e zivall ha da zivall gantañ al loened zoken, ouz gwall reuz ha gwall varrou. Met eur wech c'hoaz, anez an diavezidi, hervez, e vije bet chomet Breiziz e-pad pell amzer c'hoaz da gabouilhant pri ha fank, evel en deiz a hizio, er c'hleuzhentou. Hag e Pariz ha dre-holl e Bro-C'hall, evit o goapaat, e vije bet klevet aliösoc'h c'hoaz marteze ar ganaouenn graet ganti tro ar bed, daoust sotoc'h egeti n'en deus ket :

*Ar patates evit ar moc'h,
Evit Breiziz ar peilh a-vloc'h. (par poignées)*

P. J.

Met perak en em chala ? An traou a zo iskis, a lavare gwechall Mabig Efflam. Hag evel-se emañ kont : pa vez leun ar c'hof e vez « ront ». Bezomp neuze 'ta sioul-sioul evel ar c'haz hag e tapimp logod.

N'eo ket logod a dapis o vont a-dreuz ruiou kêr war-lerc'h an Tad Abarvor, met kals re domm d'am c'hroc'henn. An heol a bike-kaer a-us d'ar penn ; karget ez oa a ouspenn c'houez, ma malizenn, hag a-ziwar ma zal ar c'houezenn a zevere takenn ha takenn.

II

AR MANATI

« — Setu hor c'houent amañ, eme an Tad, en eur ober eun tamm sachadenn war gloc'hig eun nor ».

Hag hi raktal o tigeri, evel anezi hec'h unan, en eun hevelep doare hag e ti Leanezed ar Groaz e Landreger.

En eun tamm salig a netra, eur manac'h koz, koz-douar da welout, a reas eun tammig sell a-zindan e bichourell (*capuce*), hag oc'h anavezout an Tad Abarvor, kuit da ranna eur gêr, e talc'has adarre gant eur pikol levr koz hanter debret gant an tartouzed (*mites*) ha melenet gant an amzer, a oa gantañ war eun tammig taol e-kichen ar prenestr.

Pep den en deus e vicher aman war an douar, hag evit beza eun den hag a labour, n'eo ket ret beza sul-gouel-bemdez o troc'ha gor pe c'houzer war dor ar menez, nag o laza laou, a-daouliou horz, en o fenn, da vugale paotred an hentou bras, evel ma lavar eun nebeut doktored kals brasoc'h o genou eged o spered, ha ken alies all an ton hag ar son ganto, war hor maeziou.

Gant ar viñs ez oamp savet war ar pondalez ; a-dal

d'imp en em gave kambr an Tad Priol pe ar penn-rener...
Dao, dao, dao ?

« — Deut e-barz ! »

Ha ni hon daou, an Tad ha me, dirak eur c'haer a zen, eur sebezenn e welout dindan e vurell du (*bure*) gourizet a ler ; eur pemp troatad bennak d'ezañ, erru war an oad, eur gaer a gurunenn plezennet d'ezañ gant ar gozni endro d'e benn, e zaoulagad lemm, hag evel koaret e zremm askornek gant al labour-studi hag ar binijenn ; en eur ger, heñvel ouz ar sent koz-se evel sant Benead, sant Brendan, sant Herbod, sant Modez, sant Ildut, hag all... ma welomp c'hoaz o skeudennou en hon ilizou. Bez ez oa, hervez, eun den a skiant vras, graet gantan a bep seurt labouriou, a-zivout ar gan-iliz dreist-holl, ha d'ezo eun dalvoudegez divoutin (*rare*) a-walc'h.

Alo ! c'houi holl n'hoc'h eus nemet eun dourn mat, an hini da gemer ; egile n'eo mat d'eoc'h nemet d'en em gravat, pa grog re ennoe'h an debron, al laou hag ar c'hoen ne lavaran ket... ha c'hoaz... marteze... piou a oar ?... Deut 'ta holl da welout an tamm klotenn (*réduit*) ma vev enni alies ar brasa speredou a zo war an douar. Ha petra 'kavot c'houi e-barz ? Kadoriou voulouz-seiz, gwernisadennou limestra (*pourpre*), pallennou kaer-steuet ha skeudennet gant an dourn, arc'hantiri a bep doare, taolennou pentet-kaer, ar stern anezo kizellet hag alaouret kaer pe gaeroc'h, engravaduriou (*gravures*) war olifant (*ivoire*) ? Ne gavot ket. Ar menec'h : leaned, leanezed, relijiuzed a bep urz, p'en em roont da Zoue, a ra ar gwestlou a sentidigez, a c'hlanded (*chasteté*) hag a baourentez, gwestlou hag a zo pell diouz ober sklaved outo, evel ma lavar eur rumm-tud a zo, ruz-tan o daoulagad, lous o c'halon, ma-c'hagnet o spered, kamm o biziad ; aotrounez bras koulskoude, ha... da heul... ha n'eo ar gwestlou evito nemet eun

digarez da grañchat ouz ar gwella tud a zo war an douar, da stlepel ganto tufadennou (*molars*) lous ha brein, evel gwechall gant dremm santel Hon Salver Jezuz-Krist, ha da c'hopal : « emaint a re, dre-holl... n'eus ket falloc'h egeto... ez eo tremen poent o c'hrouga ». Dirak ar Groaz, dirak kement a c'hall degas da goun eus Doue, ar geriou kouezet gwechall a-ziwar muzellou ar Judevien : « Ra vo staget ouz ar Groaz ! — Dellezout a ra mervel !... » a dregern en eun tu bennak bemdez, hag a dregerno e-keit ha ma vo ar bed en e sav.

*Ar bleiz a ra gantan pouan
Gwelout dirazan an oan.*

P. J.

*Yannig, d'am meno, ez eo klanv da gi ;
Laz da gi, Yannig, eun dra vat a ri.*

P. J.

Hag es eus bet rebechet o finvidigez d'ar venec'h. Beza pinvidik, evit kuz, evel dindan ar gaera mantell, holl baourenteziou ar bed-mañ, n'eo ket eur gwall dorfed, a gredan. Eun den n'en deus netra war e ano, a dremen e damm buhez en eul logig a netra, enni nemet eur gwele kalet, pevar flankenn ha diou dreuziadenn anezan, eur c'hole'hedig plouz hag eur vallin dostenn, da c'hourvez warnan, kuit a en em ziwiska ; en e gichen eur gador, eun daol, eur greuseufi, levriou kals pe nebeut da bedi pe da labourat war ar steudi, setu aze eur skeudenn wirion-a-walc'h eus logellig an Tad Priol. Ha setu aze eur skeudenn ivez eus pinvidigez ar venec'h dindan bolz an neñvou. A-ziavaez, ne lavaran ket. Met n'eo ket ar gaoued a vev an evn. Ha ma fell d'eun darn anezo beva pe gentoc'h ober o annez en eul leandi pe eur manati, hervez doare an amzer a ren, ma fell d'ezo mont eun netraig da heul, war se,

ha n'eo ket ober na bevaig, na betevéz en klotennou kolo, evel en Hen-Amzer (*Antiquité*) perak klemm !... Ha brasoc'h eo c'hoaz o zorfed ?... Ar re a ro bugale d'ezo da sevel, ma vo gwerniset d'ezo war-eun-dro o spered hag o c'halon, ma vint sintret ha kennerzet a-enep da bep avel, ma kavint paeadra d'en em zibab war hentou ar bed-man, ha war hentou ar bed-all, ne gasfent ket o bugale da glotennou ; fellout ma ra d'ezo e kavint eno, e pep doare, damdost d'ar pezh o devez er gêr. Sellit ouz bugale kalc a bolitikerien ; aotrounez hag a votfe lakaat ar meud da gement manac'h ha da gement leanez a zo, da belec'h e kasont o bugale d'ar skol ?... ma n'eo ket, kals anezo, da di ar venec'h ha da di al leanezed ; ma 'z eus bet anvet eur gouent eus ma anaoudegez : kouent ar re ruz. Ha neuze ma savomp eun tammig hor penn a-us d'ar c'hleuz, petra na welomp-ni ket er park all, evit ar pezh a sell ar skoliou ? Ret-mat e vefe kaout eun talbenn-karr e-giz lunedou evit lavarout ez int klotennou. Ar re a zo bet diberc'hennet, a zo bet kavet mat-dreist evel ma oant, evit ober ganto an hevelep labour-skol pe all. Al laer gant ma c'hallo lakaat e bao war dra e nesa, ne sell ket berr.

*Ar goukoug 'gave a-zoare,
E-traon ar c'hoad, neiz an evn kaez ;
Ha faeus c'hoaz, e lavare :
Heman 'zo d'in, ha d'it, ar maez.*

P. J.

Eur skeudenn hepken, met na peger gwirion -
Logellig an Tad Priol ?... Eur skeudenn eus paourentez ezommou ar c'horf ha pinvidigez ezommou an ene. Ar c'horf dalc'het dindan gazelge, ma talc'hint o renk, ar spered hag an ene, eno emañ an dalc'h evit an den e pep degouez. Setu ar gaer a gentel a c'hallemp lakaat da dal-

vezout d'imp e kambrig an Tad Priol. Avel a-ziwar avel, netra nemet avel, er-maez a garantez Doue, setu ar c'homzou a lennemp gant daoulagad hor spered war e holl ar-beuri. Ne oa ken tra en e logell ? — Eo, an Tad Priol e-unan. Gwelet hon eus an diavaez ker santel anezan. Ne oa nemet eun damskeud eus e gaerder a-ziabarz : sederded, douster, madelez, trugarez ha, war ar marc'had, eur sevenedigez (*politesse*) iskis-a-walc'h, met gwirion, en eun den kuitaet gantañ ar bed abaoe amzer e vugaleaj. Pe vertuz na vez ket kavet en dud santel-se aet pell-zo a-ziwar an douar, met manet da zouari, evel ma lavare d'in eur vaouez koz eus ma amezeien.

Pa zistroan war an hent graet ganint betek bremañ abaoe ma 'z oun war an douar, na pet gwech n'em eus ket bet lennet ar c'homzou-man :

Ha neuze e varvas evel ma varv ar sent.

A-zivout pet ha pet eus ar gristenien a vev war an douar, e-kreiz safar ha trubuilhou ar bed, pe etre peder voger eul leandi, eur manati bennak pe eur gouent all, ne c'hallfe ket beza lavaret :

Hag eno e vevas evel ma vev ar sent....

An hini a ren e vuhez hervez bolontez an Aotrou Doue, a zo eur sant war an douar, da c'hortoz beza sant er bed-all. Ha ma 'z eus kalz na gouez war o santelez nemet daoulagad an Aotrou Doue, na pet all, hag en o zouez menec'h an urziou bras, er penn kenta, ha netra nemet ar gwel anezo a laka raktal da sevel en hor spered ar menozioù a santelez, a binienn hag a garantez Doue birvidik en o c'halon. Ar wirionez-se ez eus kalz a dud koulskoude n'int ket evit en em ober ganti. Ober kement-se a biniennou !... kousket war ar c'halet, dougen eur gouriz-reun,

bale war an treid noaz, chom hep debri kig eus an eil-penn d'egile d'ar bloaz !... An dra-se n'hall ket beza ; Doue ne c'houll ket kement-se. Nann, gwir eo, digant an darn-vuia ; met e-keit ha ma chomo ar bed en e sav, ar c'homzou-man : « Ma ne rit ket pinijenn, en em gollot holl », a vo bepred ar wirionez. Hervez stad pepini, Doue a ro grasou holl-galloudus-a-walc'h.

Ha piou en dije biken kredet ober er gêr, gant an aon da dapout kleñved pe varo, ar pezh en deus ranket ober e-pad ar brezel diweza.

Hag ar re a ra o fenn-du hag a zeu da veza toutek (*pe-naud*) pa vez meneg d'ober eur binienn bennak, evel e-kerz ar yuniou hag ar vijelou, paotred o zriouec'h pred kig sal ar sizun hep konta ar gwener ; hag a ya fall pa glevont komz eus vijel, pe pa lavar d'ezo ar medesin ober bouzellenn voan, e-pad eun nebeut deizioù ; hag a gav d'ezo e kollint o nerz da labourat, en deiz ma ne vo ket libistret daou du o genou bras gant druzoni o c'hig sal melen ; da betra n'eont ket evel-doun da dremen eun nebeut deizioù, ne lavaran ket da Gembre, met da vanati Timadeg e-kichen Loudieg ? Ha petra welint ken eno nemet menec'h, seder holl evel pemp gwenneg, daoust ma ne dosta ket morse outo zoken c'houez ar c'hig, ha prest bemdez da gregi gant o labour ha da gas o erv da benn, eun erv hag ez eus enni war-dro 500 devez-arat bennak. Ne gomzan ket eus al labourioù all. Ouspenn eur genaoueg... met petra a lavaran ??? meur a zen-a-skiant a c'hallfe mont d'ar skol gant ar venec'h, war meur a vicher.

Ya, ya, hep kig e c'haller beva ha labourat, c'houtellat ha kana, skei war an tomm ha c'houeza ; hag ar yec'hed gant boued vijel n'en da ket buan gant an avel.

An Tad Priol, reut en e sav evel eur ganabenn, daoust

d'e binijennou kalet ha d'e labour-studi, mar deo ar gana-benn gwelloc'h he fluskenn egeti, ne oa ket war ar poent-se tamm heñvel ebet outi. Ar santelez a bare war e dal, war an diavaez anezan, ne oa nemet eun damskeud a-netra eus kaerder e galon hag e ene.

Genidik eus an Elzas, gant ar brezel dek ha tri-ugent, ez oa deut da chom e Bro-C'hall. E dud ne felle ket d'eze chom war riblou ar Roen da veva dindan gazelge. Ouz ma c'hlevout o lavarout ez oan eur Breizad, evel eul luc'hedenn a deneredigez hag a garantez a sklerias raktal en e zaoulagad. Eur Breizad eus ar C'huz-Heol, ma n'eo ket breur, a zo da-vihana kenderv kompes d'an Elzasiz, ez eo bet anvet o bro « Breiz ar Sav-Heol, — pe Ar Reter ».

« — Gant ar brasa plijadur ho tegemeran em c'houent, a lavaras d'in an Tad Priol, ha mar deo ho polontez, e kavot amañ evelomp boued ha lojeiz e-keit ha ma viot e Kerdiz. An Tad Abarvor zoken, ho kenvroad, en deus an Aotrou Doue ho lakaet d'ober e anaoudegez e-pad ho peaj... gant ma aotre, a c'hallo ho ambroug du-mañ ha du-hont, evit diskouez d'eoc'h doareou kaer ar vro. »

Ma santen ar gwad o sevel d'am penn, ker manet ha ma chomen dirak kement-all a vadelez. Dourn an Aotrou Doue en doa ma renet betek eno. Greomp 'ta e volontez penn-da-benn, a sonjis ennoun ma-unan, hag e lavaris :

« — Ya. Pelec'h e-gwirionez kavout well, mui a garantez ha mui a sklerijenn, a-dra-sur, evit ober ma baleadenn, da anavezout Kembreiz ? »

An Tad Abarvor a ziskouezas d'in unan eus ar c'hambrou ma veze degemeret enno an ostizidi (*hôtes reçus*). Ne oa na brasoc'h na kaeroc'h eget logellou ar venec'h ; eur gwele, eun daol-noz, eun daolig, eur gador, eur groaz hag eun nebeut levriou ; paedra d'en em walc'hi ha da istribilha an dilhad, ne oa ken e-barz. Ne oa ket kouls-

koude ker kalet ar gwele hag hini ar venec'h ; hag ennañ, daoust ma oa an noz kenta, debret ganin eur pred-vijel, e kouskis aezet. Eur veaj hir ha drastus d'ar c'horf a laka an den da gousket evel eur broc'h, daoust ma ne vez ket war ar plu.

Ar venec'h a savas a-dra-sur da ziou eur goude hanternoz, evel ma 'z int boazet (*accoutumé*) evit diskenn 'n o chapellig da gana an ofiz ; met ne oan ket gant-se. Kousket em boa d'ober, hag e kouskis kement ma rankas an Tad arboeller, (*économe*) en deiz war-lerc'h ar beure, dont da welout pelec'h ez oan manet. — « Meulomp Doue, emezañ, en eur ober eun damzigeri d'an nor. Ha me, youp... eul lamm em gwele, en eur ober eur c'hopadenn. An Tad e-toull an nor a vouse'hoarze ouz ma gwelout, ma daoulagad difoupet em penn ha nec'hetoc'h eget sant Per gant e bec'hed. Ankouaet-krak em boa da belec'h ez oan deut da gousket. Abret koulskoude e teuis ennoun ma-unan.

An Tad a adlavaras, e latin evel-just : « Meulomp Doue », ha me evel gwechall er c'helenndi a respontas war-an-taol : « Mil bennoz d'ezañ ».

An heol a-us d'an dremwel a oa dija uhel ; n'eo ket chom em gwele am boa d'ober. Eun dibikouza d'am daoulagad, sin ar Groaz em c'herc'hen, ha yao !... hag a-raok er-maez ma gwele, en em wiska prim-ha-prim, eun tamm gwalc'hi d'am penn ha d'am daouarn kuit da zispign re a soavon, eur bedennig verr-verr-verr,

*Ar bedenn verr a ya d'an Nenv,
Hag an hini hir a chom a-drenv.*

a lavare gwechall mam-goz..., ha pemp munud goude ez oan ouz taol o tiyuni.

*Eun tamm fourmaj ha bara sec'h,
Ma sav an dioukouarn d'an nec'h.*

*Eur bannac'h te d'o c'has d'an traon,
'Skoer ar c'hof, e ra baon, baon.*

P. J.

Ya, eur bannac'h te, rak en broiou tramor ez eo di-
baot-kaer ar c'hafe.... Ha me d'ober eun dro-gêr, gant an
Tad Abarvor.

III

EUN DRO-GÊR

Ar sadorn a oa, ha kalz a dud e kêr : bourc'hizien,
micherourien hag all... a zeue hag a yae, ha warno pres-
kaer, mac'homet holl evel ma seblante. Kerdiz (kêr an tiz
pe an hast), a sonjen, n'he deus ket laeret hec'h ano. Bre-
maik e gwirionez, e echuo ganto ar sizun-labour. Adalek
ar sadorn da greisteiz ne vez ken labouret betek al lun ar
beure. Da enderv e ra an dud o marc'hadou, o fourveziou,
hag en deiz war-lerc'h, ar sul anezi, ne vez ket kement a
brez en tiez-kenwerz hag e Breiz hag e meur a lec'h all,
rak serret e vezont holl, ha gwaz d'an hini n'en devo ket
en em bourvezet d'ar sadorn.

Mui a amzer a gavis, adalek ma ne oan ket ker mac'ho-
met, da skei eun taol-lagad bennak a-zehou hag a-gleiz,
dre ma 'z aemp, an Tad ha me, dre ruiou kêr, ruiou le-
dan, eeun hag ec'hon-frank, eun darn anezo, terdouaret,
eun darn all pavezet e koad-prenn, didorr e pep doare evit
ar c'horf da vale.

Kerdiz a zo eur gêr nevez-a-walc'h, treset hervez ar
c'hiz a zo bremañ. Dre-se, ar re a fell d'ezo mont da we-
lout traou koz, n'eo ket di e tleont mont. Gwir eo an traou
koz ober a reer warno, siouaz, re a fae, gant an darnvuia
eus an dud, e-touez ar bobl da-vihana. Ar gizioù nevez
int, o deus eur beli, eur galloud ken dispar war ar spere-

dou en deiz a hizio, ma vo lavaret en amzer da zont : er
mare-se ez oa kollet o fenn gant kalz eus an dud. Na pebez
dismantr, na pebez torfed n'eo ket bet, evel ma 'z eus bet
graet ha ma reer c'hoaz, siouaz, diskar ar gwez koz-douar
a sterne ar maneriu en eun doare ker kaer, eilpenna ar
maneriu-se o-unan, dispenn o zouribellou da ober gant ar
vein-benerez anezo tiez diouz ar c'hiz nevez..., hag all.

Ha se dre eur garantez direiz evit an arc'hant. N'eo
ket an arc'hant koulskoude a ra ar gwir binvidigez nag ar
skiant. Ha setu aze eur skeudenn druezus hag hon eus
merzet kant ha kant gwech abaoe ar brezel. Met... lezomp
Pariz e-lec'h ma 'mañ....

Ma 'z eus eun dra bennak da welout e Kerdiz, ez eo
an Ti-kêr, gant e douribell, he beg ken uhel en aer, hag
e saliou kaer, eun darn anezo gwerniset ha bolzet gant
mein-marmor.

Evel e kêr Soutamton, ez eo e Kerdiz stank-kaer an ili-
zou, hag an darnvuia anezo, ivez, ilizou protestant. Met
n'eomp ket re feul ganti. Arc'hoaz e vo ar sul anezi, hag
hor bo amzer da vont da ranellat (*faire le curieux*) en
unan bennak anezo. Ma 'z eo eta Kerdiz eur gêr a-c'hiz
nevez, ez eo ivez eur gêr ma vesker kalz enni, dreist-holl
en-dro d'ar porz-mor, unan eus ar re ma reer enno ar muia
a genwerz. Kerdiz 'eo bro ar glaou-douar, evel m'hon eus
lavaret uheloc'h ; ha gant an houarn-teuz hag an dir,
setu eno teir vammenn gaer a binvidigez vras evit ar vro,
n'emaint ket c'hoaz, hervez, war vont da esk. A bep bro,
a bep bann, a bep rouantelez e teuer da Gerdiz da glask
glaou-douar, ma 'z eo eur souez gwelout er porz eun ni-
ver bras a listri o tont a-bell da garga glaou. Diouz o
gwelout, e vefe lavaret eur c'hoad, ker stank ha ken nive-
rus ma 'z eo ar gwerniou-listri, goloet ganto ar mor, ha
ker kaset ha ken degaset gant an tonniu ma hañvalont

beza a-bell eur bern gwez uhel, o fenn o horjella dindan c'houez ar barriou-avel o koueza a-us d'ezo.

Uhelforniou evit labourat an dir hag an houarn-teuz (*fonte*), milinou-gofel (*usine*) a bep doare, tiez-dastum (*entrepôts*) ha tiez-prenn (*baraquements*) ec'hon ha frank, leun a c'hlaou pe a varc'hadourez all : dir, houarn, houarnaj, houarn-teuz, o c'hortoz o renk da guitaat, evit mont d'ar broiou estren, n'eus ken eno. Na peger marzus n'eo ket gwelout en o zouez ar peziou follennou-dir ken teo an danvez anezo, ma vez gourizet ganto dreist-holl al listri-hobregonet (*cuirassés*). Ne skuizen ket o wellout an dud hag an traou o virvi dre-eno. Ar Saozon a zo boazet da lavarout : « An amzer a dalv arc'hant ». Ne vezer ket e oueskoc'h lec'h eget e Kerdiz evit kompren ha poueza ar wirionez hag an dalvoudegez eus ar c'homzou-se. Elec'h chom da glask digarez ha digarez, evel ma fell da bep didalvez, eno an holl a seblant beza tuet da labourat ha da labourat start ha kement, ma ne gav ket d'ezo ez eont kammed buan-a-walc'h. Pe labouront diouz an deiz pe dre varc'had, ne ouien ket ; met lavarout a ran ez oa dibaot-kaer ar re anezo a chome da sellout eus pelec'h e teue an avel.

Tremen a ra buan an amzer pa ne vezer ket dibreder ; hag ez oa ar c'hreisteiz o vont da son, pa lavaras d'in an Tad : Deuomp bremañ d'ar gêr da glask hol lein ». An aer-vor a gleuz an diabarz hag a laka abretoc'h-se kleier an Naoned da skei war ar bruched.

Erru er gouent, ha debret lein : « Arc'hoaz emañ ar sul, emezoun, hag ez eo dereat d'in adalek an endervez-mañ en em gemer diouz ma gwella evit reizha ervat ar pez a chom ganin da ober eus ma beaj, kuit da glask re a dro ha da goll amzer. Ar re a blij kaouled d'ezo a rank klask tro ; n'oun ket, me, evelto. Ar muia a labour, en ne-

beuta a amzer, eno emañ an dalc'h ; met evit se ez eo ret beza gant ar « jeu ».

Da c'hortoz an abardaez e chomis 'ta em c'hambr da sellout spis ouz kartenn ar vro, ha dreist-holl ouz kontelez (*comté*) Kerfyrddin (Kervarzin) am boa kement a c'hoant hag a hast da anavezout.

An noz a 'n em gavas disoñj-a-walc'h warnoun. Evel eul luc'hedenn e tremen an amzer, o labourat a gorf pe a spe-red, pa vezer.

Ha ne zeuas ket an distera c'hoant d'in da lavarout, evel gwechall Jan-Fanch Kraz pa veze skuiz gant he labour :

*C'houez 'ta, avel, deus 'ta, noz,
Ma 'z ay koan ar paour en e gof.
Ma sentfe Doue ouz ma fedenn,
E serrfe an noz evel eur goukouzenn.*

An noz a-us d'am penn a zeuas abret he mantell da astenn ; ha gourvezet em gwele, goude beza debret eur goan vat, daoust hi da veza eur goan vijel, (selaouit mat, c'houi holl paotred ho triouec'h pred kig sall ar sizun), e kouskis well eget goude ho truzoni, betek an deiz war-lerc'h ar beure.

Ar c'hloc'h, kent amzer an diyuni, am c'halvas da vont d'ar chapell da glevout an oferenn-war-gan. Na pebez dudi, evit an dioukouarn ha war-eun-dro evit ar galon ! « Na peger kaer n'int ket Hoc'h arbellou sakr, o ma Doue, a lavare gwechall en e psalmou David ar roue bras ha santel. » Mar d'int kaer anezo o unan, ez int kaeroc'h c'hoaz pa vez kanet enno meuleudiou an Aotrou Doue hervez reolennoù an Iliz ; pa vezont kanet dreist-holl gant ar Veneadiz, mestrou hep o far anezo, hag an darnvuia moueziou ker kaer d'ezo, ma chomit estlammet ouz o c'hle-

vout, ha ma seblantit klevout evel eun dasson eus meuleudiou ar sent hag an aelez e baradoz an Aotrou Doue.

Ne badas ket 'ta, d'am meno hir-a-walc'h an oferenn, kaer-dispar evel ma oa ar gan. Met tremen a ra peptra, nemet gras Doue.

Ar sul anezi, an Tad Abarvor en doa c'hoaz amzer gaer da zioueri ganin. Ha setu ni o vont c'hoaz d'eun oferenn all e kêr, en eun iliz m'en em vod enni dreist-holl Iwerzoniz, tud a feiz greñv hag ez eus kalz anezo evel micherourien e Kerdiz. Ma ne oa ket eun oferenn-war-gan, e voe koulskoude kanet enni ha kanet kaer en iwerzoneg hag e latin, da lakaat da ruzia kalz eus ar peuliu-tud-se a vez gwelet kement anezo en hor bro-ni, na zigoront o genou en iliz nemet da gaketel gant o nesa, pe da vazailhat. Kana en eun iliz a vefe evito eun dismegañs. — « Se 'zo mat c'hoaz, emezo, evit ar merc'hed ; met ni a vank d'imp mirout diskuiz ha sampar hor mouez a-benn ar sul da noz, da c'hallout youc'hal hor c'hanaouennou, a-bouez-penn, pa vo couliet-mat hor c'horzailhenn ha ruztan hor c'hokenn ». Met ha servija a ra klemm kement-se tud hag eman, d'o meno, an holl skiant ganto, hag o deus, d'am hini-me, eun tammig lod e park ar Briz, nemet lakaet 'vefe d'ezo o skiant, piou a oar ? e-lec'h m'eo lakaet he vi d'ar yar ? N'eus netra reizoc'h eget sotoni an dud evit rei d'eoc'h ar skeudenn ar gaera eus an Diziwez (*l'infini*).

IV

EUN OFIS E KEMBRAEG

« Setu aze, eme an Tad, en eur zistrei eus an oferenn, eun iliz all, eun iliz protestant ma vez prezeget enni ha kanet an ofis e Kembraeg. Pa 'z oc'h deut dre-aman evit ober anaoudegez gant Kembreiz ha gant o yez war-eun-

dro, n'oufec'h kaout gwelloc'h degouez, evit mont d'ober eun tamm tro, emberr da deir eur, d'an iliz-se. Me n'hallan ket, sklêr eo, ho c'hambroug, met c'houi, eun diaveziad, evit gallout poueza a-dost hag ac'hanoc'h hoc'hanan, ar gerentiez a zo etre ar Brezoneg hag ar c'hembraeg, ne ray ket 'ta droug d'eoc'h mont eun tamm da welout penaoz en em gemeront da zibuna o c'hudenn. » Nebaon ez oan eun tammig bihan toutek, evel katolik, o vont d'eun ofis d'eun iliz protestant. Met eur wech n'eo ket bemdez, ha peogwir, pa lavarinn d'eoc'h sklêr ma mennoz, ne oa nemet 'vit ranellat, evit sevel eun tamm ma fri ha gwelout pe heñvedigez a zo, da-vihana en doare-komz, etre ar C'hembraeg hag hor Brezoneg-ni, e kredan penaos ne vo ket kement-se rebechet d'in ma zorfed.

War-dro teir eur eta, graet ganin, goude ma lein, eun tammig kousk-kreisteiz ec'h is da welout eun tamm, ar « jeu ». Pelec'h ez oan kouezet, e-touez pe seurt protestanted, ne ouien ket. Hag e gwirionez, ma 'z eus kement-se a ilizou pe chapellou protestant e Bro-Saoz, ez eo dre ma 'z eus ne oar den pet kredenn er relijion-se. Troc'homp berr-ha-berr, ha lavaromp raktal ez eus kel lies kredenn hag a zen. Bez ez eus Metodisted, Wesleyiz, Irvingiz, Badezourien. Adbadezourien, Presbiterourien, Ilizourien Bro-Saoz, ha.... me oar.....

Eur relijion hag a lez pep den da ober e gredenn e unan n'hall nemet sevel eur bern skouriou warni, ha ken disheñvel an eil diouz egile ha skouriou eur wezenn. War eur c'horf-gwezenn : eun dervenn, eun dilhenn, eur buplienn, eur faouenn pe eun onnenn, klaskit ha klaskit-mat ne gavot ket daou skourr heñvel-a-walc'h an eil ouz egile.

Eur briz-protestant, am eus anavezet gwechall em yaouankiz, a lavare : « Hor relijion-ni, mat-kaer, tremen-aezet, evit beva ; ne lavaran ket evit mervel. Ha, mar gal-

lan pa vin erru e penn ma beaj, e kemerin ar wella bilhenn evit mont dirak Doue. Ar paour-kaez!... Evel kalz a re-all, en doa kredet e c'hallje e-pad e vuhez ober goap ouz Doue, ha tapout aezet, war ar marc'had, kaout eur maro mat. Aet eo ac'han pell 'zo, evel m'en doa bevet, e goaper, pa ouie ne oa ket ar wirionez gantañ. Hag ar Skritur a lavar d'imp : « An Aotrou Doue ne fell ket d'ezan beza goapaet. » (Gal. 6-7) N'eus nemet eun hent-bras reiz evit mont eus ar bed-man d'ar bed-all, an hini en deus bet digoret Hon Salver Jezuz-Krist e-unan. M'em eus eun ali mat da rei war se d'am nesa, daoust ma n'eman ket se kement-se em c'harg, met eun ali mat a zo mat atao, a lavare hon tud koz, hag a vefe a-berz eur sod : « Ac'hanta, kemerit an hent-bras reiz, rak ar sura 'eo. Ha keuz a-raok ma ne vez ket, keuz war-lerc'h ne dalv ket.

Daoust 'ta ma santen eun tammig ar c'houen em loerou, en eul lakaat ma zreid war an treuziou, d'am heul eun nebeut kredourien, pep a Vibl ganto dindan o c'hazel, ne dapis ket eur gwall gerseenn, da gaout re a geuz, o vont d'an iliz-se. O, eun tammig iliz goullou-a-walc'h, dister-a-walc'h, kuit a sent hag a draou all, evel en hon ilizou-ni. Eur groazig noaz hepken, eun daol, eur gador-sichennet da brezeg, eur skaon bennak da azeza, ha mat pell 'zo. Ne seblante ket ivez beza gwell-bleustret. D'an eur strik, e krogas ar ganiri, e Kembraeg. Nebaon e chomas ganin digor-kaer ma genou, rak a-vec'h ma c'hallen kompren eun draig bennak. « Ha da betra, ma Doue, ez oun deut en toull-man, ma n'eo ket da goll ma amzer, » a lavaris d'in ma-unan, pa savas ar ministr a-ziwar e gador, da brezeg. Pell e zoa diouz beza distagellet-fall koulskoude ; kaozeal fraez a rae, ne droe ket e deod e-goullou, evel hini Gwill-Vras, ar register (*sacristain*) d'al lun ar beure.

Ha, ma c'hoarzi eun tammig re, eun devez war ribl an

Douron, abaoe ez eus pell, ne oa ket dec'h ez oa, o klevout eur briz-beleg protestant, eur sav-korf a oa, o teal an Aotrou Doue, en dro-mañ, gant ar blijadur am boa o c'hallout kompren, o, dre-vras hepken, ar brezegenn, ne zeuas ket an distera mouse'hoarz da zansal war ma muzellou. Met asanti a rankis dioustu ez oa ar Brezoneg hag ar C'hembraeg diou yez deveret eus an hevelep mammenn geltiek ; diou c'hoar hag ez oa o mamm, o mamm-goz pe o mamm-you ; o mamm-gun, likun pe reverkun ; o mamm-gokenn, likokenn pe reverkokenn ; o mamm-bardi pe vom-bardi, an hevelep mamm geltiek a-dra-sur. N'em boa ket 'ta kollet ma amzer. Ha, ma c'halon o tridal em c'hreiz, e tistrois d'ar gouent da reiz a veaj hon doa da ober en deiz war-lerc'h, al lun. M'em boa eun nebeut deizioù da zioueri e Kembre, ne felle ket d'in koll ma amzer, dreist-holl en eur vro m'eman a-unvan an holl dud enni evit lavarout : « *Time is money* », an amzer a dalv arc'hant.

V

ETREZEK KERFYRDDIN

« N'eus ket da lavarout nann, a lavaris d'an Tad Abarvor, ar gériou *Caermarthen* ha *Sant Yves*, a zalc'h da rodella ha da rodella em spered abaoe an deiz m'o gwelis war eun daolenn e maner Ker-Uhel, du-hont, e bro ma c'havel, ha da welout pelec'h eman ar c'hèriou-se e rannan mont.

— Ac'hanta, ya, eme an Tad, bezit dinec'h, mont a raimp. Arc'hoaz e kemerimp an trêñ. Hor c'has a ray di, da veza erru e-kouls. Kaeroc'h 'so : E *Caermarthen* pe well, *Kerfyrdin*, e *Kembraeg*, em eus eur mignon hag a ray d'imp ar gwella degemer. An Ao. O' Reilly, eun Iwerzonad, a vo meurbed-enoret ouz ho kwelout o tont d'e we-

ladenni ; ha, d'am meno, e reot a-gevret kaoz-kaer, zoken e Brezoneg, rak daoust ma 'z eo divrud a-walc'h e-touez ar geltiegerien, en deus studiet an holl yezou keltiek. Ha bep tro ma tegouez d'in mont d'ober eun droig da Gerfyrddin, na pebez plijadur n'hor bez ket oc'h ober eun tammig kaoz-zeadenn e Brezoneg !

— Tad santel, emezoun, Doue en deus ho lakaet war ma hent, evel an arc'hael Rafael war hent mab Tobiaz koz. Penaos e c'hallin-me ho trugarekaat ? »

En deiz warlerc'h e kemeremp 'ta an trêh ha yao, hag a-raok etrezek ar Gornaoueg (*Ouest*). An avel a oa a-benn, eur c'hlizenn stank a rae, hag ar vogasenn a zeue en hor c'hombod eus genou ar marc'h-du, hor redias da serri, siouaz, ar prenestr. Na pebez dudi koulskoude evit eur beajour, en eur vro nevez evitan, gallout en eur vale arvesti ouz ar maeziou. Kevanusoc'h e kever an amzer. Met diouz ret, petra ober ? Plega, ha netra ken. Ha neuze. « *Biskoaz glao n'eus graet na vefe ket bet tavet* », ha

Glao da c'houlou-deiz,

Ne zalc'h ket betek kreisteiz.

a lavare gwechall hon tud-koz. Ar re-man ne ouient na skriva, na lenn ; met ne oant ket sotoc'h-se. Ar skiant-prena dastumet o lenn levr ar Bed-Krouet (*La Nature*) a dalv alies kement ha deskadurez-dre-levriou. Dont a reas 'ta kent-pell an heol da zibluskenni ; ar glao hag an avel a dasas, ha dirak hon daoulagad, eur vro gaer en em ziskouezas. A-gleiz, gwech-ha-gwech-all, an eil traonienn warlerc'h heben oc'h ober evel kel lies a droc'h el linenn an dremwel (*horizon*), e c'halle an daoulagad para, na gant pebez plijadur ! war glaster ar mor, ma seblante d'in gwelout heman, a-ziwar an hent-houarn, a-dal da vaner Koadriou, e Treo. An traoniennou, ar peurvanou (*pâtura-*

ges) an edegou, ar c'hoadigou, an eil war-lerc'h egile, a dremene dirak hon daoulagad ker buan ha tra. Na kaerat skeudennou, el levr-se hed-ha-hed an amzer digor-bras dirazomp da arvesti ouz Galloud an Aotrou Doue, hag ouz e furnez hag e vadelez en hor c'henver ! Ma teuas evel anezo o-unan komzou ar roue David da zigeri em spered, evel ar roz, dindan bannou heol birvidik eun devez kaei a hañv : « *Ar Bed-Krouet, an Nenv hag an douar a gan meuleudiou an Aotrou Doue.* » (S. 18-3) Dre welout kement-all a gaerder, an amzer a dremen evel eul luc'he-denn.....

Erru ez oamp tost da Gerfyrddin, kêrbenn ar rannvro a zoug an hevelep ano ; eur vro gaer, ar gaera e Kembre, gant he font bras ma teuer dirazan da vouskana ar ganouenn c'hallek a-zivout pont Avignon :

War bont bras Avignon,

E plij d'an holl dont d'an dansou ;

War bont bras Avignon,

E teu an holl d'an dansou.

P. J.

Hag e-lec'h all 'ta ? A-viskoaz a-dra-sur ez eus bet dañset kals pe nebeut. Eun doare evel eun all da gemer ar blijadur, d'he lakaat eun tamm er went (*vent*) ha da rei avel d'al levezet a zeu a-wechou, ganti kement ar galon da dridal. Met an dañsou daoust da se, ar re divlamma anezo zoken, ne dalvezont netra. War se ez int kar pe gilhorou d'ar c'habellou-touseged, hervez eur c'hrennlavar a Vro-C'hall. Ma lavare gwechall hon tud-koz, o daoulagad ker sklêr ha lagad an naer :

Ar verc'h a red an dansou,

Al loen anavezet er foariou,

Ne gavont ket kalz a chansou,

N'eus met brud fall da heul o seuliou.

Petra o dije 'ta lavaret en deiz a hizio, dirak an ebatou direiz a saver dre-holl, ermaez evel e kêr, c'houez an diaoul, c'houez an daonet ganto. N'int mat nemet da vastari ar yaouankiz, korf hag ene, ha da lakaat ar mam-mou alies da skuilha daerou. Hag e gwirionez :

*Ma fell d'it, Fanch, heja da c'houden war leur an « Ega-
[lite,*

Danserez eno te gavo a bep oad, a bep doare,

Ha skubadur ar parroziou, ha robennou kailharet ;

Plac'hed poellet ma 'z eus eno, sur o hent o deus kollet.

(PICI-GALL).

Ya, ya, kerkouls hag al loened, an dud-yaouank a dle beza e-kleñk, goude kuz-heol.

En noz, e vez graet ar gwall daoliou ;

En noz, e vez tapet ar siliou.

Deut an noz -uz d'ar bed da astenn he mantell,

Dalc'hit tostoc'h-tosta, m'ho ped, d'ho turzunell,

D'he mirout da goueza-tre skilfou ar sparfel.

P. J.

Foei! Foei! eomp pelloc'h ; dare 'oun da heugi,

Dre vouta kement-se ma fri el loustoni.

Ha savomp uheloc'h hor penn -us d'an douar,

Ma chomo hon ene 'vel tere, digailhar.

P. J.

Troomp c'hoaz hor spered war-du ar Bed-Krouet ker kaer da welout ; 'trezek al liorzou 'lec'h kavio magadur, bleuniou kaer da zastum 'vit gwernisa ganto sal gaer e anaoudegez.

E kastell Ker-Uhel, evel ma lavaren d'eoc'h, lec'h ma ra e annez ma mignon ker Fransez, war daolenn Bro-Gembre, e lennis gant souez vras ar gêr a Germarthen, Ker-

fyrdin, e Kembraeg, a denn e ano mat, sur, eus hini ar barz strobinneller (*enchanteur*). Gwechall-goz Kerfyrdin 'oa kêrbenn Bro-Gembre. Hor breudeur tramor, troet evel-domp-ni gant an danevellou, ar marvailhou gwrac'hed koz, a gave brao an tu da liva gevier bras, alies, pe gentoc'h da embann, evel traou gwir-dispar, kontadennoù deut en o betek a remziad da remziad a-dreuz ar c'hantvedou. Ha n'eo ket war strisaat ez aent a-dra-sur. Evel ar voutlig-erc'h, ruilhet ha diruilhet gant Yann-Grenn e-pad eur goanv kalet, ma teu da veza abred eun tanfoeltr pikol pezboull, evel-se, ar marvailhou koz a zo bet aet war greski ha war greski, ha war gaeraat zoken hervez faltazi ar gonterien-kaozioù : kannerezed, kemenerien, eun dudi o c'hlevout, e-pad an nozveziou hir, azezet en-dro d'ar four-nigell, da c'hortoz mont d'ar gêr. Ha ne golle den e amzer eus tud an ti ; ar merc'hed a neze gloan pe lin, d'ober mezer fin, hag ar baotred a dilhe kanab da ober tortisou, landoniou, naskou, siblennou ha funiou. Hag a-ziwar muzelloù ar gannerezed, merc'hed teodet-mat, lemm o zou-chenn, kouz hag a-ziwar re ar gemenerien, kel lies a louf-torchenn hag a hini anezo, a dleomp daoust da se bennoz d'ezo ha trugarez, rak panevet ar gemenerien, e vefenap debret gant ar c'helien ; a-ziwar o muzelloù 'ta e veze dastumet, na gant pebez evez, kontadennoù fentus-fentusoc'h n'anavezer ken breman siouaz, rak rans ar gemenerien-se, konterien kaoziou, a zo aet pell 'zo da fall ; ar re a wechall a ouie konta marvailhou ha marvailhou kaer pe gaeroc'h a-zivout ar c'hoperrien-noz, karigell an Ankou, ar c'holeou briz, ar c'hormandoned, al lutuned, ar ramzed, ar c'horrigezed hag an holl strobinnellourien all, ker brao ha ken dudius da glevout evit ar vugale dreist-holl, ma chome Yann-Grenn, ouz o c'hlevout, digor e c'henou gantan war nao eur.

VI

MARZIN HA VYVYAN, AR GORRIGEZ

Setu penaoz, tamm-ha-tamm, ez eo bet steuet evit an darnvuia, istor Marzin ar barz strobinnellour. Bet kontet hag adkontet e-pad an nozveziou, a-dreuz hag a-hed ar c'hantvedou, en Arvor hag e Kerne, er Skos, en Iwerzon hag e Kembre, en deus bet dalc'het an istor-se eur renk uhel-dispar e-touez an danevellou (*contes*) kaer ma 'z eo diazezet warno istor marzus holl rannvroioù Keltia, en Hen-Amzer (*l'Antiquité*). Hor breudeur a Gembre, en enor da Varzin, a savas en amzer-goz, hervez an Tad Abarvor, ar gêr a Gerfyrddin (Kervarzin), damdost d'ar c'heo tenval ma kred Kembreiz hizio c'hoaz e vev ennan, abaoe nouspet kantved, Marzin ar Roue-Meur, dalc'het eno dindan gazelge gant Vyvyan ar gorrigez, steuet d'ezi he c'hallon gant kement louzaouenn-an-diaoul, a zeu, netra nemet ar c'houez binimus anezo da lakaat da zizec'ha diouz o sav kement den a zeu outo da dostaat.

Eur beurevez ma oa o vale dre ar c'hoad, en em gavas ganti Marzin-Meur hag e gi.

— « *Marzin, Marzin, pelec'h it-hu,*
« *Ker beure mat, gant ho ki du?*

— « *Bet oun, boudig (fée), kas kaout an tu*
« *Da gavout aman ar vi ruz ;*

— « *Vi ruz an naer, e vro ar mor,*
« *'N eun toull karreg ganti e gor.*

— « *War ar flourenn e klaskan c'hoaz*
« *An acour-geotenn, ar beler glas ;*

« *An uhelvar, war ar gwez-dero,*
« *D'ober bremaik ganto eur berv ;*

« *Eur berv dietus (rafraichissant) d'am spered,*
« *Ma nijo 'tresek ar stered. »*

— « *En eur c'heoig 'n troad ar menez.*
« *O c'havot holl, gant levenez.*

« *'N eur billig-kouevr, war gern tirvi, (taureau)*
« *Emaint holl eno o virvi. »*

P. J.

Vyvyan, kerkent ha taol, a grogas e dourn Marzin, hag o daou, douget war dioueskell an avel, en em gavjont er c'heo marzus, ker buan ha lavarout : ya. Er c'heo ma hirvoud ennan, noz ha deiz ha bemdez, Marzin ar sorser, en enkreuz, o c'hortoz an deiz eürus ma teuy c'hoaz Keltia, adsavet eus he bez, da derri e chadenn, chadenn e gazelge, d'e heñvel adarre, gant Arzur, da roue.

Ha da lakaat d'ezo a-unan war o fenn,
Plezennet en acour-maen, eur gaer a gurunenn ;
Kurunenn Keltia adsavet eus he bez.
Gant ar bed-holl doujet 'vel rouanez 'n he lez.

P. J.

O klevet an Tad Abarvor o tanevelli (*narrer*) d'in penad-istor Marzin, e kavis berr an amzer, ha ker berr, ma teuas re abret, d'am meno, ker kaer marellet ha ma oa ar maeziou, eur c'houitelladenn skiltrus da rei d'imp da c'houzout en em gave hor tren e porz-houarn Kerfyrddin. Eul lamm er-maez..., eun tamm difreta d'hon dilhad..., eur bannac'hig bier da c'hlebia hor c'hourlanhenn entanet-kaer dre forz pilat kaoziou..., ha ni war-eeñ etrezek Ker-Padrig, e-lec'h ma rae e annez an Aotrou O' Reilly.

VII

AN AOTROU O'REILLY

Ne rae ket goap ac'hanoun, an Tad Abarvor, pa lavare d'in e kavjen e Ker-Padrig ar gwella degemer. Bis-koaz ne oamp en em welet ; ha panevet an Tad, a-dra-sur ne vijemp bet en em zarempredet, war an douar da-vihana, e baradoz bugale Keltia, ne lavaran ket. O vont d'ezan dioustu ha berr-ha-berr, e brezoneg, evel daou Vreizad koz, kollet ganto pell 'zo ar gwel an eil eus egile, raktal setu me erru diouz ar c'henta, erru-mat, hag evel-doun, an Tad.

« Boued ha lojeiz, eme an Aotrou, a gavot aman e-pad ho peaj. N'oufec'h pegement a blijadur a rit d'in, o tont da Ger-Padrig da glask repu, goudor. Santout a ran ma gwad o tomma em c'hreiz ouz hoc'h hini. Eur breur eus Bro-Arvor deut d'am gwelout hizio !... Eun dra iskis-awalc'h er vro-man, ya, ma feiz. Alo, savit da krec'h eun tamm, da azeza ; o, na pebez dudi, 'vidoun brezonega. »

Evel ma welit, n'ae ket, nann, hon ostiz ker fall-se ganti war ar brezoneg, pell ac'hano. Distagellet-mat ez oa hon Aotrou ; ha, flour ha brao, hor yez, hi ker saour, ker sazun, a-ziwar e ziousweuz a goueze 'vel ar mel ken dous all d'ar genou, 'vel eur c'hlizenn-veure da freskaat ar c'hla-zenn, ha da steui ganti eur vantell perlezet, pa zeu bannou an heol 'us d'ez i da virvi....

An Aotrou O' Reilly a oa e sal-studi goloet a levriou an daoliou anezi ; a bep seurt levriou... met en o zouez, al levriou keltiek a oa ar re stanka ; « Barzaz-Breiz a oa eno. Ha me hag ober van da sellout outan, ma krogas rakal an Aotrou da vousekana « Marzin en e gavell ».

*Brema trizek miz ha teir sun,
Ez oan dindan ar c'hoad o hun... hag all...*

An abardaevez a dremenas, d'am meno, kals re vuan. Met evel ma rank foar Vre kaout eur fin bennak, e rankis, ivez, siouaz, lavarout nozvez-vat, ha d'am gwele monet, da c'hedal menel kousket. Eur pennad brao a-hent hon doa, evit doare, da dizout troad ar menez ma 'n em gav ennan ar c'heo pe ar gleuzenn m'eo enni chadennet, evel war e roc'hell, Prometheus ereet, Marzin ar Roue-Meur, o c'hortoz deiz-ha-noz, hep gallout chom a-boz, ma teuy 'us d'ar menez, da bara eur wech ouspenn, heol ar gwir lealded, da lakaat da dridal Iwerzou ha Kembre, Arvor, Skos ha Kerne.

Hed eun hun hepken e padas an noz-se, p'en em gavas d'ober allazig da wer liëslouek ma frenestr, bannou kenta an heol-beure. Eun tamm dibikouza d'am daoulagad da welout ervat pelec'h ez oan... eul lamm pell diouz beza eul lamm ki ploum... ha me, em sav ker buan ha lavarout : « Ya ». Ne badas ket pell ganin ar gwalc'hi a ris da veg ma fri... ha ne chomis ket ker pell ha Janedig vrao, Ar Goantigenn da gempenn va c'hreouichenn... An Tad Abarvor, savet abretoc'h evit gallout kaout tu da lavarout aesoc'h e oferenn, a oa er sal-debri o tiyuni. En e gichen an Ao. O' Reilly, ma ostiz, o sacha war eur pez sigarenn, war vetek nebeut, ken teo hag eun troad skubelenn.

« — Ac'hanta, ma mignon, emezañ, pa erruis, kousket mat hoc'h eus en ho kwele ? N'eo ket deut re ar c'hoen da ober souplesaou war ho tammig kroc'hen ?

An Ao. O' Reilly, 'vel ma welit, pa anavez e dud, a en em gemer en o c'heñver evel eun tamm-mat a gorf aezet.

« — Evel eur broc'h, Aotrou, a lavaris, ha ne oa ket ma fenn ganin kement-se gant ar c'hoen. Ma 'z eus c'hoen en ho ti, ez eo bet krennet d'ezo beg o fri, hag o dent, eus o genou, bet tennet d'ezo, d'am meno, n'hoc'h eus ket

lakaet c'hoaz evez da brena d'ezo dent nevez. Hag evit o ivinou, bez o deus o rimiet betek o ilinou, dre forz bale war o farlochau.

« — Evel ma lavarit.... Ar wirionez a zo ganeoc'h.... Ha pa 'z eo kel lemm ho spered, alo, savit bremañ ouz taol da gemer eun tamm brif. »

*Biskoaz den, war e galon noaz,
Tamm bara fall ne gavas.*

*Ar c'hof-ilboud a zo bouzar,
Hag ez 'a brao gantan tomm pe yen pe glouar*

P. J.

« Eur sac'h goullou, 'vel ma ouzoc'h, ne chom ket en e sav. Gant o c'hof, hep kerc'h, e vez dinerz ar merc'h (*chevaux*). Sachit neuze warni, evit mont pell ganti. Kent an abardaez, graet ganimp meur a graf, hor bo sur krapet ha diskennet meur a c'hrav. » — Ne oa ket ret daoulina dirazoun evit ma lakaat da zebri eun tamm hag eul lomm. Peurvua e vez dibrenn-mat ma yalc'h, briz-kaer ma sac'h. Mat eo d'in laez dous, mat eo d'in laez trenk, 'vel m'eo mat da bep den chom, sioulik, en e renk; ha neuze al lomm hep an tamm, da Bipi, ma ro lamm, an tamm hag al lomm 'laka an den 'n e blomm. Hag an eil seurt hag egile, evel e Kastel-Paol, a oa lakaet war an daol. Lavarout a rae gwechall mamm-goz :

*O c'hortoz soubenn Marijan,
E reer aliës bouzellen voan.*

P. J.

N'em boa ket da veza nec'het war se, e Ker-Padrig. Evel en deiz a-raok da noz, ez oa paeadra da zibab ha da derri e naon da bep-hini. Bez ez oa gwastell, bez ez oa frouez, Fanch al Lipous dirazo en dije lipet e weuz (*babine*). Bez ez oa gwin, bier ha te, ha traou mat; eur

seurt pred, gav ket d'eoc'h, atao a dleje padout. Ouz eur pladad prun gwenn e sellen-me dreist-holl. Netra nemet ar gwel anezo a lakae an dour da zont em genou. — « Alo, emezoun, betek ma oamp krok da farsal, hag o treveza (*singer*) Katel ar Paotr Rous dirak he stalikenn e foar Pont-Menou : « Alo, bec'h d'ezi, bec'h d'ar prun, ma ne chomin ket war yun ? » — Ne lammis ket warno koulskoude, evel eur c'hi war eun askourn. E pep eured hag e pep fest, mont ganti dousik 'zo onest. Ha mar d'oc'h pedet da vont gant mignon mat d'eur pred, arabat korfata; diou wech ne rafec'h ket.

Pourvezet e 'oa d'imp gant ar vatez paeadra da voueta mat, pa 'n em gavje poent lein, rak evit doare, e-lec'h ma tleemp mont ne oa na tinell na lochenn, da gaout enno eur bannac'h soubenn. Debret hon dijuni ha paket ar stal, ha ni dioustu en hent, en ano Doue hag ar Sent.

VIII

KEO MARZIN, AR STROBINELLER

M'hor boa tremenet dre eur gaer a vro, eus bevennou Kerdiz betek Kerfyrddin, ar maeziou breman, dre ma kerzemp war-du an Hanter-noz, a yae war gaeraat. Traoniennou enk ha don heñvel ouz ar re ma kammigel stér ar Blaved en o goueled, en-dro da Wareg, ha strizodeou (*gorges*) ken enk ha ken don all ma yae raktal ma spered da gantreal pell diouz ma c'horf hed-ha-hed traonienn Poullenk, n'eus ket na gouezoc'h (*sauvage*) na kals kae-roc'h egeti. Ha setu ma welemp dija er pellder an torgen-nou uhel, « Ar Bannou » pe « Ar Menezou-Du », o ano, ma weler, hervez, a-ziwar o c'hribenn goloet a vrug hag a lann melen, an darnvuia eus douarou Kembre, hag, er Reter anezo, (Reter = *Est*) uhelennou ha kompezennou

(*plaines*) Bro-Saoz. N'em bo ket ar blijadur er veaj-man da bignat war Ar Bannou-se ; met dre ma tostaomp outo, a bep tu d'an traoniennou, e hedomp an toriou sounn (*pen-tes abruptes*) goloet du-man ha du-hont a radennouigou krok da veleni, heñvel ouz bagadou deñved rous astennet ganto o c'horf hag an eil war egile e-touez an torkadou lannn aet o mae da droada ha krog-mat da c'hreunia. Pelloc'h e kavot koadou ma sav enno o fenn en aer eur saprenn bennak heñvel ouz soudarded war-c'hed e-pad ma kousk en-dro d'ezo o breudeur brevet gant hir-bale. Grit eur sell c'hoaz, kent mont pelloc'h, ouz ar meneziou a vevn (*bornant*) dirazoc'h dremwell an Hanter-Noz, hag e welot neuze, sounnet o fenn etrezek bolz an neñv, hag evel diazezet eno gant ar ramzed, pa oant o chom er vro-se, eun nebeut reier, unan aman, unan ahont, heñvel ouz karvan (*mâchoire*) hanter-dizant eur mil ramzel (*animal gigantesque*) bennak chomet eno da zizec'ha war-lerc'h eul livadenn-veur (*déluge*) bennak. Ha ma seblant d'imp, e Breiz-Izel, e vez an hanter 'n amzer goloet hor Bro evel gant eur vantell a dristidigez hag a gañv, aman e Kembre, ez oa kreñvoc'h c'hoaz ar menoz-se em spered, da-vihana en deiz-se. Peziou malkennou du o stleja war o lerc'h koumoul-led (*stratus*) ha lostou-kizier (*cirrus*) a rae d'in sonjal e liou-perz an oabl glaz, evel eur c'haer a stel stegnet a-us d'am penn pa oan er bloaz a-raok oc'h ober eun tamm hun war ribl aod ar Porz-Gwenn, ma c'hein harpet ganin ouz roc'hell Sant-Tual.

Dindan skeud ar c'houmoul-se, ar bleuniou alaouret a zeu da veleni, evel dioujod an den, pa zeu aezenn teñval ar maro da astenn he mantell 'us d'ezan... Trist eo ar maeziou..., Petra 'ta 'zo o tont?... Ha rankout 'rafemp-ni mont d'ar gêr war hor c'hiz, a-raok beza tizet keo ar barz-meur Marzin?... Nann, nann, an heol o tibluskeni, a zeu c'hoaz

e lagad da sklêria 'us d'ar bed.... Ar c'halonou raktal a zo frealzet.... hag eur vaesaerezig deñved, he stamm en he dourn ganti, a vouskan war vrimenn eur brouskoad digenvez ha didrouz, a vouskan eürus, d'an deiz o lugerni a-is d'an heol o virvi : HEN WLAD FY NHADAU, BRO GOZ MA ZADOU. Ha ni hon tri, raktal, da gengana a bep eil poz ganti.

Dre forz ober hent en em gavjomp 'velkent a-dal da geo Marzin, eur gleuzenn er menez. Eur c'heo boutin (*vulgaire*) a-walc'h. Netra a espar en-dro d'ezañ. Mar deo brudet c'hoaz en deiz a hizio, piou zo kiriek da se nemet Marzin bac'het (*emprisonné*) eno gant Vyvyan ar Gorrigez, ne oar den abaoe pet kantved ? Hag e c'houlennis ouz an Ao. O' Reilly : « Pelec'h eman 'ta an isdouar (*souterrain*) m'en em gav ennan Marzin, heñ chadennet gouzoug, daouarn, treid hag all gant Vyvyan ar plac'h fall ? »

« — Gortozit, ma migon, an heol a-us d'hor penn a lavar kreisteiz. Kent mont pelloc'h eta, debromp aman hol lein. Goude me ho reno betek ti an itron Meir-Morgan (*Mari-Morgan*) o chom war hed eun tamm bale en tu-all d'ar grec'henn.

Eun tamm dindan ar meud,

Laka an den 'n e vleud.

Ouz klemm an naon an neb a sent.

A ya goude kals well en hent.

P. J.

Ha ni d'azeza war al letonenn (*gazon*) e disheol, harpet ouz ar gleuzenn. N'eus ket well eget ober hent, evit kleuza e sac'h d'an den. Evel en eun toull goz e koueze hon tamr boued. Ha n'eo ket souez, rak

Etre ar skudell hag al lapenn,

Nen deus na poull, na sklosenn.

IX

CAERVOESGWYN, KASTELL MEIR-MORGAN

Ne badas ket pell ar fest ; ha ni da Gaervoesgwyn (*Ker-maezgwenn*) da welout Meir-Morgan. Ar vaouez-mañ, koz evel an douar ha chomet intanvez a-vec'h d'ezi beza bet dimezet, ne ouie ken penaos ober evit en em frealzi e-kreiz he glac'har. Bez ez oa pinvidik-mor ; met ar binvidigez n'eo ket mammenn ar gwir eürusted war an douar. Evit ankouaat he zrubiou, e soñjas mont da veaji er broiou estren. Eun devez en em gavas ivez e Breiz-Izel, e-kerz eur gouel keltiek bennak. An deskadurez vras he doa bet en he yaouankiz a reas abret outi eur plac'h a studi. An danevellou koz a-zivout he bro hag ar broiou keltiek, ez oa dreist-holl troet ganto, ma doa dastumet en he le-vraoueg (*bibliothèque*), ar muia ma c'hallas, levriou ha skridou koz a-zivout ar Gelted. Met pell amzer a oa, he doa lezet, eme an Ao. O' Reilly, al levriou a-gostez, kollet ganti war vetek nebeut ar gweled. Eun dek vloaz ha pevar-ugent bennak ez oa. D'an oad-se peurvuia, o devez an daoulagad kollet al lodenn vrasa eus o sklerijenn. Met he c'hoskor (*domesticité*) bez o doa eun doujañs hag eur garantez dispar eviti, ma raent diouz o gwella evit kevannezaat (*rendre agréable*) d'ezi he c'hozni. Ma tremene hec'h amzer o lenn ar Vibl, rak bez ez oa eun disivoudez (*protestante*), en eul levr moulet e lizerennou bras eviti, pe o selaou Suzanna, he matez karantezus, o lenn d'ezi he levriou koz pe ar c'helaouennou.

Caervoesgwyn a oa eur c'haer a gastell, savet war dor (*flanc*) ar menez ha sternet a wez-derv. Ober a reas d'imp, an itron goz, ar gwella degemer. Lakaet er sal, a-boan ma oa d'imp beza he saludet, ma krogas Meir-Morgan d'hor

c'houlennata (*questionner*) a-zivout eun tamm a bep seurt. N'en deus plac'h na vez ranell (*curieuse*), pe ma 'z eus, n'eman ken war an douar o sevel beg he fri. Ma oa berr gwened an Itron Morgan. ez oa dic'hud he lanchenn, digor-mat he dioukouarn, lemm he spered ha dispar hec'h eñvor. Ken aezet ha tra he dije desrevellet d'eoc'h traou tremenet abaoe pell amzer-Doue, evel doareou an deiz araok, ha ker reiz, ma chomec'h manet ouz he c'hlevout. Daoust ma ne gomze ket fraez-fraez hor brezoneg, evel ar saozneg, ar c'hembraeg, an iwerzoneg, ec'h intente matre ar pez a gleve. Ne dremene kammed an distera ger dre he skouarn hep beza komprenet ganti. A-zivout he beaj Breiz-Izel e komzas d'imp, evel ma vije bet o paouez addouari e Kembre. Met daoust ma oa eun dudi he c'hlevout o tibuna reiz ha brao he c'hudenn, ne oan ket kement-se gant traou evel-se. Deut ez oan da Gerfyrddin, dre ma kave d'in ez oa ar gêr-se tost-kar da Gervarzin ar Vinihi, ha ma felle d'in gouzout haghen o doa an daou ano-se an hevelep mammenn ; haghen ez oa ker brudet sant Erwan Helouri er vro-se hag e Breiz. Kerkouls hag e Kerne-Saoz, bez ez oa ivez e Kembre eur gêr anvet Saint-Yves (*Sant-Erwan*). Ha me ha goulenn war-se he menoz ouz an itron. Komz eus ar sent d'ar protestanted, evit an darnvuia, a zo koll amzer. Hag e-gwirionez, ma 'z eus tud hag a oar ober o bouzar pa ne blij ket d'ezo ar gaoz, Meir-Morgan a oa eus an dud-se.

Ha ma c'houtis da dapout diou c'had gant an hevelep tenn : an anaoudegez a oa eus sant Erwan er vro, hag eur pennad hiroc'h eus istor ar barz Marzin, an itron a-vec'h d'ezi beza klevet komz eus ar Roue-Meur, a lavaras dioustu : « Ac'hanta ya, selaouit mat, setu aman : Vyvyan ar gorrigez didruez, entanet kement he c'halon a warizi ouz Ma'zin p'en em gavas gantan e Koad an Hyddod (*cerf-*

karo), hen o klask dre ar flourenn al louzou ma teuer diwarno da veza divinour, hervez ar bromesa graet d'an drouized a-berz an doueou, a zeuas he fenn da veza ken dirollet ma reas hudou (*magie*) evit e lakaat raktal 'vel dindan gazelge. Er c'heo a zoug e ano, pelloc'hik aze a-dreñv d'ar menez, eman breman c'hoaz Marzin, kant ha kant vloaz-so o c'hortoz an deiz kaer ma teuy ar Gelted, e vugale, war-eun-dro, a-unan da lemel ar siell a-ziwar e vez yen ».

« — Evel ma lavarit, itron ; met pelec'h emañ just-a-walc'h ar bez-se ?

« — Emañ ar bez e penn uhela ar c'heo. Gwechall goz, hervez an hengonniou (*tradition*) ez oa kals donoc'h ar c'heo-se. Met adalek ma sonjas Vyvyan bac'ha eno ar barz Marzin, a-boan ma oa da heman beza aet ebarz, ma en em glozas, dre c'halloud ar gorrigez, ar roc'hell diouz an daou du, evit gwas a gwalleur ar prizoniad. Eur wech bep kant vloaz e teu Vyvyan da zigeri warnañ. Hag en deiz ma teuy Keltia, hec'h hualou hag he c'habestrou da goueza en o foull, da vont da get, en deiz-se Marzin e chadennou a gouezo anezo o unan ; en deiz-se e kreno an douar hag e faouto ar vein war ar menez, evit lezel Marzin ar Roue-Meur, gantan war e benn e gurunenn aour melen, da vont da azeza war e dron a roue, da virviken ».

Kaerat kontadenn !... Pe 'eo gwir pe n'eo ket, brao da glevout ez oa bepred. Moarvat e tivinas, an Itron Meir, lemmoc'h daoulagad he spered eget re he c'horf kastizet gant ar gozni, ar menozioù a oa hor re, ar blijadur vras a rae d'imp he c'homzou, ma lavaras echu d'he c'haoz :

« — E-pad trizek miz ha teir sun, evel ma lavar ho levr kaer « Barzaz-Breiz » er werz « Marzin en e gavel » e c'hallfen, tost, ho tidui evel-se gant trao : koz.

Grit eur sell ouz ma levraoueg aze ; dreist-holl ouz ar paperou koz melenet-se hanter-debret gant an tartouzed (*mités*) ha dare da goueza en o foull, en o ludu. Lennet ez int bet ganin kant ha kant gwech evit didui ma amzer, hag engravet-don 'eo an tenor anezo e goueled ma spered. D'am oad, ne vezer ken war an douar, pell 'zo ez eo bet graet ganin ma zalarou, nemet 'eo bet manet ma c'horf da zouari. Ar paperou koz-se, eun darn anezo skrivet e Brezoneg, eun darn all en Iwerzoneg, e Kembraeg, e Kerneveg hag e Skoseg, petra deuint, siouaz, da veza ? Lakaet e vint moarvat da c'houeza an tan, pa ne vin ken ouz o diwall, en deiz ma vo aman eur perc'henn nevez, en deiz ma vo diannezet an ti-mañ, rak en deiz-se, sur, ne vo ket kalz a brez warno. Betek-hen em eus roet meur a hini anezo d'eur mignon keltieger bennak, ha ne oa ket dec'h e oa ; bez e zeus pell amzer abaoe. Evit gwir, ne zeu bremañ den ebet ken d'am gwelout. Ar c'hoz gwra-c'hed koz evel-doun-me, pe sell ha pe stad a vez graet outo ? Nemet gant eun hér (*héritier*) bennak marteze ; ha c'hoaz, e vez kentoc'h dre garantez evit ar paeadra eget evit ar perc'henn. Evel eun avel a ziseblanted e-kefiver ar re-goz, er gerentiez zoken, a c'houez bremañ a-us d'ar bed. Au doujañs, ar garantez, an anaoudegez a ya a-raok. Ha ma talc'h an traoù da vont en o roll, evel bremañ, prestik ne vo ken eur vuhez beza war an douar. »

Eun tamm prezegenn evel-se evit echui, ha distaget war he flaen ha gant pouez, gant eur vacuez daoubleget dindan bec'h ar gozni, o kuitaat ar bed, komzou ker gwirion ha re an itron Meir, a skoe war ma c'halon, evel kel lies all a daol kleze. Ma n'hallent ket tremen hep kaout soñj eus an ezezh-Veur evel Abraham, Izaag ha Yakob, gourvezet war o gwele, en o zremenvan, hag o bugale niverus en-dro d'ezo, o tegemer gant mui a zoujañs eget o lodenn

herez, ar c'homzou karget a vennoz Doue, ar gourc'hemennou, an aliou a furnez, a roent d'ezo da virout, kent lavarout : kenavo er joaiou. Graet he doa an Itron Meir eun tamm poz evit diskuiza. D'he oad, e vez peurvuia berr an alan....

« — Ne zeuer ket 'ta ken alies d'am gwelout ha pa oan yaouank ; an dud yaouank bez e vez kalz a fred endro d'ezo. N'oufec'h ket pegement a vad a ra ho kweladenn d'am c'halon hizio ; hoc'h hini c'houi dreist-holl, ma breur tramor, deut eus Bro-Dreger, ma 'z eus eno eun iliz-veur ker kaer ? Ar wech kenta d'imp d'en em welout er bed-mañ ha moarvat ar wech diweza. Da-vihana, evit ho trugarekaat da veza graet d'in eun enor dispar o tont betek amañ, evit klevout eun danevell ho piñe kavet kant ha kant all d'he displega d'eoc'h reizoc'h, sellit...., klaskit mat dreaze e-touez ar paperou koz, hag e kavot da gas ganeoc'h, nemet unan bennak en defe dija kammed eun tamm re e viziad warni, eun danevell goz-koz-koz, koz-douar, ha ker marzus ma vaner amgredik-amgredik ouz he lenn : « Danevell an Tornaod ».

« — An Tornaod ! An Tornaod ! a lavar, estlammet, en eur sevel em sav, evel ma vije bet krog an tan em c'hêr-izela.

« — Ya, an Tornaod.... E pilhou e tle beza moarvat, n'eus ken nemet drailhennou anezan. Met gant pilhou ha drailhenou, ober traou kaer a c'haller, klaskit-mat, klaskit-mat, ne gollot ket hoc'h amzer... n'hallit ket tremen hep e gavout, nemet, eur wech c'hoaz, drouk-perc'hennet e vefe bet gant eur ribler (*filou*) bennak. »

N'em eus ket ezomm da lavarout d'eoc'h gant pebez evez e klaskemp, an Tad ha me, ar gwir denzor a dlee beza marteze evidoun danevell « An Tornaod », e-pad

ma talc'he an Itron Meir war he c'hoaz gant an Aotrou O' Reilly.

Evit gwir ne oa nemet drailhennou eus an holl baperou koz-se melenet gant an amzer ha renviet dre forz beza tastournet ha tastournet, hag ar skritur anezo ken dislivet, ma ne oamp ket evit o lenn, da-vihana ar skridou iwerzonek, kernevek, skosek ha kembraeg, tuet evel ma ne oamp ket a-walc'h da c'hallout kompren ar yezou-se. Eun dro bennak e tostaemp 'velkent ouz ar skridou brezonek ; ar re-mañ e teuemp reizoc'h a-benn anezo, daoust ma oant skrivet fall-daonet. Met an Tad Abarvor a zo eus ar vicher.... Ma lamme ma c'halon ken na rae dindan ma bruched, e pike kals stankoc'h dre ma tostaemp ouz traon ar bern. An Tad, heñ, a oa muioc'h mestr d'ezañ e unan. Eur c'houezenn yen a bizenne war ma zal. D'am meno, e kollemp hon amzer o klask.

— « Sellit! Sellit! eme an Tad, o tiskouez d'in eun nebeut follennou, eur vez o gwelout adalek ma ne oa anezo nemet tammou koz pailhorou paper, freget, dispennet ha dislivet dre forz beza bet tastournet ha chomet er godel-lou : « An Tornaod »!!.... Ac'hanta, ma mignon, ha kollet hon eus hon amzer?..... »

Stonka a raen kement ma ne oan ket evit lavarout :
Nann,

*Peurhenvel ouz Seza al Lud,
Hi kouezet a-zivour he c'hud ;
Pa savas ar glufenn 'n he sav,
Oa ket evit lavarout : Ya.*

P. J.

Ne chomis ket koulskoude da glask pemp troad d'ar maout. Ma lunedou ganin war veg ma fri, ha n'eo ket eun talbenn-karr, e skois eun taol-lagad pe daou war an teñzor prizius... Pempoull?... eur roc'hell.... bet dibradet.... gant

pesketaerien... ha penseet... goude e stêr « Ar Yeody »... A-walc'h am boa lennet. Na pebez eürusted? Tapet ganin ma mennad. Tripal a raen gant ar joa. Ne zistrojen ket gant eur bouc'h (*revenir bredouille*) d'ar gêr. Kavet em boa war eun dro eur genn hag eur prenn. Ar gudenn keit-all 'zo luziet, da-vihana 'vit meur a hini, ne lavaran ket evit an holl, a c'halla bremañ beza dibunet.

*War « An Tornaod »,
Nac'ho nep a garo,
Daoust hi dibaot,
Ar wirionez a baro.*

P. J.

*Hag a-dra-sur neb a gavo eun tammig re lemm he bir,
A lavar, o c'hoarzin goap : « Ar gaou-se ne deo ket gwir ».*

Ma zeñzor ganin em dourn ha stardet war boull ma c'hallon, ec'h is da gichen an Itron : « Itron Meir, ma lavarinn d'eoc'h, kavet em eus « *An Tornaod* », eur gwir deñzor evidoun, rak en deiz a hizio, e Breiz-Izel, ez eus chao ha c'hoari kaer a-zivout tornaod Pempoull : eun darn a-du gantan, eun darn all o toui hag o lavarout n'eus bet bis-koaz tornaod e Pempoull. Gant an danevell varzus-mañ e c'hallin marteze lakaat eun tammig sklêrijenn da bara a-us d'ezañ, ar wirionez zoken, ha lakaat eur prenn war eun dalc'h (*point de litige*) hegus-meurbet hag en deus lakaet dija ouspenn unan d'en em zebri. »

« — Ac'hanta, ma mignon, eme an Itron Meir, o starda d'in ma dourn, hag o pokat d'ezañ, kasit ganeoc'h ho teñzor, ha roit an tanva anezañ d'ho kenvroiz. »

Hag e vanis eun tammig toutek. Penaos trugarekaat an Itron Meir?... Kaer am boa klask, ne gaven. Hag an daerou em daoulagad :

— « Mil trugarez d'eoc'h, Itron, evit ho madelez dis-

par, ha bennoz Doue, noz-ha-deiz da zont da frealzi ho kallon en ho kreiz. »

— « Ar blijadur d'ober plijadur, setu, eme an Itron, ma holl frealzidigez em c'hozni. Hag eun deiz, fiziañs am eus, Doue e unan a vo ma frealzidigez e-kreiz joaiou e Varadoz, hervez ar c'homzou a lavar Ar C'hrist en e Aviel : « An hini a roy eur werennad dour sklêr d'an distera eus ar vugale-se, ne c'houito ket war e zigoll (*récompense*). » (Maze, 25-40).

Ar voull-dan en em ruilhet hag en em ruilhet kement a-us d'hor penn abaoe kreisteiz, ma oa ruz he c'hokenn, a oa krog da ziskenn war linenn an dremwel ; ma lavaras an Ao. O'Reilly :

*Alo, paotred, eomp d'ar gêr,
E-keit ha ma 'z eo sklêr,
Rak bremañ, pa denvalao,
Ne ouezo den pelec'h ec'h aio.*

P. J.

— « Eus ma zi n'eot ket evel-se hep beza kemeret eun dra bennak, ha ne ve ken nemet eur bannac'h te, eme an Itron Meir. »

Ha ni d'eur sal all. War an daol an douziet a oa astennet, ha peptra evidomp en eun doare kaer darevet (*apprê-ter*). A-dra-sur, da ober evel-se, an Itron a oa boazet (*habituée*) pa zeue unan bennak d'he gwelout, rak anezo o unan ar mitizien hag ar boutailher kaer-gwisket, eun aotrou anezañ, gant e livitenn wer-moug arc'hantet an nozelennoù anezi, o doa kempennet peptra. Ne badas ket pell ar fest. Mac'homet-kaer ez oamp, e-gwirionez, gant ar mall hor boa da zistrei da Gerfyrddin, a-raok ma vije noz anezi. Evet 'ta ganimp hon te, gourc'hemennet ha trugarekaet adarre an itron ken madelezus, ha ni war hent ar gêr, kavet ganimp berr-kaer an amzer, ha me, seder evel pemp gwenneg, ha ken eürus gant ma c'havadenn ma ne

oan tamm skuiz ebet gant ma baleadenn. An Ao. Serr-Noz a oa krog dija da astenn e vantell du a-us d'ar bed pa errujomp e Kêr-Padrig. Ar goulou a oa war-enaou. An Itron O'Reilly, he fenn e-gin o welout ne erruemp ket, ha tremenet koulz koan, ne oa ket, diouz ma c'hrozmole. hec'h holl voc'h er gêr. Eviti, eur ar pred a oa eur ar pred; ha da seiz eur noz, pa veze prest koan, ne oa ket nag eur c'hard-eur, na zoken pemp munudenn goude, e tlee an dud sevel ouz taol.

War se, ez eus kals hag a c'hallfe kemer skouer, en hor Bro Breiz-Izel, zoken en tiez mat, en tiez-se ma tleje enno ar predou beza ken urzet mat ha tra. Hag e-gwirionez :

*Urz vat ha karantez e-kenver pephini,
Eno eman an dalc'h klevit, 'vit derc'hel ti.
Met urz hep karantez, stal da stalig a ya ;
Ha karantez hep urz, ar stalig da netra.
Hag en ti 'lec'h ne vez an eil nag egile,
'Vel lavare gwechall Fanchig Abegile,
E vez digor an nor, sur, da bep follentez.
'Vez ket ezomm amann da frita paourentez.
Graet e dro-gamm ez a ki loull,
Pinous, d'en em glenka 'n e doull.*

— Well eo d'imp, eme an Ao. O' Reilly, ober evel-tañ, ha kuit da ziskouez re a rogentez, eomp ker brao ha tra. ouz an daol da azeza. »

Mat a raemp. An Itron boazet, en degouezou evel-se da skei tan ha moged, hon degemeras joaüs-a-walc'h. Ma vije bet an Aotrou e unan, ne lavaran ket. Met dirak ostizidi, en em ziskouez sevennet-mat (*polie*) a felle d'ezi.

Debret koan, ha bet kaoz kaer ganimp, e kavjomp aezet hor gwele, goude beza graet ker hir bale. Savet diouz taol, ha ni eta da gousket. A-boan ma oa d'in beza gourvezet, ez oa ganin, evit mat, ma daoulagad serret.

X

WAR AR C'HIZ DA GERDIZ

Deut ar sklêrijenn da bara em spered war ano Kerfyrdin, daoust m'en dije graet d'in kals mui a blijadur, evel Tregeriad, gwelout ar gêr-se o tont eus an hevelep mam-menn-gêr ha Kervarzin ar Vinic'hi, e-kichen Landreger, ma n'hall ket ar soñj anezañ dont er spered hep hini sant Erwan. An eil e-gwirionez a ziwana a-ziwar egile.

*Ar marc'h-ambilh a c'houlenn fleur,
Eme Laouig an Hent-Meur.*

P. J.

Bet o welout keo Marzin ar barz, ar strobinneller, an divinour, ar Roue-Meur, ha kavet e ti Veir-Morgan eun teñzor dispar da zidui ma c'henvroiz, n'em boa ken nemet distrei d'ar gêr, graet ganin eur veaj talvoudus ha kaer, hag eun tamm anaoudegez gant Kembreiz, ma breudeur, ha gant o bro, eun dudi evit an daoulagad ar maeziou anez. An Tad kouls ha me a gavas mat ar menoz-se. Hag en deiz warlerc'h, goude beza kimiadet diouz an Aotrou hag an Itron O' Reilly, e kemerjomp adarre an tren evit addont da Gerdiz.

Ma oa bet kaer an amzer, en deiz a-raok, d'imp da vont da Gaervoesgwyn, nebaon ez oa pikous he daoulagad en deiz-se, du hag e gouez he fenn, evel ma vez kent ma ti-roll ar gorventenn. Dont a reas houmañ buanoc'h eget ma soñje d'imp. Ma rankemp serri ar prenestrou, evit harz ouz an avel hag ouz ar glao. Trouz er-maez gant an avel o c'houeza ken na rae, ha ginet an holl ivez en diabarz gant ar c'hoant d'ober kaoz ha d'en em glevout, met siouaz en aner, ez oa kals well tevel, ha klask eun dra bennak d'en em zidui. An Tad a gemeras e vreviel, ha me ma follen-

nou. Hast-kaer am boa d'ober anaoudegez gér evit gér gant ar pezh a oa skrivet warno. Siouaz, siouaz, meur a hini a ranken lezel a-gostez. Eun darn all, ne gaven ken zoken o flas aet da get. Frazennou end-eeun a-bez a oa kollet, ker freget ha ma oa ar paper. Ar pezh a vane, a oa skrivet ker fall, ker fall, ma oan war bouez da goll ma skiant. Ar gwad o sevel d'am penn ; ar boan vras a seblanten lakaat da zibuna ma c'hudenn hag a ziskoueze sklêr ez oa diaes ma fenn, ha ma spered drouk-laouen, a reas d'an Tad lakaat, evit eur pennad, eun tamm prenn war e bater. Etre e zaouarn e kemeras ma faper. An dournskridou koz-douar evel hini an « *Tornaod* », n'int ket ken aezet da lenn hag al levriou moulet, ar mouladuriou. N'ae ket an Tad e-unan d'ar red ganti. Ha neuze taolet ha distaolet evel ma vezer a-wechou gant an tren, ne vez al lenn nemet diaesoc'h-se.

— Well eo d'eoc'h, eme an Tad, kleñka ho paperou, ha klask tu da dremen aezetoc'h hoc'h amzer. A-raok m'ho po kuitaet Kerdiz evit mont adarre da Vreiz-Izel da welout ho kenvroiz, mar deo evidomp eun tammig luziet ar gudenn, an Tad Priol, eur mailh war ar vicher-se, en deus eun traouilh hag a zo pell diouz beza siferniet, ha diouz beza c'houez ar foulet gantañ. Bezit dinec'h 'ta. Na rit ket gwad fall. Bez e vo kempennet d'eoc'h ho stal evel m'eo dleet, dousik ha brao, a-raok ma kuitaot Kerdiz, pa lavaran d'eoc'h. »

Dinec'het gantañ ar paotr, ha nebutaet d'ezañ ar c'houden en e loerou, an Tad en em lakeas adarre da bateri. Ha me da lenn eur pennad bennak eus eul levr douaroniez (*géographie*) skrivet e galleg, evit ober eun tammig anaoudegez c'hoaz gant ar rannvroioù all a Gembre a rankjen, siouaz, tremen hep o gweladenni.

Pa zizoloe eun tamm an amzer, pa dave ar glao, pa siou-

lae an avel, e raen neuze eur sell ouz ar maeziou a-gleiz d'an hent-houarn. Kaer pe gaeroc'h ez oant holl, gant o zraoniennou glas, o c'hrec'hiennou goloet a vrug hag a lann alaouret, o feurvanou, bandennadou saoud ha deñved o peuri enno : pe gant o c'hoadouigoù, eur gwir zudi a-dra-sur baleadenni en o dounder, e-kreiz an deziou-hañv, pa zeu eur bannig heol tomm d'en em sila a-dreuz ar skourioù glazvezus anezo. Ya, ya, ma goust keroc'h ar skiant-prena eget ar skiant-natur, ne baer ket kammed re ger, p'en em gaver el liorz kaer-meurbet lakaet frankdigor dirazomp gant madelez an Aotrou Doue. Ez oa ar menozioù-se o virvi em spered, pa roas an Tad eun taolig bihan d'in war ma skoaz : « Erru 'omp, emezañ ». Hag e gwirionez, a-vec'h d'in beza dastumet ma zammouigoù traou, ha firbouchet ma godell-guz da welout hagen ez oa sur enni ma zeñsor, ma c'houtellas an tren ha ma 'n em gavemp e porz-houarn Kerdiz.

Ne oa ket an amzer diouz chom kement-se e kêr. Ha ni raktal etrezek hor c'houent. Graet e voe d'imp an hevelep degemer hag er wech kenta, ha gant ar porzier ha gant an Tad Priol. Pe e tivinas hemañ ma zrubuilhou pe ne reas ket, bepred e tisklerias dioustu ma c'heneil (*compagnon*) beaj d'an Tad Priol ar pezh a samme d'in ma spered.

— Diskouezet d'in, eme ar Priol, ho paperou. Diouz ret, o lakaimp raktal war ar stern evit ober outo eun tamm sell.

Ar Priol a grogas enno ; a savas eun tamm e lunedou war e abrantou. Bez en doa hepken berr-weled. Ken aezet ha tra gant eul lunedenn-greski e lennas ar skritur hanter-dislivet.

— Alo, ma den mat, eme ar Priol, o frealzi d'in ma c'halon dre e gomzou, a-raok ma 'z eot d'ar gêr, da Vreiz-

Izel, ha n'ho lakain ket da c'hortoz pell, hor bo dirouestlet, difraostet ar gozenn-mañ. Kaset hor bo hon erv da benn ha dibunet reiz-mat hor c'hudenn, daoust d'ezi da veza eun tammig luziet.

Gant kolo hag amzer, hervez ar re-goz, e vouka ar mesper. Lavaromp war-eun-dro ganto :

Gant youl vat, evez ha poan,

E c'haller talarat an erv hep doan.

P. J.

Ha neuze, selaouit, ret-mat eo kaout an tu.

— « Sac'h ar butun! 'me Job Itrig, ma c'hallfen c'hoaz kaout an tu, e teufen a-benn da gavout acour melen 'tousez al ludu. »

An Tad Priol a lenne hag a lenne bepred :

— Arc'hoaz e krogimp evit mat ganti, hag a-raok kuzheol, n'eo ket ar pezh a zo aezañ, e vimp deut a-benn eus hol labour. Hizio eo re zivezat. Goude eur veaj hir ha skuzus ez eo kals well mont da ziskuiza. Evit ober eun devez mat e tleer kregi abret hag echui diwezat. Arc'hoaz eta an Tad Abarvor, c'houi ha me, mar deo mat d'eoc'h, e tremenimp hon devez en-dro « d'an Tornaod ». A ! m'em bije gouezet ar brezoneg ?

En deiz war-lerc'h ar beure, ez oamp hon tri e kambur an Tad Priol. Anezañ e-unan en doa heman graet dija eun tamm divraza (*dégrossir*), kement ha gwelout, d'eun nebeut follennou. Setu ma roas d'imp hon daou hol labour da ober.

— C'houi, Tad, a zisplego d'in, e galleg, ar pezh a verk ar brezoneg, ha c'houi, ma den mat, a skrivo, mar bo aezetoc'h da lenn, e galleg pe e brezoneg, evel ma karot, eun diverra anezañ.

— Aesoc'h ez in kalz e galleg, ma Zad. Siouaz d'in, evel kalz a re all en hor Breiz, n'oun ket gwell duet-mat, peli

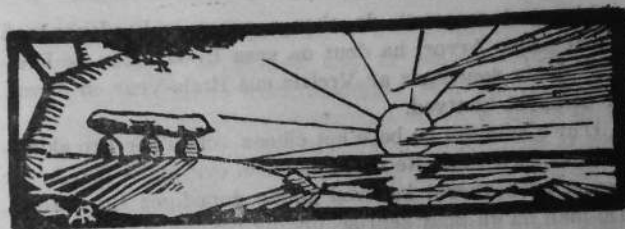
ac'hano, war an doare-skriva brezonek. Evel-se emañ kont dre du-mañ, e Breiz-Izel. Komz a reer brezoneg hed-hed an deiz, ha dibaot-kaer ar re a oar e lenn pe e skriva. Er skoliou e vez desket d'ar vugale skriva ha lenn eur yez hag e tremenont hep ober implij outi, war ar maez da-vihana, an darnvuia an amzer. Ma n'eo ket eun druez ? Ha bez e vezer sotoc'h o c'houzout war-eun-dro ar brezoneg hag ar galleg !...

*Komzomp ha skrivomp holl e Breiz
Brezoneg yac'h ha galleg reiz.*

Ar Furnez hel lavar. An hini ne gompren ket se n'eo nemet eur « sine-pitre ». Ha betek ma 'z oun ganti : marteze n'ouzoc'h ket c'hoaz, tudou kaez, petra eo beza eur « sine-pitre » ? Ac'hanta, setu emañ : Eur « sine-pitre » a zo eun den d'ezañ eun dalvoudegez naontek gwech ha pevar-ugent disteroc'h eget netra. Ma lavare se d'in gwechall mab Jerom, Doue d'e bardono, rak maro eo pell 'zo.

Evel m'en doa lavaret an Tad Priol, a-benn an noz ez oa dibunet ganimp penn-da-benn hor c'hudenn.

PEVARET PENNAD

« AN TORNAOD »

I

ARVORIZ AN HEN-AMZER

En amzer-se, ha pell ez eus abaoe, n'eo ket dec'h ez oa, peogwir ez oa ne oar den pet kant vloaz kent amzer an ebestel, war riblou ar Yeody, uheloc'h eget al lec'h ma 'n em gav bremañ kêr Landreger, savet gant Sant Tual, war-du ar Mervent (sud-ouest), er c'hoadou ma oa goloet ganto ar c'horndouar-se, evel an darnvuia eus hor Breiz hag ar broiou estren, ez oa o chom eun nebeut tud. Eus gouenn ar C'halianed ez oant. Kuitaet ganto o bro ar Sav-Heol, evel o c'henouennidi (*congénères*), ez oant erruet dre forz ergerzout, dre gaer pe dre heg, a-rack alouberien all (en-

vahisseurs) moarvat, da ober o annez er begdouar-mañ anvet neuze Arvor, ha deut da veza Breiz vihan pe Breiz-Izel goude donedigez ar Vreiziz eus Breiz-Veur en Arvor, er bempvet kantved.

D'ar c'houlz-se ne bare ket c'hoaz a-us d'hor Bro sklêrijenn ar gwir Feiz. Ne zeuas da skedi evit mat e Bro-Arvor nemet er bevarvet kantved goude donedigez Hor Salver. Du-man ha du-hont kent-se, unanig bennak marteze a ana-veze eun draig bennag a-zivout an Aviel hag ar Groaz, kouskoude. Ha ne lavarer ket c'hoaz en deiz a hizio, e touaras en aber ar Goz-Yeodet eun nebeut eus diskibien Hor Salver, evel Lazar ha Jozeb a Arimati? Ar skridou koz ne verkont ket an dra-se dre-sur. Met hervez ar gredenn a oa c'hoaz birvidik-mat e spered an dud e-kerz ar c'houec'hvet kantved, an hini en deus labouret ar muia da astenn rouantelez Hon Zalver Jezuz-Krist en hor Bro, eo sant Marzin Tour, e diwez ar bevarvet kantved (372-397). Kent ma paras eta sklêrijenn ar Feiz a-us d'hor Bro, ez oa paganed an dud a oa o veva war he douarou. N'azeulenn nemet falsdoueou evel Taranus, Bel ha Teutatez, ma veze diwadet diouz ret eur paourig-kaez, 'vit terri o c'hounnar, gant ar veleien-se, an Drouized o ano. Ar re-man a dlee beza, en amzer gosa da-vihana, damdost d'ar pezh 'eo hizio c'hoaz sorserien ar broiou gouez, o terc'hel bepred dindan o beli tud, milionou anezo, hag ez eo siouaz ker reuzeudik o stad. Arvoriz neuze a oa hanter-c'houez ivez, o chom e foukennou plouz peuzheñvel ouz klotennou botauerien-goad an amzer-vreman. Beva a raent evit an darnvuia diwar ar besketaerez hag ar chase.

Ne oa ket 'ta labourerien-douar en o zouez? Eo. Hag e gwirionez, bez ez oant Kelted. Ha levr an « *Notennou* » diwar-benn ar Gelted koz (VIII-10) a lavar d'imp « ez eo bet ar c'hounidegez-douar anavezet a-viskoaz gant ar Gel-

tel, nemet muioc'h pe nebeutoc'h o deus pleustret warni diouz an amzer, ar poblou hag ar stadou a vuhez. E-pad an tri c'hantved kent donedigez Hon Zalver Jezuz-Krist, e talc'he al labour-douar eun niver a vrec'hiou e Keltia, dreist-holl brec'hiou merc'hed, gwazed eus ar gumun, sujidi ha sklaved, An uheliad, heñ, a rene hag a evesae; dibaot, avat war-a-heñvel (*semble-t-il*), e lakae e zourn war al labour, o veza gwell gantan embreger (*manner*) e gleze pe sugell e varc'h emgann eget an alar pe ar falz. »

II

AR YEODYIZ

Ar C'halianed a zo kenouenn gant ar Gelted. Ar re anezo a oa eta d'ar mare-se o chom e-lec'h 'mañ bremañ kêr ar Roc'h, a oa an darnvuia, pesketaerien, ha n'eo ket souez. Ha ne oant ket deut, piou a oar? goude beza bet tremenet pennadou amzer hed-ha-hed aodou ar Mor-bras, da ober o annez eno? Ar breizerien-vor, bandennadou anezo a dreuze hag a hede en amzer-se ar moriou ha ne oa ket brao koueza etre o daouarn. Ma ranke ar glannidi (*riverains*), hag int marteze preizerien evelto kouskoude, tec'hel a-raok krenvoc'h ha kuitaat an arvorioù evit klask repu dirisklusoc'h, donoc'h en argoad. Hag ez oc'h sebez-zez ouz ma c'hlevout o komz eus preizerien pe laeron-vor, evel ma ne vefent ket bet deut kammed da nodi e douar. Siouaz, siouaz, al laeron bras, milionou anezo, a red an hentou; hag al laeron bihan, da vañsonat diabarz, a vez dastumet hemdez. Ha neuze bez ez eus tud, en deiz a hizio dreist-holl, hag ez eo frank-kaer o jiletenn. Ne glas-kont ken nemet kemer, nemet skrapat. An onestiz, al lealded a zo krog, siouaz, da weñvi e-touez an dud. Kalz anezo

zoken diskurpul-a-walc'h a ya betek lavarout bemdez, pa vezont daoulinet evit o fater, e-lec'h « roit d'imp hizio hor bara pemdeizek », — « Diskouezit d'imp hizio hor bara pemdeizek »... Ni a zo mat hor c'hrogou, hag aezet-brao ni e gleñko ».

Hed-ha-hed ar stêriou eta ez ae evelse ar pella ma c'hal-lent, kenta annezerien (*habitants*) hor bro, pa zeuent dre vor, eus ribl an aodou. N'eo ket iskis neuze e vefe bet deut ar Yeodiz kenta evel-se a bell-bro, tamm-ha-tamm, eus an eil aber, eus an eil ouf (*baie*) d'egile da ziazeza o meuriad (*tribu*) e-lec'h ma 'mañ bremañ kêr Ar Roc'h.

Hag-hen ez eo ar Roc'hiz a hizio gwir ziskennidi ar Yeodyiz-se ? Ne c'houllfen ket kas ober an distera dibuna d'eur gudenn hag a dle beza luziet-kaer evel kalz all, gant aon d'he luzia ha d'he adluzia kals-mui. Eun dra koulskoude a c'hall pep den merzout : ar Roc'hiz, hag a bell amzer, a zo chomet disheñvel tre ouz o amezeien, hag en o yez, eun trefodach diaes-kaer d'an estren da gompren, hag en o doare-komz, eun doare kraouennek-iskis. E-pad pell amzer ivez, o, diwezatoc'h, diwezatoc'h, kalz anezo deut da veza pilhaouerien, ar vrud a yeas ez oa ar Roc'hiz eun tammig lemm o c'hrogou, ha marteze kammik o biziad. Evel ma n'afe ket ar vrud fall betek e-kreiz ar mor, e-pad ma chom ar vrud vat e toull an nor. Ha neuze n'eo ket ar vicher a zizenor an den. Ma 'z eus bet eul laer bennak e-touez ar bilhaouerien, n'eo ket mat lavarout e vefe laer kement pilhaouer a gaver war an hent, daoust ma vefe eus Ar Roc'h. En tu-hont da se, ar micheriu koz, evel ar vicher a bilhaouer hag a wiader, kalz anezo deus ranket c'houita an eil war-lerc'h heben. « Ne dalv ket da bod-pri ouz kaoter 'n em steki ». Er mor, ar pesked, ar re vihan gant ar re vras a vez debret. Ne welomp-ni ket bemdez en-dro d'imp, en amzer-a-ren dreist-holl, kalz eus ar gen-

werzourien, eus ar vicherourien vihan, o stad o vont da stalig hag o stalig da netra. Lonket e vezont gant ar re vrasoc'h, gant ar re 'vez kreñvoc'h o choug, ken aes ha ma 'z a fars gant eun den koz. Dibaot, dibaot-kaer eta ar bilhaouerien breman er Roc'h hag e-lec'h all. Ha ma oa stag ouz ar vicher a bilhaouer, rak ne doufent ket ez eo gwir-a-walc'h ar gaou-se, ar si ma komzen dioustu diwar e zivout, gant an avel pell amzer 'zo ez eo bet gwentet, ha n'eo ket gwaz a se.

III

EUR BREZEGENN

DA ANAOUT TREFOEDACH AR ROC'HIZ

N'hallan ket tremen koulskoude hep komz amañ eus eur farserez am eus klevet kant ha kant gwech, hag en deiziou diweza zoken, gant tud kenoad ganin. Ha ma choug, a drugarez Doue, a zo pell diouz beza pleget dindan bec'h ar gozni. O, n'eo ket eun nevezenti ! Ha n'eo ket dre ma fell d'in etre bourd ha fars lavarout ar wirionez da gals, pe 'n em zislavarfen a-grenn. E Treger gant an holl ez eo anavezet ma istor.

Eur sulvez bennak, abaoe ez eus pell, ne oa ket dec'h ez oa, an Aotrou Person a oa neuze e kêr Ar Roc'h, eun den teodet mat, lemm e douchenn, (ar wrac'h he doa e zistagellet n'he doa ket laeret he femp gwenneg), an Aotrou Person a c'hoantaas 'ta rei eun tammig mel d'e barrozianniz. — « O, Roc'hiz kaez, emezañ, tud a galon, tud a boan, sammet a-bell, sammet a-dost.... »

— « Mañ ine, goût a oar diori e vorn da gragachat, hor raton vrez. Rei a ra mel d'hor jes, betek gant ar gloge, a lavaras Gwill an Teuz aezet e-traon an iliz, en eur cheñch tu d'e chaog-butun. »

— « Sammet a-bell, sammet a-dost.... met siouaz... hag ar wirionez, daoust d'ezhi da veza kazus da glevout a-wechou, ha ker kazus ma laka da ruzia ar c'hablus, rankout a ran he disklêria evel ma 'mañ... sammet eta, met... siouaz... sammet gant traou laeret alies.... »

— « He ! Tunik 'ta ! Glevet ket bremañ, eme Will, en eur rei eun taol-ilin da Chêl ar Babao, e anbrellin, pe-tra 'dunik hon rup vrez, gant e jargilh raton ?... Deus er-maez ar c'houez Manuel-mañ ! »

Hag hon daou lakepod a-raok en eur lakaat an nor da strakal war o lerc'h....

— Ya, Chêl, ar pez divergont a igreker koz... Goût a oar miñsonardi gant i glank ?... Diori e vorn d'ober caymanded ganimp ! N'eus nemet tunodou miñson gant i jes. Ret eo e vefe tremenet i jes bua Kanbre, pe a nefe bet eun tok pilon ; nemet aet a vefe i jes dinann palhplun dê Lañsogne, da gargañ penton i jes a zousilh-tan pe a Woadouc'h. Rup ar vilach, eur paotr trut, pa gavo ar jalod koz-se ec'h ober e voriz war ar beoz, sur, a gano pouilh d'i jes. Klevet a ray gantañ e « Santa Maria », hon raton gourd ! Ar rup vilach a voyenno da c'houeza lukann i jes. Ar c'hlinkour roget ! Pa zeuio an amzer c'hourd, e c'hallio c'hoaz mont da glask Pierig paregzamp, pe da welout ar pap, pe da gillori Izabel da di pod c'houez Doue, evit kaout eur bannac'h diwar i vamm, rak plijout a ra d'ezañ mougañ eur vleven. Met pa zeuy d'am c'houez, en eur hijan brizilhonou an Aotrou Doue, da lugna, gant e bewar lagad, ma mammel gleuz, evit suna mougaw, ha d'ober e fistoulik, e vo miñson i jes hag e vo divoaret da ric'houignat war ar beoz ». — (Sellout ouz ar « *Revue Celtique* : Etudes Bretonnes », du-mañ ha du-hont).

Evel ma welit, ya, ma komprenit, ne zaleas ket soubenn an Aotrou Person da zont da veza treñk evit eun nebeut, ha Gwill, e chapeled da zirolla. Setu aze ivez penaos e vez distreset eur yez pa ne vez ket bet desket ar yezadur (*grammaire*) anezi na kuzuliet ar gériadur (*dictionnaire*).

Met a-raok mont pelloc'h betek gouzout e vefe c'hoaz kemeret brezoneg Gwill an Teuz evit brezoneg lennegel, gant eun nebeut tud aheurtet hag 'eo evel eur spontailh evito an distera nevezinti, setu amañ, e brezoneg ar bobl ha brezoneg reiz war-eun-dro, ha skrivet ar muia em eus gallet (pell emañ c'hoaz, siouaz, Yann diouz e gazeg), hervez doare-skriva ar brezoneg lennegel, petra 'lavare hor Gwill, en e drefoedach, d'e vignon Chêl, Gwill a oa eur paotr difripon. Ne selle ket berr. Gouzout a rae mala groz. Ne oa ket eston, kollet evel m'en doa ouspenn an hanter eus e zent. Na pet na dorront ket 'ta o dent dre forz chaokat brud-vat o nesa !....

— « Ma ene, gouzout a ra kaozeal, hor person ?.... Rei a ra mel d'imp betek gant ar gloge.... He, selaou 'ta ? Ne glevet ket breman.... petra lavar ar person, gant e gof bras ? Deus er-maez an iliz-mañ... Ya, Chêl, ar pez divergont koz a zo anezañ !... Na pebez teod fall ?.... Digeri e c'henou da ober laeron ouzimp !.... N'eus nemet gevier gantañ !.... Ret ma vefe kollet e benn gantañ, pe e vefe trôet war e spered.... Nemet mezo-mat e vefe, karget gantañ e gof bras a hini-kreñv, pe a win ruz.

« An Aotrou Maer, ha n'eo ket eur sot, pa gavo an haillhon koz-se oc'h ober e zidavez war ar ru, a lavaro, sur, e « jeu » d'ezañ. Klevout a ray ar person e begement. An Aotrou Maer a gavo brao an tu da c'houeza e fri d'ezañ. Ar genou bras a zo anezan !... Gallout a ray c'hoaz, pa vo brao an amzer, mont da di ar sakrist, da eva mi-

kamo, rom pe hini-kreñv... evit kaout e werenadig?... E vannac'h a ya ken brao gantan !...

« Met pa zeuy du-mañ, e chapeled gantañ en e zourn, e lunedou war beg e fri, da welout ma hini-goz, da gaozeal brao outi evit kaout eur gwenneg bennak, e vo trempet d'ezañ eus toull ar bero, ha taolet er-maez da c'hrozmolat war ar pavez. — Pa lavaren d'ec'h ez oa teodet-mat Gwill an Teuz !!! »

Met bez en doa ivez, siouaz, eur genou lous. Ne chome gwall-deodad ebet da lavarout war e lerc'h.

IV

PENAOE E VEZ GOUEZET *
HAGHEN E VEZ EUR BUGEL BIHAN
A C'HOUENN VAT

Pa oant gwechall oc'h ober ma studi e kelenndi Landreger, aet siouaz da ober neiz d'ar goukouged, unan eus ma brasa mignoned a oa eus Ar Roc'h. Kichen-ha-kichen ez oamp bet eur bloavez bennak er sal-studi, hag en tu-hont da ze, e tougemp hon daou an hevelep ano-badez. An dra-se a lakaas startoc'h marteze ar vignoniez etrezomp. Evel kalz a re all eus hor bro Breiz, marvet eo bet, siouaz, ma mignon war an dachenn-vrezel, Doue 're bardono. Biken ne deuy ken e relegou da ober o c'houk diweza, da c'hortoz deiz ar Varn, d'ar vered m'eo douaret enni e dud koz. Ma mignon, daoust d'ezan da veza kenoad ganin, ne oa nemet eun tammig krennard a netra em c'hichen. En tu-hont da se ne oa ket divac'hagn-a-walc'h. Daou viz bihan e zaouarn a oa kamm-kenañ, ma c'houlennis digantañ, eun devez, perak kement-se. Evel mezekaet da genta, e krogas da ruzia. Ne reas e varr nemet tremen. Ha ker

buan all, deut da vousec'hoarzin ouzin, e lavaras d'in evel-hen : « Na 'c'h eus ket bet lennet en hol levr *Istor Bro-C'hall* penaos e-touez ar C'halianed gwechall-goz, pa wilioude eur wreg da gaout eur mab, a-raok e lakaat war ar vronn, e dad a roe d'ezañ dournell e gleze da suna, ma teuje da veza eur mailh a vrezelour. Ar c'hiz-se pell 'zo a zo kouezet er blodou. Er Roc'h, du-mañ, ez eus eur c'hiz all. Ar Roc'hiz, evel ma c'houzout n'o deus ket a vrud vat. A drugarez Doue kals gwasoc'h eo o brud egeto. Hag evel ma lavare ar re goz,

*Brud vat a chom e toull an nor,
Brud fall a ya betek ar mor.*

Klevet ec'h eus ar son :

*Eur Roc'had a zo pilhaouer,
Hag e roched a zo frank-kaer,
Pa bak bep beure korf eul laer.
War se, eo breur d'ar miliner.*

P. J.

Ac'hanta, gallout a rez kredi n'eo ket gwir ar gaou-se. Met setu amañ eur gaou all betek ma 'z omp krog da liva gevier.

Er Roc'h eta pa c'han eur bugel, evit gouzout hagen e vez eur gwir Roc'had, rik a c'houenn, digemmesk e wad ha lemm e grogou, e vez darc'hoet gant e dad ouz an terez (*plafond*). Ma chom peg outañ, e vez stad en holl, e vez mat ar « jeu », ha raktal war an daol e vez torret he gouzoug da Izabel. Ha me, ma faotr kaez, pa voe graet d'in kemend-all, ne c'houlenn ken diskregi ; ha, dre forz stourm ha stourm, ez eo bet abaoe chomet kamm ma daou viz bihan. Klevet ec'h eus a-walc'h bremañ evel-se, genaouek ?... »

V

EUN NETRAIG

A-ZIVOUT BUHEZ PEMDEZIEK AR YEODYIZ

AN DROUZED

Petra rajen-me nemet dastum ma fleitout ha sacha ma skasou ganin, da zont da lavarout d'eoc'h, ma zud vat, penaos e tremene eun tamm o buhez ar Yeodyiz. Pesketarrien 'oa ar meuriad tud a oa neuze o chom war ribl ar Yeody, er c'hoadou a oa ouz he disheolia, diouz an eil tu hag egile. Tamm-ha-tamm evel-se, e tiskennent ar stêr evit stegna o rouedou, pa ne besketaent ket gant linenou. Hag e gwirionez ne veze ket dalc'hmat ar pesked, evel ma vez lavaret, ouz o gortoz e toull o dor. Al labour, ar vicher a gelenn an den. Deut abret eta da anaout an holl lec'hioù mat ma 'n em gave an alies an taoliou-pesked, ne oa ket unan na anavent ket etre an enezennou, o ano hizio « Ar Jentilez » ha « Briad ».

Nebaon ne veze ket bemdez meurlajez ganto en o c'hlo-tennou. Kemet hini a ya da besketa a zegouez d'ezañ alies mont da besketa war-lerc'h ar mare, ha dont d'ar gêr e goull. Gwir eo, diouz ma 'n em gave ganto, e tegasent ganto bagadou bezin da lakaat da sec'ha, evit kaout danvez-tan e-pad ar goañv ha gouzeria dindan o loened, daoust ma ne oa ket bras an niver eus ar re-mañ.

En amzer-se ne oa ket ker pennfollet an dud evel en deiz a hizio gant ar brez da ziskar gwez, da ober arc'hant, pe zoken da ober tan. Ma veve an dud er mare-se e-kreiz ar c'hoadou, n'aent ket moarvat da lezel dibrenn o dor gant kement enebour a zeuje da glask « jeu » outo. Gwarezet evel ma oant gant deilh o finegou, o dervenegou hag all, bez o doa an dud a neuze eun doujañs vras evit o

c'hoadou. Hag an doujañs-se, an drouized, o beleien, he dalc'he birvidik en o c'halon, ma ne rankjent ket pellaat re diouz ar meuriadou, evit ober o lidou-bras en enor d'an doueou; lidou hag a denne eus teñvalded ha gouyender (*fraicheur*) ar c'hoadou eun n'ouzon ket petra da greski, dirak daoulagad ar bobl, o neuz ker burzudus.

Bez ez eus tud na vezont kammed a-walc'h en o flomm nemet pell diouz sklêrijenn an deiz, ker kaer all koulskoude, pa vez a-us d'ar penn an oabl splann digoumoul a-grenn, ha gantañ war e ziouskoaz e vantell bers-c'hlas. En noz e vez tapet ar siliou. En noz e vez graet ar gwall daoliou. Hag an Drouized o unan a glaske teñvalijenn ha sioulder ar c'hoadou evit lida o goueliou. Met perak 'ta kement-se ? Daoust hag e tremene lidou an Drouized hep eun dro-gamm bennak, e gwirionez, hervez an onestiz naturel da bep den ? An dra-se n'eo ket touet. D'am meno n'hall ket beza gwir ar gaou-se, m'o deus an hengouniou (*tradition*) eun dalvoudegez bennak. Nann, nann, kaer a vo lavarout ha klask lakaat an du da veza gwenn, an drouized daoust d'o seaou gwenn ne oant ket ker gwenn all, en o doare d'ober o lidou bras evit teneraat kalon an doueou e-keñver ar bobl. Hervez an istor, o lidrôadou (*holocaustes*) ne dremenent ket dalc'hmat hep lidlazadou tud (*sacrifices humains*). « Dere'hel a reas an drouized d'al lidlazadou ma oa boazet d'ezo ar Gelted koz. » (Geriadur bras Larousse). — D'an doue Taran, da lavarout eo ar c'hurunou, e veze lid-lazet tud. D'an doue Teutatez, doue ar brezel, e veze graet an hevelep lid-lazadou. E gwad an dud e ranke beza gwalc'het ar pez a lakae an doueou da vont e kounnar. Gwall griz ha gwall dinatur a ranke beza ar falsdoueou-se, ma tlee o beleien terri d'ezo en eun doare ken didruez. Da heul lidou an drouized eta, fallenteziou ; hag e kave mat ar veleien-se, ha se e-pad

kantvedou ha kantvedou, lakaat an noz pe deñvalded ar c'hoadou da astenn o mantell a-us d'ezo.

Eun dro bennak koulskoude, dre ma tioueze an dud, e kouezas al lidlazadou en o foull, ne gouejont ket ker buan ha lavarout : Ya. Ne ziskroger ket evel-se diouz eur vicher hag a sach ker brao-all madou d'ar yalc'h, na diouz eur stad a vuhez hag a laka eun darn da veva aezet diwar goust o nesa. Ar sorserien en deiz a hizio c'hoaz, e broiou an dud gouez, evit dere'hel mat d'o hudou (*magie*) a zalc'h hag a zalc'h da dec'hout rag ar sevenadurez (*civilisation*) ha d'en em denna e dounder ar c'hoadou digenvez kentoc'h eget lezel a-gostez o micher ker gounidus.

A-enep d'an drouized e rankas 'ta an impalaerien Kezar (104-44, k. H.-S.), Aoust (30-14, g. H.-S.), Tiber 14-37), Kaligoula (37-41), ha Glaoda (41-54) sevel o mouez, ober lezennou ha kas soudarded evit o diarbenn hag o lidlazadou-tud ganto.

Bez ez eus c'hoaz drouized en hon amzer. A drugarez Doue, n'int ket eus an hevelep gouenn, pell ac'hano. An drouized a-vremañ, o stad a zo talvoudusoc'h-meurbet evit o bro. Petra 'glaskont ? En hor bro Breiz-Izel, rei muioc'h a luf hag a sked d'ar vrogarantez (*patriotisme*), dre lakaat o c'henvroiz da gaout muioc'h a vri (*estime*) evit hec'h istor, he douaroniez, hec'h ijin, he yez, hec'h arzou. N'eus eta nemet mad d'o heul. Gras d'ezo da gas o labour da benn. Ma lavaran d'ezo holl gant gwir zudi : gloar, enor ha meuleudi. Ha neuze pa sav an heol, e ya da gus al loar hag ar stered. Hag aboac ma 'z eo bet deut Hon Salver Jezuz-Krist d'en em ginnig, kaerat prof ! kaerat lidrôad ! d'e Dad evit silvidigez ar bed, dirak e Groaz hag e Avel o deus ranket, kila an holl fals-doueou hag o lidlazadou. Kila evit mont da glask repu ha goudor pell diouz skliërijenn ar Gwir Heol a lealded hag a furnez a 'z eo Hon

Salver Jezuz-Krist, e-kreiz an deñvalijenn a blij d'ezo kement. Daoust da se, mevelien an drouk-spered n'int ket aet holl da get. Beleien Paolig an Diaoul-kamm a zalc'h bepred war o labour a zismant, ha pell evel just diouz daoulagad ar bobl. Pegoulz e reont o lidou ? Pelec'h emañ o zemplou ? Ha gwelet e vint eun dro bennak oc'h ober o lidou bras en o ilizou anavezet, a-wel d'an holl, evel tud net o c'halon hag eeün o biziad, gant o zavanjerou kro-c'hen-houc'h, o loa-vanson hag o zric'horn ?

*N'int ket sot, beleien Lusifer,
Ar marmouz koz, tad ar gevier.
Hag aon o deus, sur-mat,
E veje lavaret abret pe ziwezat :*

*Setu eun dra iskis n'hor boa ket gwelet c'hoaz :
Gouelia Sant Meurlarjez ouzpenn eur wech ar bloaz.*

P. J.

Eun doujañs vras eta evit ar c'hoadou doun leun a sioulder hag a deñvalijenn, dalc'het birvidik e-touez ar bobl gant ijin an drouized. En tu-hont da se, ma oa tud neuze o veva er c'hoadou, ha war ribl ar stêriou dreist-holl, pelloc'h, dounoc'h en argoad, al loened gouez a veve dizoan en o domani. Ha kerkouls hag en amzer a ren, er broiou gouez, ne veze ket neuze re vrao alies pellaat diouz ar meuriadou. Na pet a dud, o vont re bell da furchal e dounder ar c'hoadou, ne vezent ket taget ha debret kig, eskern, ha mel ha relegou !

Ma oa ivez pesketaerien Ar Yeodyz, n'aent er-maez gant o bagou nemet e-pad an amzer vrac. E-pad ar goañv e choment tostoc'h d'ar gêr. Pa veze 'ta an amzer a-du ganto e rankent en em zibab evit dastum peadra da veva e-keit ha ma veze fall an amzer, an erc'h hag ar skourn alies o c'holo an douar.

E beoliou pe laoueriou-maen peuzheñvel ouz ar re a weler hizio c'hoaz, damdost d'ar puñsou, evit दौरa al loened, e sallent o fesked. En Eusa e vez sallet c'hoaz ar pesked en deiz a hizio. Eun darn a lavaro ez eo marteze eun tamm iskis an dra-se. D'am meno, n'eo ket iskisoc'h eget sebelia korfou maro e laouriou-maen pe gwelout hor sent koz o treuzi Ar Vrec'h-Vor kerkouls-all, e laoueriou-maen. Ar c'hibellou simant-grouanek, en hon amzer, a ya bemdez war greski an niver anezo. N'eus ket ivez meneg da ober listri-brezel pe genwerz e simant-houarn-frammet ?..

*Dindan an heol lintrus e vannou,
Koz-koz-koz, kalz a nevezintiou.*

P. J.

VI

EUN DRO-BESKETA. — AR GORVENTENN. —
AR PENSE

Eur marevez, hor Yeodyis a yeas da besketa en-dro da Vriad. Ne vez ket bemdez dre-eno sioul ha diriskl ar mor, dreist-holl er waz-vor etre an enezenn hag an douar-bras. En deiz-se an heol-mintin a oa e lagad lemm ha lirin. En eur ziskenn ar stêr, Ar Yeody, hor pesketaerien a gane hag a gane, da gaout berroc'h an amzer, ha da veza dizrastusoc'h d'o divrec'h, pa rankent, diouz ma veze an avel, sacha a-unan war o roeñvou.

*Bagig vihan a-us d'ar stêr
A gerz diriskl gant amzer gaer ;
'Zeu da yudal an avel foll,
E c'hall neuze monet da goll.*

P. J.

Tremen a rejont etre an oufouigou-se (*petites baies*), Pouldouran a-zehou ha Santez-Katel a-gleiz, evel ma 'z

int anvet bremañ. Erru er pleg-stêr ma kember (*confluer*) eno Ar Yeody hag ar Gindy a-dal d'ar vrienn-se (*colline*) ma 'z eo diazezet warni bremañ kêr Landreger,

*Perlezenn Bro-Dreger,
Gant da iliz ker kaer,
'vel n'eus hini;
Iliz-Veur Sant Tual,
Ha pell-zo santual
Sant Helouri.*

P. J.

Erru eno eta, setu ma 'n em gavjont gant pesketaerien-all diwar riblou Ar Gindy, o foukennou, o meuriadou e-lec'h m'en em gav bremañ koadou « Ar Bilo » ha « Krewenn ». A-gevret ganto e ziskennas ar Yeodyiz betek traon ar stêr, kuit da zouari war aodou ar gêriadennig a-vremañ anvet Ar Roc'h-Velen a-gleiz, ha war glannoù (*rivages*) al lanneier m'eo bremañ savet war o c'hribenn bourc'h Kerborz, a-zehou. Ma vijent bet deut tri pe bevar warnugent kantved goude da ober an hevelep hent, o dije bet anavezet Ifern Plouvouskan, bro ar brinig. Rak ma oa eno neuze, ha bez ez oa, an toull euzus-se, n'eo ket lavaret e touge an hevelep ano, kerkouls hag al lec'hiou all, an anoïou a zougont en amzer a ren.

Ifern Plouvouskan ! Eun toull spontus da welout ! N'eus ket laeret e ano, peuzheñvel ma 'z eo ouz Ifern an diaoul kamm,

*Ma c'haller ober ennan, eus ar bed-man eul lamm,
Eul lamm risklus meurbet, rak eno e chomer,
'Kreiz an tan peurbadus. Hag ar boan a goller
O klask tec'hout er-maez. Paolig koz o tiskouez
D'an holl, da bephini 'z eo kollet an alc'houez.*

P. J.

Bagig hep stur, gant gwall-avel,
'N em sko abret war ar roc'hell.

D'an den, e stur 'n e zourn, teurel evez zo ret,
'Vit beza didamall dirak Krouer ar bed.
Ha ma ne vez ket brao sevel war ar Menez,
Dre ar wenodenn striz leun a spern, a tref-strouez
Pellaomp evit mat diouz aodou an Ifern,
Hag e kouezfe warnomp lagad an Tarv, an Hern,
Rak an hent a zo enk 'tre Loaven hag an Her.
Dre gichen Gwer-enez, well eo kals, berr-ha-berr,
Dindan c'houez an avel, ouz ar Porz-Binniget
Tostaat. Suroc'h ez eo. Er mor 'z eus boudiged.
Ha pa en em vodont war Ervenn an Talberz,
E sklas ar gwad o yud, kanaouenn an alberz (sacrifices).
Ar morwraze (sirènes) a-stroll, ganto en o briad
Korfou ar verdeidi beuzet e mor « Briad »,
A zans war an tonnou (vagues) en o bleo divlanson.
Mari-Morgan 'deus naon, bez ez eo dirankon.

.....
Ha p'erruer a-dal da borzig Logivy,
Mar bez bet rust ar mor, e vezer skuiz-divi.
Hag ez a a-brez-kaer, gant kalon hag a-youl,
Da glask 'n em c'houdori en ouf doun Penn-ar-Poull,
'Vel etre diou garvan : Plaeranez, Kerity,
Tremezet ar barr-aon, ar paourkaez verdeidi.

P. J.

An neb a gan diouz ar beure,
A c'houel 'liës d'an abardae.

En deiz-se ar Yeodyiz oa bet warno bec'h bras. Hag ez
oa c'hoaz siouaz, evel ma vez lavaret,
Pell, Bizi Bolazeg,
Pell-kaer diouz e gazez.

Bez e oant e-kreiz an dounvor, pell-kaer diouz an douar.
Ma savas arne foll. An diaoul hag e bevar, enep d'nor
merdeidi dirollet o c'hounnar, a zichadennas a-us d'o fenn
abret ar gorventenn. Tiolet ha distaiolet a-ziwar an eil
koum (*vague*) war egile, o bagou a oa dare da vont da
beñse (*faire naufrage*). Ar c'hurun a strake ken a fin-
daone. Al luc'hed d'o zro, da bep predig amzer, a zeue a-
sav-taol, evel o tourna c'houez, da c'houista didruez o
daoulagad ruz-gwad d'ar besketaerien baour. Ha deut
an noz da c'holo an douar, al luc'hed vez lemmoc'h,
kals-lemmoc'h o laonenn. Ar Yeodyiz a oa gleb-dour-tell,
glebiet gant an dour-mor o tont tonn (*vague*) war-lerc'h
tonn da skuba o bagou. Ma teuas c'hoaz eus krec'h eur
pil-dour spontus, ha kazarc'h, ha grizilh kement ha bou-
lou-piti (*billes*). Kuit da farsal, ne oa ket meurlarjez, nann,
ganto en deiz-se.

Gant eur c'haouad (*accès*) trummoc'h, eur barrad avel-
dro, pa oant krak en dro-gorn a-is d'ar beg-douar ma 'mañ
warnan bremañ tour koantik-holl Ker-Roc'h, a-wel da
Benn-ar-Poull, setu flastret ar gwerniou, freget al lien ha
torret an deleziou (*vergues*). An Ankou dindan o zreid
a oa ouz o gortoz. Dija en o c'herc'hen emañ liou ar maro.
Nann, nann, ne servij ket d'ezo klask douari. Ar mor,
kent pell emañ, a-dra-sur, o lonko. Ha ne fell d'ar pesked,
nann, beza rediet da ober koraiz pelloc'h eget ar c'hiz.
Evel war o zremenvan, ar paourkaez merdeidi, hanter-
varv 'n o bagou, ne reont 'met hirvoudi. Eun taol-kurun
gwasoc'h. Eur strak euzus-euzus. Ha kerkent eur homm-
dour (*un coup de mer*). Evel eur bluskenn-vi, war roc'hel
« An Tornaod » (*Turn altos*, e galianeg : Ab-Herve),
setu flastret al listri ! Bruzmet an teir vag ! An teir
wella a-galz ; o staon (*proue*) evel eur bir (*flèche*), da
ranna an tonnou, gwel eget laonenn dir. Ne vo ket peske-

dus ar mare en dro-mañ, evit Mari-Morgan, war beg he lost en dour o c'hortoz ar peñse. Ha pa zeuy kouls he c'hoan, 'vit eur wech, e ranko ober bouzellenn voan.

Ar paourkaez Yeodyiz, pelec'h ez oant skoet ?... Siouaz, ne ouient ket. Dispourbell o daoulagad, 'vel o kuitaat eun hunvre pe gentoc'h eun hurlink (*cauchemar*), e tostaont an eil ouz egile, en eur dastournat o c'hosteziou, ma lavar unan anezo deut primoc'h ennan e unan : « Hola ! Hola ! paotred, petra welan-me du-hont, war dreuziou ma lochenn ?... Eur spes ?... N'en deo ket !... Ma intañvez, d'he zro, deut a varo da veo ?... Met neuze me ivez eus traoienn ar maro ez oun deut e buhez ?... Ne doun ket 'ta intañv, nag hi mui intañvez ?... En deiz ma 'n em welimp, 'vo graet c'hoaz meurlarjez...

*Met da c'hortoz, ar bed a ya bepred en-dro,
Evel eur c'horf aezet. Glac'har ebet n'e sko.*

P. J.

VII

GLAC'HAR WAR RIBL AR YEODIZ

*Trubuilh er-maez ar gêr,
E vez poan-spered er gêr.*

P. J.

O welout na zistroe d'ar gêr den ebet gant ar mare, e koadou ar Yeody ez oad krog da hirvoudi. N'eo ket eun dra iskis.

*Gwagez martoloded, gwagez pesketaerien
A zizec'h diouz o sav, gant glac'har hag anken.*

P. J.

Ma oa a-us d'ar mor dirollet an amzer, pelloc'hik, en douar, ne oa ket bravoc'h-kaer. Ar c'hurun a strake, an dour a-bil a goueze, hag an avel greñv a yude da lakaat

eur ramz da gila gant an euz. An derv sounn en o sav, dindan ar gorventenn a oa krog da horjella. War ribl ar stêr, pupliennou, eilpennet o gwrizio, a oa astennet a-hed o c'horf. A-us d'ar meuriad, eun ivinenn kouezet warni ha ker reiz d'ober mez d'eur c'hoader. Unan eus ar foukennou a oa bet distôet. Ar stêr, eur c'has ganti, deut er-maez he gwele, a 'n em lede war ar pradou, o stleja ganti ha foenn, ha strouez, ha koad pontou. Eur rannalon gwelout eun dismantr ker spontus.

An noz a-us d'ar c'hoad a zeuas en deiz-se kalz buanoc'h da astenn he mantell eget en deizio all : mantell a drubuilh, mantell a c'hlac'har. Hag e gwirionez,

*An oabl a oa du, an noz tenval.
Avel Gwalarn 'oa o yudal.
Strakal a rae ar c'hurunou.
Tan ha luc'hed a oa en nenvou.
Krozal spontus a rae ar mor.
Ne weled mui douar an Arvor.*

(AR SKOUR)

Met petra 'oa se !... Eun netra e-kichen ar wabrenn a dristigez a zeue, ivez, evel eur vantell-gañv, da 'n em astenn a-us da bep tiegez. Hag e servij 'ta lavarout :

*An neb en devez eun ti mat,
Ha d'ober tan kals-kals a goad,
Boued da sibri,
Ha dilhad da wiski,
Eur gwele aezet
Da gousket,*

*An den-se eürus a zo
Evel ma n'eus den er Vro.*

P. J.

Eürusted hounnez !! ?... Evit eur pagan marteze, ma ne zeu ket a c'houervoni d'he lakaat da gorboni. Ha gwreg ar pesketaer, a vez he fenn diaez-kaer, pa ne vez ket he fried gant ar mare en em gavet. Ha war ribl ar Yeody, en noz-se e veze klevet gwreg ha bugale o hirvoudi.

*O na hir eo an noz ? Pegoulz e teuy an deiz ?
An heol da frealzi ma c'halon baour, em c'hreiz ?*

*Nozvez du e pep doare,
Ha betek ar beure.*

*Pa savas an heol a-us d'ar c'hoad,
Ez oa gantan e lagad ruz-gwad.
Ma savas raktal ar fizians da virvi*

*E-kreiz kalon pephini.
Pec'hed, evel ma ne vefe
Farsal en eur seurt degoue
Met 'vel gant fae, Mari glakenn
A roas avel d'he latenn.*

*Hag ar merc'hed,
Holl dinec'het,
Ha mont an eil da di heben,
Da goll amzer ha netra ken.*

P. J.

*Met ruzienn-veure hag ali gwreg
Gwech 'vezont mat, gwech 'vezont ket.*

Ma oa echu d'ar barr-arne, an deiz hag ar mare, siouaz a dremenas, hag hini eus ar gwazed d'ar gêr ne zistroas,

*'Vel-se en deiz war-lerc'h betek ar mare-noz.
An holl a oa nec'het. Pephini rae e gaoz.
Fizians ha disfizians, an eil war-lerc'h heben,
A sav 'n eur seurt degouez e kalon pep mab den.*

P. J.

Ha ma kemer hizio ar wreg he mantel-gañv, en deiz-war-lerc'h ganti e vez taolet d'an traon.

Hag e gwirionez, 'vel lavar Milin :

*A-greiz ma 'z omp eürus, eo krena ar muia'
Hag e-kreiz hor poaniou, kaout ar fizians vrasa.
Poan warnoc'h divollet, ho pet fizians bepred.
Gant an den o vervel, ar fizians ne varv ket.*

(FURNEZ AR GEIZ)

VIII

MEURIAD PENN-AR-POULL

E-keit-se, e Penn-ar-Poull ne oa ket rustoc'h an traou. N'eo ket hounnez eur vuhez, beza taolet gant ar mor war gribenn eur roc'h ledan, ha rankout chom eno, dindan eur barr-arne, e-pad eun nozvez du, da c'hortoz tarz an deiz, kuit da gaout nemetken, keo, kleuzenn pe andor, evit 'n em repui ha kaout eun tamm goudor.

« A-walc'h, ha re zoken, 'vit tapout ar maro, a lavaras unan, Nerto-Maros (Nerz-Veur), tiern (*chef*) ar Yeodyiz, e zent o strakal en e c'henou. Ha da betra ar mor n'en deus ket 'ta hol lonket dioustu ?... »

*A ! Mari-Morgan, n'out ket 'ta, ken, dilu.
Ma karjes, n'ez pije ket graet bouzellenn voan.
Fenoz ez pije bet eun tamm kig fresk d'az koan.*

*Mervel a-raok pe vervel goude,
D'imp-ni holl petra eo se ?*

*An Nenvou enep d'imp a seblant koulskoude
Beza, ne gav ket d'eoc'h, kounnaret eun tamm re.
Ha Taranus ha Bel ha ganto Teutatez,
A wad o deus sec'het, daoust d'o gwenvidigez.
Hon drouized 'zo re bell, 'vit terri d'o c'hounnar.*

N'hon eus ket filzier aour da droc'ha uhelvar.
 Ha piou 'zo gwerc'h a-walc'h, evit terri d'an Nenv,
 P'en deus kement warnomp adkemeret e grenv.
 Gwad dinamp eur bugel kinniget en aberz (sacrifice),
 Hol lako c'hoaz, eun deiz, marteze d'ober berz (prospérer)
 Gwad bugel, gwad ma mab, eur miz 'so deut er bed,
 Yac'husoc'h mezeglen (hydromel), o Bel, ne gavi ket.
 Digor eta d'imp holl, eur wech c'hoaz hent ar gêr,
 Ha d'an Drouiz-Meur, hep mar, setu dichek ma gêr :
 Nerto-Genos (Mab-Ners), ma mab, daoust da zaerou e

[vamm,

Ma gureg Vindo-Mara (ar wenn-vras), en e saeig gwenn-

[flamm,

Hep dale 'vo kaset hag astennet e noaz,
 E-kerz al lidou-meur, da bred an nevez-bras,
 Evel eul lidroad, war aoter an daol-vaen.
 M'hen tou! ha gant douster, o Bel, deut c'hoaz d'hor ren.

Pegeit e padas c'hoaz prezegenn an tiern?...
 An danevell war se ne sko ket a ligern (lumière).
 Padal, Nerto-Maros, 'vel mestr ar meuriad,

Enoret ha doujet gant holl dud pep tiad,
 'Vit e boell, e furnez ha 'vit e galon vat,
 Ne lezas ket e dud keit da glemm war o stad.
 Ma teuje 'ta an noz buanoc'h da dremen,
 A-dra-sur keit hag hi 'padas e brezegenn.

Er Reter, an dremwel a zo krog da chench liou.
 Eur sin eman an noz prestik o vont a-biou.
 Ar voul-dan ruih-diruilh a sav -us d'ar gribenn.
 En he -raok, d'he hencha, lintrus ar sklêrijenn.

Ar Yeodyiz breman 'zo krog da vousec'hoarzin.
 Ha ne c'hoarz ket outo ivez an heol-mintin?
 Eur sell en-dro d'ezo. Pelec'h emaint eta?
 War wrimenn eur brouskoad o vont da lusetat?...
 War leton eur roc'hell suilhet gant fru ar mor.
 N'it ket kammed eno, keuz 'pefe, da glask gor.
 Ne oa ket o roc'hel forz-pell diouz ribl an aod.
 M'o dije gouvezet!... Ha n'eo ket beza sot,
 Chom ken tost d'an douar, hag e-riskl da vervel,
 Pa c'haller, da gaout skoaz, ken aezet all gervel?

Ar mor a zo izel hag an aod a zo tre.
 Evit mont d'an douar ne vo ket kalz a vre (peine)
 Ar c'hoadou tro-war-dro a zo c'hoaz sioul, didrouz.
 Tri pe bevar gouri a bigos al limouz.
 Hag e dounder ar c'hoad, eur c'houblad kaouenned
 A youc'h an eil d'heben e kleuz an dervenned.
 En eun oufig bihan, 'n eur pleg eus ar waz-vor,
 Pe reier, pe bigi eoret (ancré) ouz an tor (falaise)?
 E-skeud ar binennou ker stank all deliaouet,
 P'en devo e sklaerder, an deiz peurenaouet,
 Ar wirionez war-se, a-dra-sur, a baro.
 Bepred war ar c'herreg 'eo astennet-maro
 Teir bag ar Yeodyiz, o gwelout, eun druez.
 N'hallint ken evit-gwir adkavout ar vuhez,
 O izili brevet hag o c'horf dispennet,
 Eus an eil roc'h d'heben gant ar mor eilpennet.
 Eun tamm pense ouspenn evit ar glannidi,
 Ken eürus p'en em gav ganto penseidi.
 « Ha ne glevit-hu ket, eme Nerto-Maros,
 'Vel eur c'harzadenn-gi du-hont war an tarroz (colline)?
 Chas aman o harzal?... Met neuze ez eus tud?
 Eomp 'ta da welout pelec'h eman o c'hlud...

Sellit, e-kreiz ar c'hoad, setu eur vogedenn.
 Eno 'z eus meuriad. Me am eus ar gredenn. »
 A-dreuz an douar-aod, al limouz, ar waz-dour,
 O ziern en o-raok, eun den en e oad-gour,
 Reut o diouhar outo, ar besketarien gaez,
 A gerze, du o fenn, hag int holl tremen faez,
 Kuit da ranna eur gér, ha sounnet gant an nec'h.
 Dek munudenn goude, 'oant a-grenn war ar sec'h.
 Ne oant ket faziet. E gwasked an oufig,
 N'eo ket reier a oa, met diou pe deir bagig.
 Eur wenodenn bleustret. Eur merk sklaer hag anat
 Ez oa eno war-dro, o chom, eur meuriad.
 Hag a-zwar an aod, int gant ar wenodenn.
 Prestik en em gavont war eun tamm torosenn (butte)
 E-lec'h ma 'n em gave eun nao pe zek foukenn,
 Ar framm anezo prenn, hag enno mil moudenn.
 Lavaret ho pije koloennou gwenan.
 Kaelet a spern, a zrez, kleuziet ledan-ledan :
 Oa den er meuriad, den c'hoaz war bale.
 Hogen eur pezh ki du a c'harzas dizale.
 Ha kerkent eur gedour a-zwar e garvken (peau de cerf)
 A ziboukas eno 'n eur youc'hal evel den :
 « Tan! tan! dir! O dir! tan! tan! dir ha tan!
 Tann tann! dir ha tann! tann! dir ha tann! »
 Ha ker buan ha taol, int o welout soudenn,
 Entanet o sellou, o tont eus pep foukenn,
 Ar wazed, en o dourn o binviou brezel,
 Prest holl d'en em zifenn da skei betek mervel.
 Unan, ar magtiern 'zeuas war o arbenn.
 Bez e voe teodet-mat ha reiz, e lavarenn.
 « A belec'h e teuit?... Petra glaskit aman?
 Mac'homet-kaer ez oc'h, pa zeuit d'an eur-man.
 Mar doc'h enebourien, it buan war ho kiz,

Nemet deut e vefec'h da glask pouza ho piz. »
 Nerto-Maros, raktal : « Enebourien, n'omp ket.
 Diarm 'vel m'hor gwelit, ne vo argad ebet.
 Sellit neuze ouzimp eun tammig gant truez.
 Nann, n'omp ket deut aman da glask koll hor buhez.
 Distaolet gant ar mor 'kreiz ar barrad arne,
 Du-hont war eur roc'h vras, pa oa leun ar mare,
 Da c'hortoz goulou-deiz, na pebez planedenn!...
 Ez oamp holl gourvezet e-pad an noz tremen.
 Sellit ouz hon dilhad distrempet gant ar mor ;
 Vefe ket re d'ezo, nann, kaout eun tammig gor.
 Ni hon unan dreist-holl, brevet ha skuiz-divi,
 Ha skournet, ma 'z int reut, gwelit, hon izili,
 Eur bannac'hig tan tomm 'rafe d'imp kalz a vad.
 Ne glaskomp ket, klevit, tomma ouz tan ar gad (feu de la
 lutte).

« Bezit 'ta erru-mat. D'o lakaat 'n o flomm,
 An holl dud reuzeudik 'gav aman tamm ha lomm.
 Evit kousket aezet karoken da c'hourvez.
 E-kenver an estren 'vezomp ket dibourvez.
 Degovassos (an den mat) a zalc'h da enor e ano.
 Kentoc'h 'get lezel hep, 'tre dek e damm 'ranno. »
 E foukenn an tiern, an tan a flammijenn,
 Abred ez ay da get ar c'haouad yenijenn.
 Ar mezeglen 'zo mat hag ar jibouez ivez.
 Sacha 'reont warno. Bez ez int tud divez.
 Neuze kouls ha breman, biskoaz den gant naon vras,
 Ne vouzas ouz e voued, na fall, tamm, ne gavas.
 Debret ervat o fred,
 Hag aet o naon da get,
 O dilhad peursec'het,
 Ar baotred dinec'het.

Sant Per diwezatoe'h oc'h ober tro ar bed,
 A lavaras eun deiz : « N'eus well goude ar pred
 Eget eur c'hornedad, ha kentoc'h daou, diouz ret.
 Peb a damm kornedad, neuze, ar Yeodyiz
 A rejont emichans, ma oa ganto ar c'hiz ???
 Daoust ma ne oa ket c'hoaz echu, nann, d'o gwall reuz,
 Na d'o c'hein da blega, d'o fenn, da vont a-dreuz.

IX

DAOU GANNAD AR YEODYIZ

E meuriad ar Yeody, n'ehane ket an dud da hirvoudi. Ar gwella 'oa mont d'ar gêr da stanka an daerou berr-haberr.

E foukenn Degovasos, Nerto-Maros a vodas e holl geneiled (*compagnons*). Ret-mat 'oa en em glevout, ha klevout ali pephini, evit gallout dibuna en doare ar gwella, eur gudenn luziet-kaer. N'ejont ket fall ganti. Bez e voent a-unan holl evit asanti gant komzou mat o mestr. Ma lavaras hemañ : « D'am meno, mignonned, goude eur reuz ker gwas, e koun eus hor peñse, p'en deus Bel astennet d'imp eun tamm hor buhez, a-raok ma kuitaimp ar c'hornig douar-mañ, e rankimp kas ganimp eun tamm trakoun bennak (*souvenir*) ma vo dalc'het soñj-kaer eus ar gwall zarvoud-mañ, gant hon diskennidi hed an holl gantvedou. Met da c'hortoz, paotred, hon eus c'hoaz da ober eur gefridi pouezus : kas kelou prim d'ar gêr, ez omp holl beo ha yac'h. An hini a ielo a vo, sur, erru mat. Hep mar vo lakaet ar farz-sac'h er soubenn, ha kavet-brao an tu d'ober eun alumenn. Met penaos kas kelou ? Dre zouar pe dre vor ? Evit mont dre zouar, 'n abeg da stêr « An Treo » e rankor, a gredañ, ober kals re a dro. Ha piou a yafe diarm a-dreuz ar c'hoadou bras betek hor

meuriad ? 'Tre karvenou (*mâchoires*) ar bleiz, 'vel 'tre daou vaen-milin, sur, 'vefe bruzunet, malet kig hag eskern. Aesoc'h eo mont dre vor. Ha daoust d'an amzer fall da sevel 'us d'an dour, 'vel ra gwech ha gwech all, ez eo kalz an hent-se, ya, kals-muioc'h diriskl, dreist-holl 'vit moraerien ken akuit mat ha ni. Met du-hont, war an aod, flastret war ar reier, petra 'ta van ganimp bremañ eus hol listri ?... Tammou pilhou-lien ha gwerniou dismantret ha deleziou brevet ! Ar c'houc'hou, (*coques*) ma 'z eus c'hoaz, 'zo didor (*éventré*) ha distaon (*sans proue*), diaroz (*sans poupe*) ha distur.

Pe doue a zeuy 'ta da rei d'imp eun taol skoaz, ma teuimp c'hoaz a-benn da eeuna hor c'hudenn ?

— « Zeu ket an doueou amañ war an douar 'vit ken nebeut a dra, a lavaras d'e dro, magtiern Penn-ar-Poull, en eur sevel e benn. Ma fell d'eoc'h kaout ambroug 'vit kemer hent ar gêr, dre zouar pe dre vor, 'fell d'in kaout an enor da rei d'eoc'h ho mennad. N'ho poa ket komzet d'in eus ho listri brevet. War « An Tornaod » moarvat ez int bet c'hoaz taolet. Na pet betek bremañ, eno ne dint ket bet d'ar pesked aet da voued ? An Tornaod !... An Tornaod !... Ya, kentoc'h « Roc'h-al-Laz », aze evel eun harz, krak e-kreiz ar striz-dour (*chenal*), ma n'haller hep loman (*pilote*), diouz ma vez an avel, nann, tec'hout diwarni. Evit hor meuriad ez eo 'vel eun alc'houez.

Evel eur prenn didor (*incassable*),

Ha n'hall al laeron-vor,

Daoust d'o c'hrog ha d'o dent,

Lemel-diwar o hent.

P. J.

O, Tornaod, roc'h al laz, gwir liorz ar maro,
 'Vel eur gedour, er mor-henvel ouz « An Taro »,
 (Rocher du Taureau à l'entrée de Morlaix).

Setu ma tiouganen : « Kent taol ar geotenn-vaé,
 Kent ma vount en haleg lagad ar bisig-mae
 E vezo dibradet a-ziwar he sichenn,
 An euzadenn (monstre) spontus 'zo aze e-kichen.
 Er peñlder an Dazont (avenir), hon oufig, eur porz-mor,
 D'an holl besketaerien digor gantan e zor.

Setu komzou ar Ret :

Ar Ret ne fazi ket.

Pep tra, e blanedenn.

An den a rank tremen.

Glaog, gant kanevedenn.

A-barz ma vezo fin ar Bed.

Falla douar, ar gwella ed.

Al lanneg,

Segaleg.

An dervenneg

Aet da edeg.

Ar bed a dro.

An heol a sko.

Bel a zo

Hag a vo.

Peoc'h ! Lavaret em eus ;

Ha ma fenn n'eo ket kleuz.

Met lezomp an Dazont. Kals well eo ar Bremañ, ha ret ober gantañ. An neb a vez sammet, n'hall ket derc'hel e vec'h pell amzer hep kaout nec'h. Ma fell d'eoc'h 'ta neuze kimiadi ouzimp, a-dreuz ar c'hoadou bras, pe dre hent ar mor glas, e viot ambrouget gant ma gwaregerien (*archers*), 'n o daouarn frammet-mat, ganto gwareg ha bir (*flèche*). Hag a-us d'ar mor doun, e bourz ma listri-prenn, lemm o staon alaouret evel laonennou dir, e c'hallot, kent an noz, en ho ti beza-kloz. »

— « Ar wirionez, tiern, eme Nerto-Maros, a bar war ho tiweuz ; ha d'ezi war-eun-dro, ha c'houez vat ha neuz flour bleuniou ker kaer ar roz. An avel n'eo ket fall. An deiz 'n deus seblant mat :

Mougenn a-ziwar ar mor,

E vez heol tomm e gor.

Mar deo ho madelez fiziout ennomp eur vag, Exobnos (*an Dizaon*), ma dourn dehou, ha Vassos (*ar Gwaz*) ma dourn kleiz, enno em eus fiziañs, a levio kouls ha den, mont ha dont ho pagig. Ne dint ket daou wazig. E-touez ma merdeidi, trec'h d'ezo n'eus hini. »

— « Mat-kaer eo d'in ho kaoz, eme Degovassos. Fardit (*équipez*) ar « Ver-tragos » (*Reder mat*). Ha Bel, da rei d'eoc'h e vennoz ».

Fardet, paramantet ar vag, an daou genseurt gant o labour a stag. Exobnos, e zourn war ar stur, (Lavaret e vez a-dra-sur :

An hini ne sent ket ouz ar stur,

Ouz ar garreg a ray sur.)

Ar « Ver-Tragos » a sento. An amzer a zo brao. N'eus nag avel na glao. Bel, hon doue-meur, hep mar hon diwallo. Kent ma paro al loar, er gêr ni 'n em gavo.

— « Vassos heñ, diouz e du, a oa pek e grogou ouz diou fust e roeñvou. Tremenet « An Tornaod », hag an avel a-du, setu stegnet ar c'houel, hag hi, ya, ker gwennkann hag askell eun alarc'h (*cygne*) dindan c'houez an avel hag eur bann-heol mintin, pebez arvest (*spectacle*) lirzin ? Evel en eur c'hoari, e tañs ar « Ver-Tragos » a-us d'ar gwagennou. Tremen a ra « Ker-Roc'h », « Briad » hag « An Talberz », douget gant al lano (*flux*). Setu hi, 'vel eun tenn, en aber (*embouchure*) an Treger. Etre ar Roc'h-Velen ha lanneier Kerborz, ma yelo di, eun deiz,

Sant Per 'n eur bezel-dorz, sede eun taol-meilhed'-kreiz ar stêr o virvi. Ma lavaras Vassos d'e geneil Exobnos :
— « N'hon eus ket bet a fri. Da betra mont ker pell da redek ar moriou, hag ar pesked amañ prestik war hon treuziou ? Ha n'hon eus na rouedou, na linenn, na netra, 'vit pourchas eur pred mat d'hor gwrazez glac'haret. »

— « Ma selaou, ma breur ker, lavaras Exobnos : Gant ar stad 'vo enno, ouz hor gwelout distro, ne vint ket sur nec'het na gant naon na sec'hed. »

Lavaras ket gevier. Pa errujont er gêr, e voent degeret gant kement a enor, ma voe sonet ar c'horn, d'an holl d'en em voda en-dro d'an daou gannad, ma klevjent ar c'helou, n'oa, eürus, peñseet al listri nemetken, hag ez oa o breudeur, diriskl-mat o buhez, en eun oufig bihan, e ano Penn-ar-Poull, kavet evel m'o doa ha goudor ha repu 'n eur meuriad kenouenn renet gant eun tiern madelezus-meurbet, Degovassos-ar-Meur. Dibaot ar re a zoug oc'h ano gant enor. Met tiern Penn-ar-Poull a oa eun den dispar. Derc'hel 'rae d'e vrud vat 'vel da vab e lagad.

Vindo-Mara, he dremm skarzet gant an daerou, o klevout ar c'helou a fell d'ez i sempla. Eur sempladenn a joa.

Eur barrad a dremen,

Evel eul luc'hedenn.

Goude an enkrez,

E teu al levez.

Gant an amzer, gant an avel

'Z a an anken eus he c'havell.

P. J.

Pa vez Nerto-Maros eur pennad diouz ar gêr,
He vreg a vez mestrez. Bez e vez doujet-kaer.

— « Kanomp, 'mezi, kanomp laouen,

Ha sachomp war ar mezeglen.

Hor paotred holl a oa maro ;
Eun tonkadur (destinée) kals re c'haro.
Ha setu int leun a vuhez.
Bel en deus bet ouzimp truez.

Kanomp eta, bezomp laouen,
Ha sachomp war ar mezeglen. »

Evel eur vamm d'he bugale,
Hi 'reas an dourn dizale.

— « *Hag e savfe eun tamm d'ho penn,*
Da gousket hoc'h eus karo-ken.

Alo ? paotred ho telemnou,

'Vel e noz an abadenou,

Sonit eta ha sonit kaer,

Ma 'z ay an dason 'hed ar stêr ! »

Hag o klevout ar youc'h hag an holl cholori
A voe en nozvez-se war ribl stêr ar Yeody,
E vije bet gallet, ma vije bet ar c'hiz,
Kana eur ganaouenn 'vel en amzer kêr Iz,
Pa oa merc'h vrag Gralon, Dahut ar pennig-skanv,
Gant hec'h amourouzien o c'hoari lapavan :

Petra zo 'nevez, kenvroiz,

Ma 'z eo ker foll ar Yeodyiz ?

Ne glevit ket ar biniou,

Ar vombarð hag an telemnou ?

P. J.

Peuzkeit ha hed an noz e padas an dañsou, goude soub ar farz-sac'h hag ar gwella meuziou. Pa skiltras mouez ar c'hog, evit ar wech kenta, 'echuas ar pardon er Yeody gant an dud, ha pepini d'e glud.

X

AN DANSOU

Dañsou, koroll, dañsou a fell d'ar yaouankiz, dreist-holl an dañsou-noz. Ma oa diriskl, o! o! o! dans-tro ha jaba-dao, da gement Mari flao, a c'hoantae neuze, pa oant paganezed, c'hoari Jakez-an-Dall, an neb 'zo war e dal ar Groaz, sin ar C'hristen, a dle lavarout : Foei! d'an holl abadennoù a zeufe diwarno e galon da dreñka. Kentoc'h mervel eget 'n em gailhari.

— *Selaouit eur c'hoziad, krog e choug da blega,
Met dastumet gantan eun tamm skiant-prena,
Lesanvet ez eo bet Yannig an ibiliou :
En noz e vez tapet kals-kals a siliou.
O torc'houenial 'vel moc'h er vouilhenn, er c'hailhar,
E koller an enor. Siouaz, pebez glac'har!!!*

P. J.

An heol a-us d'ar bed graet gantañ kalz a hent, 'oa o vont da ziskenn, pa rollas ar Yeodyiz o fallennoù kroc'hen. Goude eur seurt pardon e vez pounner ar penn. Ar c'horf a vez brevet, ha n'eer ket d'ar red da gregi el labour. Ar bed a ya en-dro. Met 'vit ar skañbennou, pa vez abadennoù, rei a reont dalc'hmat avel d'o lostennou, pe vez fall an amzer, brao, tomme, yen pe glouar. Kalz eus ar gizioù sot a zo koz, koz-douar.

*Ar sul dioferenn ha kuit a c'housperou,
N'eus ken siouaz warnan nemet liou an dansou.
Echu d'an abadenn, re abret, 'teu al lun,
Janedig 'n he gwele, vez ket evit dihun.
En deiz-se vez outi krok klenved al langour,
Klenved an debri boued gant nebeut a labour.*

*Met chenchomp tu d'hor c'hrampouezenn.
Janedig, he daoulagad 'zo 'vel diou regezenn. (charbon
[ardent).*

*Tirollfe he c'hokenn, ouzimp e c'hallfe noaz,
Rak bez he deus eun teod!... Bep tro ma flemm, e poaz.*

P. J.

XI

DISTRO VASSOS HAG EXOBNOS

Gant ar mare d'errout er Penn-ar-Poull a-raok an noz, Vassos hag Exobnos a guitaas o meuriad, goude beza kimiadet diouz o zud. Ouz o gwelout o kimiadi evel ma vement o vont d'ober eur veaj hir ha padus, e chomas evel manet ar re-mañ. — « Petra! Petra! emezo, daoust hag ec'h afec'h c'hoaz pell-pell da vale bro? Pegit e viot c'houi oc'h ober 'ta ho tro? — « Pegit? N'ouzomp ket just, a lavaras Vassos. 'Vel ma lavare d'imp, Nertos-Maros hor mestr, hon tiern ker karet, a-raok ma kuitajomp, ha gantañ e asantemp, aman dleomp degas eun dra bennak a-bouez hag a dalvoudegez, 'vit ma vo dalc'het soñj a-hed ar c'hantvedou, eus peñse Penn-ar-Poull.

Met n'hon eus bag ebet ken. O c'houc'hou du-hont war an aod, brevet ha dispennet, eun druez eo o gwelout. Emañ e-sell hon tiern da gemer 'ta e amzer evit ober du-hont, 'lec'h ne vank ket a goad, eur skaf (*chaland*) ledan a-walc'h, evit lakaat ar roc'h m'eo bet fiastret warni, siouaz d'imp, hol listri. Eul labour da badout sizunveziou dioustu ha mizioù marteze? Ne oufen lavarout. Met bezit dinec'h-mat. N'omp ket eno da glemm. Degovassos a zo eun den madeleus. Hep mar e roio d'imp skoaz ha dourn ha sikour, evidomp eur rekour, da gas hon erv da benn.

*Kenavo, neuze 'ta, na rit ket ken gwad fall.
Kent pell pa 'n em gavimp, vo c'hoaz eur pardon all.
Ha 'vel ma lavare Cotto-Launos (ar Farser koz) gwechall,
Diouz ma troe 'n e benn, prest atao da farsal :*

*Kenavo 'vit an deiziou,
Yec'hed mat d'ho kosteziou,
Ha Bel, hon doue, d'ho kresko
Eur meudad fri, daou a c'henou,
Setu penaos me ho tesko
D'ober d'an dud gourc'hemennou.*

P. J.

Setu penaos e kimiadjont.

*Eur bannig-heol a joa, pa vez tristidigez,
A laka er galon al laouenedigez.*

Ha neuze

War ar spern al laouenan a gan,

hag alies;

War ar plu an den a hirvoud poan.

(MILIN)

Setu ar meuriad gant komzou brao Vassos a-grenn kalonekaet. Setu an holl bremañ frealzet o c'halon.

An amzer abaoe o feñse a oa a-du ganto, ha ne zaleas ket an daou gannad da zouari e Penn-ar-Poull, e-lec'h ma oad dija krog da eilpenna meur a dra. A-vec'h ma oa d'an daou verdead beza, evit mont d'ar Yeody, kuitaet Penn-ar-Poull, da gas ar c'helou mat, ma oa c'hoaz kuzuliadeg etre ar Yeodyis ha Penn-ar-Poulliz, o ostizien (*hôtes qui reçoivent*). Ar re-mañ, pe gentoc'h o warlec'hidi (*successeurs*) deut da veza, meur a gantved goude, anavezet dindan an ano a Blou-eneziz, a Blouneziz hag a Bempoulliz.

Nerto-Maroz en doa pouezet mat komzou Degovassos pa oa o tioukana, dreist-holl ar geriou-man :

*Kent ma vount en haleg lagad ar bisig-mae,
E vezo dibradet a-zivwar he sichenn
An euzadenn spontus 'zo aze e-kichen.*

An euzadenn-ze hep mar a oa ar roc'hell vras hec'h ano « An Tornaod ». Bez ez oa a-dra-sur eun alc'houez 'vit an ouf. Bez ez oa siouaz, ivez, eun abeg a beñse evit ar verdeidi. Kement-mañ a oa eur gwir glac'har evit ar glannidi (*riverains*).

— « Degovassos, me ho ped, eme Nerto-Maros, ho pet ar vadelez d'am selaou eun tammig. Hervez ho tiougan (*prophétie*), « An Tornaod », an euzadenn ramzel lonket kement ganti, siouaz, a verdeidi, a zo en ho koulou. Hag oufig Penn-ar-Poull n'eus ket ezomm eur prenn ken divent d'e zifenn. En deiz ma teuy ar breizerien-vor da glask divarc'ha d'eoc'h ho tor, e kavint dirazo tud dispont, tud kadarn (*braves*) ha tud-veur (*héros*), evel n'eus ket ne-meur. Kent m'o devo lakaet o zreid war ho treuziou, o c'horf vo astennet, diwad, war hoc'h aodou.

— « O, Tornaod milliget, roc'hell ken didruez,
'C'halljemp beza warnout, ya, kollet hor buhez,
Ma ne vije ket deut, ouzimp d'ober eur sell,
Evit hor savetei, galloud hon doue Bel,
Pelloc'h ne chomi ken, henvel ouz eur gedour,
D'ober ker gwas dismantr aze-kreiz ar striz-dour.
E gwad ar Yeodyis evel e dour eul lenn,
'C'halljes beza soubet eur wech ouspenn da benn.

*An neb a soub e weuz e gwad e enebour,
A zaougement e ners, e ners 'vel brezelour.
Gwriziou al letonenn a c'holo da gribenn,
N'o deus ket bet sunet gwad rik hor gwizienn, (hommes)*

*Met hon eskern warnout 'deus lakaet o sin.
Amzer da dorfedou a ya da gaout he fin.*

*Klevit, Degovassos, tiern madelezus,
Hag ouz pep reuziad ho kalon truezus,
Teufe, lakomp, da wir ho tiougan 'n hoc'h amzer,
Ha kila rafec'h-c'houi gant aon rag ar preizer? » (pirate)*

— « *Kammed ne gilán me, na mui ma sujidi.
Neb fell d'ezan hor skei 'zo boued d'ar morvrini.
Dibradit 'ta, d'ho krad, ha beuzit kreiz ar mor
Ar roc'hell milliget, karget ganti he zor (ventre)
Ne oar den pet mil gwech gant moraerien dinoaz.
N'eus ket bet er vro-man, d'am meno, nann, biskoaz,
Den n'en defe skignet kement a ganv hag hi,
Hag e pep meuriad ha zoken e pep ti.
Nag e kollfe breman d'he zro he zamm buhez,
Ne vefe ket sur-mat evit den, eun druez.
Ni a roy d'eoc'h skoazell evit he c'has d'ar strad.
Beuzet an euzadenn, piou, ennan vo ket stad? »*

— « *Ho komzou mat, tiern, eme Nerto-Maros,
'Vel ar c'hlizenn-veure o c'holo an tarroz,
A frealz ma c'halon, a zinec'h ma spered
War vont da gantreal 'trezek bro ar stered.
« An Tornaod » dibradet a-ziwar e sichenn,
Dieub-mat 'vo d'an holl neuze ar strizredenn (chenal étroit)
Met ma kasfemp ganimp eul lodenn anezi,
Ouzimp e teufec'h c'houi kerkent da erezi? » (se fâcher)*

— « *Ne vern ket d'in petra deuy ar roc'h da veza,
Pa ne vo ken aze mui ouz hon diaeza.
He c'hasit 'ta ganeoc'h 'vel tra-koun (souvenir) d'ho Yeody
Met bezit war evez, betegout goueledi (faire naufrage). »*

An tiern Degovassos n'en doa ket berr-weled. Evel eun damskeud a ziougan a bare peurvuia war e gomzou, war-no dalc'hmat liou ar furnez hag ar poell. Ha Vassos e-unan a oa ivez sur-mat lemm, lemm-kaer e spered, pa gomze ouz Vindo-Mara a-zivout an « dra a bouez » a dlee dont ganto, pa zeujent evit mat d'ar gêr.

XII

« AN TORNAOD » DIBRADET ;
AR SAVADURIOU KOZ

Dibrada eur roc'hell ker bras hag « An Tornaod », hag he c'has ker pell all a-ziwar he sichenn ?... Penaos e c'hallfe 'ta beza gwir ar gaou-se ? Ar gaou-se d'am meno, n'eus ket, nann, anezañ sterig (*indice*) ebet eno. Kredit pe na gredit ket, ar wirionez 'eo bepred, 'vel ma lavare Yann, eur mailh a gonter kaer, pa veze krog e deod da liva peziou gevier. Dibrada eur roc'hell, hag he vefe bras-dreist, n'eo ket se eul labour trec'h da c'halloud mab-den. Hag an dud gwechall goz, ar Gelted, ar C'halianed hag ar Romaned, hervez ma verk al levriou koz, ne oant ket tudigou. Bez o doa eun tamm bruched dindan o jiletenn. Ne oant ket tud da gaout re izel an douar evito, pell ac'hano. Gouzout a raent an tu da bega war al labour. Ne dremenent ket o amzer o kalfichat ibiliou re voan.

Sellit eun tamm en-dro d'eoc'h, a-dreuz hag a-hed douarou Breiz-Izel ho Pro. — Marteze ne vo ket ret d'eoc'h mont keit-se diouz ar gêr, hag e kavot kromlec'hioù, peulvanou, taolioù-maen ha mein-hir a bep doare hag a bep ment. It d'ober eur bale, eur weladenn war douarou Karnag. Kavout a reot eno, en eur gompezenn (*plaine*) ec'hon-ec'hon (*très étendue*) ne oar den pet peulvan renket eno,

diven (*non taillé*), evel gedourien ramzel an eil war-lerc'h egile, a-hed eul leo bennak. Gwall ziskiant an den a zeufe da lavarout e vefe ar peulvanou-se deut d'en em sounna eno anezo o unan. Eun darn anezo, peziou mein-meur (*mégolithes*) divent : « Ar Bezienn-amann », gant hec'h ugent troatad hed, « Taol ar Varc'hadourien, gant hec'h hanterkant troatad tro. Maen-hir Lomariaker en deus dek ha tri-ugent troatad hed. Poueza a ra pevar c'hant mil lur. Mar d'it eun dro bennak, evel doun, da vale da Roma, da welout an Tad Santel ar Pab, hag Iliz-Veur Sant-Per, e welot eno war al leurgêr eur maen-meur e greunvaen (*granit*). Bez en deus c'houec'h-ugent troatad uhelder. N'eo ket deut eno e-unan. En amzer an impalaer Kaligoula, e voe degaset eus Kêr-an-Heol Bro-Ejipt da Roma, war dro ar bloavez daou-ugent goude donedigez Hor-Salver-Jezuz-Krist. Ne oa ket dec'h se. Bez en deus e fust hepken triouec'h ha tri-ugent troatad. Abaoe ar bloaz 1586, en amzer ar Pab Sikstus V, emañ sounnet du-hont war blasenn Sant-Per, ha n'eo ket anezan e-unan, gant e zaou vilion lur bouez. E komzen d'eoc'h raktal eus an Ejipt, bro ar pikernennou (*pyramides*). Da betra n'it ket c'hoaz di da ober eun ergerzadenn, war riblou ar stêr ker brudet-se, an « Nilos », e ano. Grit eur bale betek kêr Jizec'h. Kaout a reot eno nao fikernenn pevarc'hornek, ar vrasa anezo, hini Keops. Bez he deus houmañ pemp kant troatad uhelder, hag an traon anezi c'houec'h kant ha tri-ugent troatad a bep tu ; dre-se en holl 2.640 troatad tro. Diazezet eo war beziou mein pevarzuek. Eun darn anezo o deus 30 troatad hed, 4 zroatad uhelder ha 3 a ledander.

Eur flipad brasoc'h eget boulou-piti ! N'eo ket bet deut pikernenn Keops da azeza eno anezi hec'h-unan. Ma n'hoc'h eus ket a-walc'h a skoueriou evel-se, it pelloc'h c'hoaz d'ober hent war-du ar Sav-Heol. Ma fell d'eoc'h

muioc'h a sklêrijenn war savaduriou (*monuments*) ramzell an Hen-Amzer, it betek Baalbeg, en Azia-Vihana, eur gêr koz-douar diazezet en eur c'hornad-bro meneziek, etre Damaz ha Tripoli. Eno ec'h arvestot (*contemplez*), en eun estlamm marzus-a-walc'h, ouz an dismantrou a chom eno c'hoaz eus an Neved-meur (*temple*) savet en enor d'an Heol-doue. Dirazo e chomer manet, a lavare d'in, eun devez, an Ao. Chaloni Gionvarc'h, arc'hbeleg Landreger. Pe ma n'hoc'h eus da zioueri kals re a amzer, goulennit digant ar re 'zo bet e-pad ar brezel diweza, evel soudarded, en armead ar Sav-Heol, ez eus bet tremenet meur a hini anezo dre Vaalbeg, hag e welot hag ez oun me kar pe gilhorou da Lusifer, an diaoul-kamm, tad ar gevier.

Ac'hanta, Neved-meur Baalbeg a oa diazezet war c'houec'h kolonenn. Ar re-mañ a zo c'hoaz en o sav. Bez o deus pephini anezo 21 troatad tro, 58 troatad uhelder, ha zoken 73, sichenn, kern-togenn hag all. Hag e teuy unan bennak da lavarout d'in ez eo bet diwanet ar c'holonen-nou-se eno, anezo o unan evel kabellou touseged. Marteze. Met neuze e c'hallin-me ivez, lavarout d'ezañ gant reizded : « N'eo ket gwir ar gaou-se. Kals berroc'h 'eo, d'am meno, ho spered eget ho lanchenn. Ker berr zoken ma n'en deus ket anezañ. Nemet e lakaet e vefe bet d'eoc'h, aotrouig, e-lec'h ma 'z eo bet lakaet he vi d'ar yar, da lavarout eo e koumanant Kêr-Izela. Setu eno ! Lavaret em eus. En ano Doue, tavit 'ta bremañ. Lakait eur prenn war ho kenou, ma ne lezo ken da vont da fraonval ermaez, mennoziou ken diskiant ha ken diboell. Ha bremañ m'hoc'h eus kavet eun tamm sklêrijenn, ne gollot mui ken hoc'h hent e-kreiz an deñvalijenn. Ha war-eun-dro ganin, tostait, mar plij ganeoc'h, eun tammig tostoc'h ouz ar gêr. O, eun netra hepken : keit ha ma 'z eus etre an Ne-deleg hag an deiz kenta ar bloaz, da lavarout eo : kamm

(pas) eur waz (oie) ; pe, mar deo well ganeoc'h, etre an deiz kenta ar bloaz hag an Nedeleg, da lavarout eo : kamm eur c'hefeleg. Na chomomp ken da sellout eus pelec'h e teu an avel. Bezomp muioc'h dilu eget al laouenn-dar a oa bet seiz vloaz o treuzi eun hent-karr ».

Dre-se 'ta ar pezh o deus gallet ober, hag ar Romaned hag an Ejiptiz hag ar Sav-Heoliz, evit petra ar re a oa o chom en hor Bro, bremañ 'z eus tremen daou vil bloaz, n'o dije ket graet eul labour ker ramzel all, daoust ma n'o doa ket etre o daouarn binviou ken ijinet mat, ker galloudus, ken diboan ha ma 'z eus en deiz a hizio.

Pegeit e padas al labour gant ar Yeodyiz e Penn-ar-Poull, hag en-dro d'« An Tornaod » hag en-dro d'ar skaf (chaland) a dlee e zegas beteg al lec'h ma oa bageüs (navigable) ar Yeody ? War se an danevell hag an hengou-niou (traditions) a chom mut-a-walc'h. D'am meno, ez eo diaes-kaer bremañ o divuda. Met pe chomo o zeod mar-c'het en o genou, pe ne ray ket, selaouomp bepred hon tud koz. Lavarout a raent gant furnez ha gwirionez :

*Amzer ha deveradennou
Lakafe ar mor e krogennou*

*Kammed ha kammed
E reer tro ar bed ;
Ha gant poan ha gant amzer,
Ouz pep tra a-benn e teuer.*

*Gant kolo hag amzer,
E vouka ar mesper.*

Hag « An Tornaod », dre gaer pe dre heg, war ribl ar Yeody, e-kichen ar Meuriad, eun deiz bennak, en em gavo.... marteze.

XIII

BEAJ HA PENSE « AN TORNAOD »

Graet ganto o beaj, an avel penn-da-benn a-du, dindan eur bann-heol lintrus o vouse'hoarzin outo : eur veaj diboan ha didrast evito dre-se, Exobnos ha Vassos a erruas gant serr-noz eta e meuriad Penn-ar-Poull. Eur goan vat a oa ouz o gortoz. Graet ganto gourc'hemennou an holl, hervez ar c'hiz, petra rajent ken nemet mont da gousket, da c'hortoz tarz an deiz da adlakaat o bannac'h gwad da virvi adarre en o c'hreiz.

*Doue en deus graet d'an den 'vit labourat, an deiz,
Ha d'e gorf brevet, an noz, evit kousket, ma feiz.*

P. J.

Evit kas eul labour a-bouez da benn, hervez e vicher, e vez roet da bep den da ober, e lodenn. Evit dieuba (désencombrer) « An Tornaod » eus touez ar reier a oa en-dro d'ezañ, evit e zic'harva (dégrossir) hag ober d'ezan eun tamm bena (tailler), evit e zibrada a-ziwar e sichenn, n'halled ket ober nemeur a dra, nemet pa veze tre ar mor. Met er c'hoad, evit diskar gwez hag o labourat da ober eur skaf ganto, war ribl an aod, e c'halled rei bec'h d'ezi hed-ha-hed an deiz, pa ne veze ket re zivalo an amzer.

Ma ne lavar ket d'imp an danevell just a-walc'h, na pet sizun, na pet miz e padas ober ar skaf, ha prienti « An Tornaod » hag e lestra, e c'hallomp lavarout hep kaout aon da fazia, ma ne badas ket ar reuz seiz vloaz evel eured Jenovefa, ne oa ket graet ive al labour, nag e diou pe deir sizun, nag e daou pe dri miz. Marteze e padas trizek miz ha teir sizun. Ha labourat a rae ar baotred diouz o gwella. Ma vije bet gallet lavarout a-zivout pephini, anezo,

daoust d'e veuriad : « Hennez a labour evel eur marc'h ». Nann, nann, ne choment ket da sellout eus pelec'h e teue an avel. Ne veze ket re hir bepred an deiz evito. N'eo ket evel bremañ, gant ar vicherourien hag o eiz eur labourat pe bore'hellat alies, evit lavarout mat. N'o dije biken graet evel Fañch an Didalvez o fagodi keuneud, a leze diere e fagodenn, goude ma veze ganti, pa gleve ar c'hornboud o son, da lein pe da goan. Dalc'hmat e vezent e Ker-Foulet, mac'homet diouz kichen ar beure betek an noz, daoust d'ezo d'en em eila gwech ha gwech all, d'eur rummad da c'hallout mont da welout penaos ez ae an traou war ribl « ar Yeody », ha da gas kelou mat eus an holl, d'ar re a ranke chom er gêr hag a gave ouz o dioueri hir-kaer an amzer. Ha neuze vad a rae d'ezo mont eur wech an amzer d'ar gêr da welout o re, dreist-holl pa dije eur bannac'h sec'hed.

*An den d'ezan eun tamm kalon, a gar e dud hag e di.
Pell diouz ar gêr, diaes e benn, ne oar nemet hirvoudi.*

P. J.

Ar gwir vugel ne vez ket dizonet. Beb an amzer e plij d'ezan dont da suna eun dakenn.

*Bet eun dakenn digant ar vamm,
Vezet adarre serz ha flamm.*

Hag evit gwir, ar gêr a zo ar gêr ; ha, pell diouz ar gêr, e vez a-wechou poan-spered ha trubuilh kaer.

*N'it ket pell diouz ho pro, n'it ket da gantreal,
Gant aon vefe anken en hent ouz ho kedal.*

(MILIN)

*Pa vez an holl er gêr,
E vez d'inez'h Fant ha Pêr.*

P. J.

Eun dro bennak evelkent, en oufig Penn-ar-Poull, e voe gallet, hag en-dro d'ar skaf, ma rojont d'ezan an ano a « Artos » (*arz : ours*), hag en-dro d'« An Tornaod », peurvega al labour. Eun devez eta, abret diouz ar beure, kerkent ha ma voe mat ar mare, setu ar Yeodyiz o kimiadi diouz Penn-ar-Poulliz, goude beza o zrugarekaet abalamour d'o madelez ha d'ar gaer a skoazell o doa roet d'ezo, p'o doa ranket plega kement o choug dindan ar walenn a gastiz.

An amzer a oa etre daou ; ne oa na mat na fall. Diskenn a rae an avel a-dammou war-du ar Gornaoueg, ma vez tapet neuze alies ouspenn eur genaouek. An heol o sevel a-us d'an dremwell, ez oa an oabl ruz-roz e vantell a-raozan. Ma lavaras unan :

*Ruzienn da darz an deiz,
Glo pe avel da greisteiz.*

Ha Nerto-Maros a-boan ma voe d'ezañ beza lakaet e droad e bourz ar skaf, a welas war unan ar skiñvier eur gevridenn o vale. Ma teuas dioustu da rodella en e spered komzou Degovassos : « Met bezit war evez betegout goueledi. »

*Rak kevridenn, diouz ar mintin,
A zo, siouaz, sin a wall fin.*

P. J.

Met ma chomfe kement-se an den da soñjal er blegenn fall ma c'hallfe en em gavout, ne rafe ket an distera tra, amañ war an douar ; abred pe ziwezat, sur-mat, e kollfe e damm kokenn, e trofe war e spered.

*O c'hortoz ar geot da sevel er prad,
Buoc'h Fantig a varvas. Ou ken evit pad.*

P. J.

An den hag a spont rag e skeud,
Ne vez nepred en e vleud.

P. J.

An digarezi a zigor an hent d'al leziregez,
D'an didalvedigez. Hervez « Furnez ar Geiz »

Biskoaz digarez

Ne vankas da zidalvez.

Met pa vezer war hent ar gêr,

Ouz an amzer ne seller ket berr.

P. J.

Eur skaf war an dour, n'en da ket ker buan hag eur viskinenn (*barque légère*). Ma ranker staga warnañ peurvuia bagou all evit e ramoki. Ha pa vez karget evel ma oa hini Nerto-Maros, e ranker mont d'ezhi gant evez. Ma ne vez ket c'hoaz a-du-a-walc'h an avel, e koust ker d'an diouvrec'h, daoust d'ar gwevnder anezo. En amzer-se e gwirionez, na kantvedou goude ne oa ano ebet eus al listridre-dañ-se ken herrek (*rapide*) ha ker galloudus, war-eundro, evit ramoki skafadou ne oar den pet mil tonnell d'ezo.

M'o devez ezomm ar mesper, evit boukaat, kolo hag amzer, Nerto-Maros hag e re, n'eo ket hep poan, nag hep amzer e tostajont ouz ar gêr. Ha pa lavaran tostaat, e lavaran mat. Ar ruzienn veure... ar gevridenn... ha diougan Degovassos, evel a-unan, a zeuas kent pell da lakaat nec'h, tristidigez ha rann-galon da sevel e-touez hor martoloded. Seul-vui ma pellaent diouz Pen-ar-Poull, seul-vui an avel a yae war gorboni, ha kement, ma teuas da bara a-us d'an deiz, evel an noz, da greisteiz.

Teñval-teñval, e gwirionez, e teuas an amzer da veza evel en deiz ma voe krouget gavr ar wrac'h. A-boan ma oa d'Ar Yeodyiz beza kuitaet ar mor-bras evit en em gavout en aber an « Treger », evel ma lavare mamm-goz,

an diaoul hag e bevar a ranke en deiz-se, evel e noz ar peñse, beza deut er-maez an ifern da lakaat kement a oa : avel, korventenn, tan ha kurun, glao ha kazarc'h da zirolla a-us d'ar c'hornad-bro-se.

Re diouz ar beure neb a c'hoarzas,

A-barz an noz, alies a ouelas.

A ! A ! Degovassos ! Da gomzou, o boubou

'N em skouarn o seni... arouez a hirvoudou,

Lavaras a-greiz-holl mag-tiern ar Yeody.

— « O, bezit war evez, betegoût goueledi. »

Beza war evez ? Met petra ober a-enep da gals kreñvoc'h ?... Pelec'h mont e-span (*à l'abri*) da glask repu, goudor ?... Diouz ma 'n em gav gant an den war hent ar vuhez, e rank plega pe derri. Kaer a vez ober a-wechou,

Gouzanv an dud hag an amzer

A zo daou dra ret da ober.

(MILIN)

Hag en deiz ma lakaont eun tamm re o dourn, hag o dourn a vez poumner alies, da boueza warnoc'h, ma n'hallit ket ober ken, petra reot nemet plega o choung dindan ar walenn a gastiz, ha lezel ar barr da dremen, hag e rankfec'h mont gantañ ?

Ha koulskoude lavarout hag ober a zo daou. Pell diouz ar riskl, diouz ar reuz, e c'hall Per ha Paol ha Mari-Madalen rei c'hardiz bec'h d'o c'hlakenn, ha lipat o diweuz. Dirak ar mor dichadennet o 'n em skei war an tornaodou, en eur ober eun drouz spontus, e chomer alies estlammet, ar galon leun a zudi. E vefe er pellder, a-wel, eul lestr bennak en argoll, ma n'haller ket ober an distera tra evitañ, e chomer c'hoaz estlammet dirak an emgann euzus ha didruez ma 'n em sko ennañ ha tonnou hag avel war

ar paourkaez lestr d'e gas d'ar strad. An tan, ar c'hurunou, al luc'hed, an dared, a-unan e-kreiz an noz o sklerijenna bolz an neñv, ha kavout a rafec'h-c'houi eur skeudenn gaeroc'h dirak ho taoulagad ? Hag e-pad m'emaoc'h oc'h arvesti outi, ar c'hurunou marteze, o koueza nepell diouzoc'h, en devez graet kalz a goll da unan bennak eus ho mignoned pe eus hoc'h anaoudegez.

*Ar pezh a ra vad da Seza,
A ra alies poan d'he nesa.*

P. J.

An « Artos » a ourze eta ouz an amzer, heñvel ouz eur marc'h dindan avel-benn pa vez ar grizilh, an erc'h pe ar glao o pilat d'ezañ e zaoulagad. Ar ramokerien o-unan a oa ker reuzeudik o stad. Na pet gwech ne oant ket bet war vont d'ar strad ? Taolet ha distaolet evel eur bluskenn-vi a-ziwar an eil tonn war heben, beuzet gant an dour o tont da heul pep taol-mor d'o c'holo, n'eo ket hounnez eur soubenn da veza trempet da dud gwasket ?

O kuitaat « An Treger » evit tizout « Ar Yeody », n'o doa ket ar verdeidi kement a abeg da hirvoudi. Eun tammig mui en diavel eget kent, ez oant muioc'h dizoursi. Trement a rejont brao daoust d'ar gorventenn etre oufig Sz Katel hag hini Poullouran. N'eus forz peger fall e vez an amzer, etrezeg ar gêr ez eer gant kalz mui a herr. Dre ma tostaer ez a ar gwad, er gwazied, war virvidikaat. Ar galon zoken, dindan ar pil, ma yafe an den kentoc'h a-gil, daoust d'ezi beza kalet, evel an heol, a zeu da veza laouen ha seder. Er bed-mañ koulskoude an traou a zo iskis. A-boan ma verv ar galon gant al levenez e vez dija an troad war dreuziou an enkreiz.

*Drez ha spern, mein ruilh ha mein ki,
War hent ar vuhez, a gav pephini.*

P. J.

N'en deus rozenn na vez, en he c'hichen, eun draenenn. Ha pa gavo d'eoc'h e vo ganeoc'h hoc'h erv o vont da benn, ha sur e viot d'he zalari, hep kaout genn d'ho klac'hari ? Siouaz ! !

*Mar sav bleuniou ker kaer war skourig ar bod rôz,
Neb a glask o c'hutuilh 'vez broudet dic'hortoz.*

P. J.

Ha kaer a vez lavaret, da c'harz beza taget,

*Gant glac'har trubuilh hag anken,
E vez graet er bed-man da bep den e lodenn*

Ne dalv ket en em lakaat dall ha bouzar ha c'hopall goude a-bouez-penn :

*Evomp sistr ha butunomp ha bevomp dizoursi,
Gant ar c'hrenlavar-man, e ranker asanti :
Goude c'hoarzin, e teu gouela ;
Goude c'hoari, huanada.*

Ar walenn-a-gastiz na oa ket ar Yeodyiz evit tremen hep rankout plega o choug dindani, a oa o vont adarre da enebi outo didruez. An amzer dirollet ne dorre ket d'ezañ pell ac'hano. Ha gallout a ray hor merdeidi erruout gant o skafad e penn o hent ? N'eo ket siouaz touet an dra-se. Ha fall o defe graet o tieubi striz-redenn Penn-ar-Poull, hag o tegas ganto d'ar gêr alc'houez ar meuriad anezañ ? Marteze ! !...

— « Bezit war evez, en doa lavaret Degovassos, betegout gouelidi. »

Eur roc'h bet kiriek da gement-all a beñseou, berniet ganti kañvou war gañvou, ha lakaet koulz all da redek kel lies a vor a zaerou, ha dellezout a ra e gwirionez, kaout kement-se a enor : beza savet evel eur maen-koun, ma vodalc'het soñj eus hec'h istor, a remziad da remziad, hed-

na-hed ar c'hantvedou, e-keit ma vo ar bed en e sav ? Nerto-Maros hag e re emañ sur abaoe deiz o feñse, ar me-noz-se o rodella en o spered. Met, Bel, Taranus ha Teuta-tez n'o deus ket ker berr-weled hag int. O lezel a raint 'ta da dizout ar pal m'emaint e-sell da lakaat bremaik warnañ o siel gant kement a lorc'h, a stad hag a leve-nez ? Den ne oar se. Al lagad al lemma n'hall ket mer-zout ar pezh a rodell e penn an doueou. Ha ni, kriste-nienn, a lavar war-lerc'h an Abostol sant Paol : « Ha piou en deus dizoloet eus Doue ar menozioù ? Ha piou a zo bet o rei d'ezañ aliou ? ». — (Rom. XI-33)

Pet gwech n'eo ket bet deut ar c'hrennlavar-man da skei d'imp war hor c'hokenn :

*Alanig, ne dalv ket gwerza e groc'hen,
Pa vez c'hoaz, ar paotr fin! o redek en draonienn.*

P. J.

Ar skaferien, pegeit o doa c'hoaz da ober, kent tizout ar pal a oa o hini ? N'o doa ket eur c'hard-leo. Met an amzer a yae war fallaat. Ha setu a-vec'h m'o doa tremenet « Ar Baludenn », ma klevjont er pelder evel eun drouz pounner. A-us d'o meuriad an oabl a oa du-pod. Bolz an neñv o wiska he mantell-gañv. Na pebez arouez ! Eur gwall gudenn moarvat adarre da zibuna.

Teñvalaat a ra bepred an amzer. Ar c'hurunou, al lu-c'hed a ya war wasaat. Ar re zisponta eus ar vartoloded a gren ken na reont. Eun tarz-kurun a strak a-us d'o fenn. An avel da-heul a zo peurdichadennet. Pennfollet-tre eo ar mor. Ar Yeodyiz n'int ken mestr d'o skaf. E stur a dle beza aet da fall, gweet, gwariet pe dorret zoken gant an taoliou-mor o 'n em skei gant kement a nerz warno. Eur wech ouspen ez a da zont da wir krennlavariou ar re goz :

*Bagig hep stur, gant gwall avel,
En em sko abred war ar roc'hell.
An hini na sent ket ouz ar stur,
Ouz ar garreg a ray sur.*

Hag e gwirionez, gant eun taol trum avel-dro, setu daoust d'e vent, eilpennet ha brevet ar skaf, evel eur bluskenn-vi, hag *An Tornaod*, ker buan ha lavarout : ya, war e benn, er stêr.

Petra oa c'hoarvezet just-a-walc'h ? Ha kouezet 'oa ar c'hurunou e gwirionez ? Marteze, rak evel c'houez an dev, c'houez ar soufr hag ar suilhet a c'halle rufila ar verdeidi. Ya, ar re anezo a oa chomet o buhez ganto. Pa c'hoarvez eun taol ker trumm, eun darvoud ker gwaz, n'hall ket dalc'hmat an holl en em sacha a-zindan ar bec'h hag ar gwasa reuz. Dour ar stêr, dindan eur pikol ker bras maen o koueza en e c'houeled, a gabouilhaas kals-mui eget dindan meinigou-glas Yann Grenn, pa vez, evel ma vez lavaret, oc'h ober krampouez war ribl ar mor, eur stêr pe eul lenn. Ma eilpennas an dour dirollet, evel diskuziet pe distanket, unan eus ar bagiou-ambill, ha setu beuzet daou eus ar verdeidi : Exobnos, an den na ouie ket petra oa kila, ha Vassos, ar gwaz ; anvet-mat ar paotr. Biskoaz den d'ezañ n'en doa gallet rei lamm. Met tonket ez oa e tleent eno evit mat ober o zalarou, kuitaat ar bed-mañ, evit koueza etre diouvrec'h Erwanig Plouillo, an Añkou.

An Tonkadur ! Pehini en deus e hini. Disheñvel int an eil diouz egile. Hon tud-koz e-pad ma oa fals-kredennou ar baganiez o leunia d'ezo o spered, ne veze meneg kene-trezo nemet eus an Tonkadur (*destin*), eus Ar Ret (*la nécessité*), evel hizio c'hoaz, e-touez ar Vahomediz.

Ma teske, da genta, an drouized da skolaerien an amzer-se, d'ar vugale er skol ganto eun nebeut reolennou a vuhez ha kredennou heñvel ouz « Ar Rannou ».

*Hep rann Ar Ret hepken :
Ankou, tad an Anken ;
Netra kent, netra ken.....*

(Barzaz-Breiz).

Met ni sklêrijennet, da c'hras Doue, gant sklaerded ar Feiz, ni a dle stoui d'an daoulin,

*Hag e-kreiz an anken 'vel 'kreiz al levenez,
Da azeuli 'vel Job, Doue, E ragevez (providence).
Ar vuhez da Zoue kinniget en aberz (sacrifice),
An den, eus an Nenvou, 'n devo ouspenn alberz (aperçu).*

P. J.

Exobnos ha Vassos, o daou e bourz ar skaf, a gavas o maro, flastret gand *An Tornaod*. Eur wech ouspenn, eur beñveg a vuhez a zeuas evito da veza, en eun doare meur-bet-kriz, eur beñveg a varo.

Nerto-Maros hag ar re a oa chomet gantañ, bet evito ar spont kals gwasoc'h eget ar gloaz, aezet war ribl ar stêr, gleb-dour-teilh o dilhad, a oa heñveloc'h ouz tud kollet ganto o zammig penn, eget ouz tud mestr d'o youl ha d'o spered.

Ne rannent ket eur gêr. Ha daoust d'ezo da veza tost d'ar gêr, e krene dindano kement o izili gant ar riou hag ar spont, ma ne oant ket evit mont, nann, betek o meuriad, da glask eur bannac'h tan da sec'ha o dilhad. Liou ar maro en o c'herc'hen, o daoulagad er-maez o fenn, e sel-lent, an dud kaez, an eil ouz egile, o gwelout, eun druez.

Nerto-Maros, an Nerz-Veur, diskaret 'vel e vreudeur, a reas evelkent eur starda d'e zaouarn, eur reuda d'e ziou-vrec'h. Hag heñ, en e sav reut 'vel eun ibil er bleud, dizoan bremañ, dinec'h, pa oa c'hoaz war ar sec'h ha tremenet an nec'h, e benn uhel d'an nec'h, a lavaras neuze :

— « Diouz ar bara troc'het,
D'an den e vez trempet.

*Met petra hon eus graet 'vit kaout eur seurt drouk-chans?
Bel-Meur en hon enep 'zo kounnaret michans.*

*Ha da betra n'omp ket chomet holl da vervel
Du-hont er Penn-ar-Poull, ma rank aman herzel
Hor poan hag hol labour, graet ganimp eun taol-kaer,
Hag aet ker prim da get, ni ken tost all d'ar gêr.*

*Maen-koun hor gwall bense, alc'houez ouf Penn-ar-Poull,
Ha tonket ez eo bet, hen aman en e boull,*

*E teufe da veza, e-kreiz stêr « Ar Yeody »,
Alc'houez hor meuriad, evit hon difenn, ni?*

*Marteze. Piou a oar? Met me, war ma ano,
A lavar krak-ha-krenn : e-keit ha ma vano*

*Gant ho Nerto-Maros, c'hoaz, eur fulenn a nerz,
E kavimp, neketa, an tu da ober berz,*

*O tenna eus ar strad, d'he lakaat war ar sec'h,
Ar roc'h miliget-man, d'he c'has du-hont d'an nec'h,*

*Ha d'he diazeza, ma ne deui mui ken
Na mor, na korventenn d'ober d'ez i 'vel-hen. »*

— « A-ziwar ho tiouweuz, Nerto-Maros, hor mestr,
E sil ar wirionez, en eun doare a-jeustr.

*'Keit vo eur bannac'h gwad o virvi en hor c'hreiz,
Ni a boanio hep-mar, en noz kouls hag en deiz,*

*D'he dibensea c'hoaz eus kreiz goueled an dour. »
Evel-se, a-eunvouez, e lavaras pep gour.*

*Da betra chom neuze da glemm, da hirvoudi,
Da c'hortoz « An Tornaod » d'en em zicueledi?*

Furoc'h oa mont d'ar gêr. Holl dud ar meuriad a oa diaes o fenn. Pelec'h ne vije ket bet!... Teir, peder gwech dioustu, taol-ha-taol ar c'hurun, o koueza tro-war-dro, oa bet drailhet gantañ, ha lakaet e skiliou unan eus ar gouez sakr ma yae, d'an nevez-bras, gantañ e falc'hig aour, an

drouiz Dervo-Genos (Mab an derv), gant e holl geneiled, en o saeou gwenn-kann da zastum uhelvar (*gui*). Devet an dervenn-veur gant tan ar c'hurunou!!!... An doueou hep-mar, 'enep d'ar Yeodyiz, a zo c'hoaz kounnaret. Eun darvoud ker spontus, eun arouez a wall-eur. Kals krisoc'h e vo sur, ar walenn-a-gastiz a rankor c'hoaz. siouaz, kent pell plega d'ezi ; ha lezel an drubuilh, ar glac'har, an anken, a-us d'ar meuriad, da leda o mantell.

— « *Hag eman en e boull, ar bed, en degouez-man,
O vont d'ober e ruilh, hag e ruilh diwezan?
Biskoaz betek breman, eme eur c'hoziad,
N'en deus pleget ma chouq dindan ker gwaz kaouad.
An dervenn diskaret, ha n'eo ket se eur sin
O deus bet en dro-man, hor merdeidi gwall fin?
Ma izili a gren dindanoun gant an aon.
Pet a ranko emberr gwiska o dilhad kaon?
Pa oa, en e wasa, an arne o strakal,
Eur vran-loued, eus an aod, 'zeuas en eur goagal ;
Kelou fall, a-dra-sur, rann-galon, melkoni.
Hol levezet a zo o vont da gorboni. »*

XIV

NERTO-MAROS HAG E RE
OC'H ERRUOUT ER GER

Oa ket gant ar c'hoziad peurechuet e c'hér, ma 'n em gavas er gêr, darn anezo dre vor, ha darn all war o zroad, ar paourkaez merdeidi kastizet gant ar boan, distronket o dremmou. Ma krogas war an taol, graet ar gont anezo, dre-holl er meuriad, ha kri-forz ha klemmou.

Exobnos ha Vassos, o c'horf a oa chomet du-hont e-kreiz ar stêr, fiastret dindan ar roc'h. Dont a reor biken d'o

c'havout da sebelia, d'o lakaat da gousket dindan ar Grugell-Veur, e-kichen o zud-koz? Marteze. Met ac'han di, ous-penn eur wech, hep-mar, e teuo al lano da c'holo o c'horfou, ha da lakaat bep-tro, evel eur prenn nevez, war al lec'hid, o bez.

*Levezet ha glac'har,
Ar Furnez hel lavar,
Buhez an den war an douar.*

P. J.

E-pad ma vo unan e-kreiz ar blijadur, en e gichen, eun all a vo e Kêr-Drubuilh.

Windo-Mara, er gêr 'n em gavet he fried, a ziwiskas raktal he mantell a anken. Ha setu liou ar joa ker buan 'n he c'herc'hen.

*Pried 'gav e bried addeut eus ar bed-all,
E galon, gant ar joa, lakafe da vont fall.*

Nerto-Maros, eürus 'vel eur pesk en e zour, ne gave ket an tu, heñ koulskoude gleb-dour, da lakaat dilhad sec'h, da dostaat ouz an tan, d'ober eun dommadenn. Tan an eürusted ha tan ar garantez a oa ker birvidik o daou en e galon, ma n'halle ket kounaat neuze, Nerto-Maros, e boaniou tremenet, na merzout na glebder e zilhad, na mui ar grenienn a ranke dre redi plega d'ezi e izili.

*En enor d'he fried distroet d'e foukenn,
Windo-Mara raktal lakas ober soubenn.
Ha bec'h d'ar chufere, ha bec'h d'ar meuziou mat.
Brao-kaer a vo monet eus al laneg d'ar prad.
Hag emberr, emezi, mouez kaer an delennou
A sono da zansal 'pad hon abadenou.*

Ne sonje ket ar plac'h ez oad neuze e kañv e-traon ar meuriad. E foukenn Exobnos, klozet ha prennet-mat, eun intanvez ganti tri grouadur bennak kals re-yaouankik

c'hoaz evit poueza ar c'holl a raent o koll o zad, beuzet en he daerou hag hi evel aet sot. E foukennig Vassos, eur plac'h hec'h unanig, a oa gant ar glac'har frailhet he c'hallonig. Penaos ray-hi bremañ 'vit astenn he buhez, ma ne gav den ebet, den ebet da gaout outi truez.

Ya, ya, eur wech ouspenn e ranker asanti penaos war an douar, kaer vez mont eeün ganti,

Darn a c'houel ha darn all a gan.

Ar bed n'eo 'met dudi ha poan. (MILIN).

*Nerto-Maros, gantan, graet eun diskuizadenn,
Lakas son ar c'horn-boud, da skiltra en draonienn,
Ar c'horn evit gervel an dud war al leur-gêr.
Ha dirak an engroez, e laras berr-ha-berr :
« An Nenv a-enep d'imp 'zo krog da gounnari,
Pa zeu en eun doare ker gwaz d'hor glac'hari.
Met mar d'eo garv 'vidomp ar walenn a gastiz,
Eo ret d'imp derc'hel penn hag enebi hardis.
Hon doueou 'ra d'imp tremen dre ar pikou.
Na vezomp ket daoust-se evel bugaligou.
Ar c'halir a zo bras, leun-barr a c'houervoni,
Sunomp 'ta e lec'hid, kuit da fallgaloni.
N'omp ket deut holl d'ar gêr ; met er gwenvidigez,
Hor breudeur gwaleürus, pell diouz tristidigez,
'Zo echu d'o c'hlac'har, d'o zrubuilh ha d'o foan.
N'o devo ken eno, nann, an distera doan.
O eskern marteze a chomo er « Yeody » :
Met 'hed ar c'hantvedou, o gloar, o meuleudi
A vo kanet hep mar gant hor diskennidi,
Keit vo eur bannac'h gwad en o c'hreiz o virvi.
Diwar an deirvet gwech, e torr ar blanedenn.
Ha bet hon eus dija, siouaz, diou gerseen.
Hon amzer hag hor poan 'zo aet da labour wenn.*

*N'hon eus ket koulskoude kollet hon tammig penn.
Met « An Tornaod » du-hont e-kreiz goueled ar stêr,
E zegas a c'hallimp eun tamm tostoc'h d'ar gêr?
Eno eman an dalc'h. Tenn ha garv vo hor reuz,
'Vit kas hon erv da benn, e vo ret beza beuz.
Du-hont war e sichenn, e-kreiz ouf Penn-ar-Poull
Ez oa kalz ezetoc'h ober d'ezan chench toull.
Aman war al lec'hid, ne greskimp ket e vez?
Luziet 'eo ar gudenn. Lavarit, ma zud vat,
Lavarit ho menoz d'ho tiern ha d'ho tad. »
— « Betek ar pal pella ni a yelo d'hoc'h heul.
E-kreiz hor meuriad, en e sav 'vel eur peul,
« An Tornaod », ha kent pell, piou ken e ziskaro?
E-pad an holl dazont, gant lorc'h a lavaro :
E-touez « Ar Yeodyz », gour ebet, nann, ne gñl
Muic'h dirak ar boan eget dirak gwall vil.
Pa larot, ni vo prest, kouls ha yaouank, den koz :
Prest dalc'hmat da gregi, kouls hag en deiz, en noz. »*

XV

AN DIBENSEA HAG AN DOUR-BEUZ

*Pa vez labouret mat, pa vezer skuiz-divi,
Eur gwele da gousket, 'ra vad d'an izili.
N'o doa ket, nann, pell 'zo gallet kousket aezet,
A-raok serr-noz eta ez oant holl gourvezet.
Pa vez kollet amzer, fur eo kemer al lans,
Evit ober daou gousk en eun unan, 'michans.
— « Foei d'an holl ebatou, eme Nerto-Maros,
Ha n'omp-ni ket e kanv d'hon daou gwella haroz ? »
Evel broc'hed a-grenn e kouskas-marw hon tud.
Trouz ebet 'pad an noz. Ar meuriad 'oa mut .
Ne veze ken klevet nemet ar c'haouenned
O respont 'n eil d'heben e beg an dervenned.*

Ha pa darzas an deiz, ar c'hillog, war e glud,
 Pell 'zo en doa kanet e gan, da glevout, put.
 Pa vez brevet ar c'horf, 'vez poan o tihuni,
 Ha poan kaer o sevel 'vit dont da ziyuni.
 Kerkent hag ar sav-heol, sed ma skiltras ar c'horn :
 Ha 'vel 'n eur c'hrug-merien, berv, mac'hom, e pep korn.
 Klasket ar binviou, troadet ar re zistroad,
 Etrezek « An Tornaod », hag int a-hed ar c'hoad.
 Ar stêr a oa bihan, hag ar roc'h war ar sec'h.
 Nebaon d'he dibrada, sur e rankor rei bec'h.
 Kent kregi el labour, Nerto-Maros, o mestr,
 A roas e urziou, evel e bourz e lestr.
 Doujet e peb amzer, kement hag eun doue,
 Ez oa, e gwirionez, 'vit e dud, eur roue.
 Eun hanter gêr kouezet diwar e vuzellou,
 Ha bec'h kaer d'ar paliou, ha bec'h d'ar pigellou.
 Al lec'hid a bep tu skoet gant divrec'h krenv,
 Ar roc'h ne finve ket nag a-raok nag a-drenv.
 Ha bremaik ar mor, pa grogo al lano,
 'Ray d'ezo chom a-sav, hag e vouez a gano :
 « Tud-kaez, petra rit-hu? Kollet hoc'h eus ho penn?
 Ho labour 'z ay hep-mar, klevit, da labour wenn.
 N'hallan ket, daoust d'am c'hoant, beza ganeoc'h a-du.
 Ha d'enebi ouzin, ne gavot ket an tu.
 Diouwech bemdez teuin, gant galloud ma zonnou,
 Da frailha, a c'hlac'har, d'eoc'h holl, ho kalonou.
 Kleuzit hag adkleuzit a bep tu d'ho roc'hell
 E chomo dirazoc'h bepred ken dihorell (inébranlable).
 Kaeroc'h, seul-mui 'toullet, seul-mui da strad ar stêr,
 E tiskenno ar roc'h, hag outi ken nep ster,
 Eus roc'h ho kwall bense, eus « Tornaod » Penn-ar-Poull,
 Rak kleuzia rit, tudou, hep gouzout d'eoc'h, he foull. »

O klevout mouez ar mor, evel eur grenienn,
 Santas Nerto-Maros, dre e gein, o tremen.
 Bez ez oa e gomzou, d'e veno, gwall bounner.
 Kaer en dije rei bec'h, vije 'ta en aner!!
 Ha beza kemeret, hen, e re, koulskoude,
 Evel tud a netra!!... Nann!... 'velkent ha goude!

— « Mari-Morgan, war ar mor-bras,
 'Deus stegnet d'in meur a groug-las.
 He mouez touellus 'n em skouarn,
 Evel Alanig al Louarn,
 Deus silet kant kanaouenn all,
 C'hoant d'ez d'am lakaat e brall.
 Ha 'vel ar roc'h dirak ar mor,
 Ez oun chomet dirall, hep torr.
 Hag hizio, daoust d'in da grena,
 'Vefen rediet da blega?!...
 Biken! Biken! ne blegin-me.
 Petra lavarit-c'houi war se ? »

« E-keit ha ma vo c'hoaz eur bannac'h gwad'n hor c'hreiz,
 Ganeoc'h ni labouro, en noz evel en deiz,
 'Vit loc'ha « An Tornaod ».
 Biken en e dorrod (précipice)
 N'hel lezimp, gant ar vez! Hor gouenn a zo hep namm.
 Dalc'homp uhel hor penn, daoust d'ar bec'h ha d'ar samm ».
 Hag aet ar mor a-raok, int sartoc'h 'get biskoaz,
 'Vit loc'ha o « Zornaod », meur a daol a skoaz.
 Pegeit padas ar boan?... Eun darn lavar seiz vloaz.
 Pa echuas o reuz, war o lerc'h 'oa krog c'hoaz.

Seiz vloaz. Seiz vloaz ! Keit-se padas, hervez eun darn,
 eured Jenovefa. Ma kave enni an holl gouvidi ker berr an
 amzer, ma lavarent holl, klozet an daol ha paket ar stal :
 Petra !... Petra !... echu dija !

War riblou « Ar Yeody », hervez lavar ar vrud,
 Ez oa kals-mui kosoc'h, o fenn, gant an holl dud.
 Hag e gwirionez, stourm ne dalv ket,
 Ma rank ar boan mont da get.
 Ne dalv ket terri ar penn,
 'Vit dibuna ar gudenn,
 Ma 'z a al labour da labour icenn.

P. J.

Nebaon ar Yeodyiz ne oant ket tud da souz.
 Pa veze poent kregi, ne choment ket da vouz.
 Ha neuze an enor, kerkoulz-all, ar vrud vat,
 Eo dever pephini ober ganto diouz pad.
 Ha kentoc'h 'get plega o choug dindan ar ret,
 Talc'hjont 'ta 'pad seiz vloaz, ha ne ehanjont ket
 En-dro d'ar c'hoz roc'hell da drei ha da zistrei,
 O klask bemdez an tu da zont a-benn anezi.
 An holl er meuriad a roe dourn ha skoaz.
 Tud koz ha tud yaouank, maouez kerkouls ha gwaz,
 Evel tud pennfollet, a skoe, a skoe,
 Gant kant ha kant benveg betek gant ar gloge.
 Enebi ouz ar mor 'zo eun dra gwall ziaes.
 Eur vicher d'ober bouc'h enni gwall alies.
 Hag « An Tornaod » bemdez 'z ae war izelaat,
 Ma oa ret mat, eun deiz, e lezel ha pellat.

Kement-se c'hoarvezas, hervez an hengoniou, e-kerz eur
 reverzi (*grande marée*). An nevez-amzer a oa. Ne voe ket
 bet gwelet biskoaz muic'h a reveulzi, na war ribl an ao-
 dou, nag er stêriou tro-dro, abaoe amzer Noe hag an
 Dour-beuz. E-pad ne oar den pegeit, ar glao, war an douar,
 a gouezas diehan. Hag an dour, er stêriou, a greskas, ya,
 kement, ma voe dismantret ar pontou, freget ar chaose-
 riou, divare'het ar skluziou. Reverzi 'barz ar mor ha kresk-
 dour en argoad. Pa zeu an daou ramz-se o daou d'en em

dourta, e strink a-zehou, a-gleiz, ar gwad er-maez o fenn.
 Waz d'an hini 'n em gav neuze etre o c'hern. Henez, sur
 n'en devo mui-ken a naon d'e vern.

Tremenet an taol bras, ha « Tornaod » ebet ken. Ma
 ziskenne bemdez eun tamm kreiz al lec'hid, gant ar re-
 verzi-mañ, e kouezas evit mat, en he bez en he foull, Roc'h-
 Tornaod Penn-ar-Poull. Na pebez planedenn evit ar Yeod-
 yiz !! !...

XVI

FORBANED AL LEO-DRAEZ

Peurgollet « An Tornaod » keit-all zo 'n o goulou. N'eus
 ket evel ar mor 'vit lemel ar roudou.

Meur a gantved goude hed-ha-hed al Leo-Draez, eur
 vandenn lamponed, en o fenn Yann ar Moc'h, a veve di-
 zoursi diwar goust o nesa, o c'houlenn digantañ ar yalc'h
 pe ar vuhez. Oant ket, pell ac'hano, tud da selaou nemeur
 mouez tener an druez. Ha ne bade ket pell kleuzia e-kreiz
 an traez, d'ar paourkez beajour, diouz vije kont, e vez.

Dindan mantell an noz 'vez graet ar gwall-daoliou
 Aesoc'h a vez tapet, ivez, ar siliou.

P. J.

E-kreiz an noziou du distered ha diloar, ha diwezat an
 dud o tistrei eus ar foar, lamponed Roc'h-al-Laz, en o
 dourn o fennbaz 'n em gave alies kuzet damdost d'an
 hent, prest da ziskouez o dent, evel chas kounnaret ha da
 ober e « jeu » d'ar paourkaez beajour, ma teue da dre-
 men hep profa eun tamm mat, en tog lakaet 'vit-se ganto
 harp ouz ar c'hleuz.

Keuz a-raok ne vez ket ;

Keuz war-lerc'h ne dalv ket.

Na pet, ma dije gouezet profa ha profa mat a vije bet chomet pelloc'h da gas ha da zegas o zammou koz eskern a-dreuz hag a-hed ar vuhez-mañ !... Met eur gont a veze da rei, pe beza gwall-gaset ha traezet e-kreiz al leo, goude beza bet mouget. Ne bade ket pell ober an toull. Ha neuze hor forbaned a oa pell diouz beza gleskered. Frammet-mat e vezen peurvuia. Dre-se, ker buan ha tra, e kavent brao an tu da guz o zorfedou, ouz daoulagad an dud da-vihana. Ar mor a-du ganto, buan a zisverke o roudou. Ha.... kenavo 'vit an deizioù !... It neuze, mar karit, da glask ar beziou nevez-c'hraet !...

Dister, dister-a-walc'h en em gavent, eur wech tremenet a-us d'ezo, ar mare.

M'en doa lakaet ar Yeodyiz, ar mor bemdez oc'h enebi outo, betek seiz vloaz pe ouspenn da gleuzia e vez da « Dornaod » Penn-ar-Poull, kent pell e vo peurechu d'o labour ha peursiellet ar maenbez.

Hag e gwirionez, setu ma tegouezas en amzer-se eur reverzi spontus, ma ne oa ket bet gwelet ker gwaz bis-koaz. Dindan ar stroñs euzus a reas ar mor-bras, ha dic'h-lann (*débordement*) ar Yeody, o 'n em dourta eno, e krenas an douar, e frailhas kement, naoz (*lit*) ar stêr, ivez, ma tiskennas 'vit mat, donoc'h c'hoaz, el lec'hid, ar roc'hell gwal-eürus.

XVII

MARO NERTO-MAROS

Pet kant vloa abaoe ?... An istor ne lavar ket. Padal diouwech bemdez e teu evel a-raok ar mor d'en em veska eno gant dour ar stêr. Ha n'eus ket bet klevet e vefe bet dihunet diouz e gousk hirbadus ar ramz beziet eno e-kreiz eur boulldroenn (*tourbillon*).

N'eus ket pell koulskoude, pa voe savet ar pont a gas betek kêr ar Roc'h hent-houarn Landreger, pa voe klas-ket d'ezañ, e-kreiz stêr ar Yeody, eun diaze kalet, e voe dizoloet 'vel kribenn eur roc'hell.

« An Tornaod » marteze ? ? ?...

*Alo, Nerto-Maros, kreiz ar gwenvidigez,
Lec'h m'oc'h breman Aotrou gant Bel ha Teutatez,
Alo' bezit laouen! Pegen eürus ho stad!
Ar mor gant e ziougan ne oa ken evit pad.
'N e c'her eo bet tapet. Savit uhel ho penn.
Ho labour n'eo ket aet, nann, nann, da labour wenn.*

Met n'eo ket se 'eo ze... N'eomp ket re vuan....

Penseet « An Tornaod » ha peur'holoet d'ezañ e vez gant ar mor ken treitour, Nerto-Maros n'oa ket gwall-aezet e benn. An drouk-chañs, ar walenn-a-gastiz, eur gwir blanedenn, bepred ouz e heul, e sante, dre ma kosae, ar bec'h anezo war bouneraat ha war bouneraat bemdez, da rankout plega e choug dindano. Na pebez reuz e pleg-mor Penn-ar-Poull ! Reuz ivez ha kals gwasoc'h c'hoaz, 'kichen e veuriad, e-kreiz stêr ar Yeody, o klask dizoura « An Tornaod ». Eul labour tennmeurbed ha dreist gal-loud mab-den, e vefe lavaret. Met ouz ret n'eus louzou ebet nemet plega. Ha paotred ar Yeody a oa evel touellet gant spered o roc'hell. Hounnez a oa o c'hredenn. Ma chomjont keit amzer, o gwelout eun druez, da goll o zammig poan, o nerz hag o yec'hed, en-dro da roc'h ar stêr.

*Met lakaet o doa 'n o fenn
Kas brao o erv da benn.*

Ha dre forz ober re, diaes-kaer o spered, na pet n'o doa ket 'ta berraet o buhez ! Na pet deut da veza kals kosoc'h eget o oad, na oant ket rediet da blega o zammig choug dindan ar bec'h eus ar gozni !

*Blevenn ha blevenn ez eer moal :
Diou ha diou ez eer raktal.*

An drubuilh hag ar boan, poan-gorf ha poan-spered, 'lez abred o roudou war izili an den. Ha mestr ar meuriad, an tiern Nerto-Maros, abaoe e beñse, daoust ma oa galloudus, ker pell-all daoubennet gant gwall reuz « An Tornaod », a oa gwall gastizet. Krommet dindan ar bec'h, brevet gant re-labour, ez oa aet da baotr-koz, daoust d'e hanter kant vloaz. N'oa ket heñvel ken. Ha ma ne zouge ket an darnvuia 'n amzer, eun dalgenn alaouret, deliou lore pe derv, gant ijin plezennet, a-neuze e vleo gwenn a rae en-dro d'e benn eur gaer a gurunenn. N'oa nemet kae-roc'h-se. Ha doujañs vras e dud, o c'harantez dener, a yae war greski e kalon pephini, e-keñver eun tiern evito eur gwir dad.

Eürusted ar bed-man n'eo ket siouaz 'vit pad.

Ar paourkaez mag-tiern n'en doa ket kavet tu, daoust d'e c'halloud dispar, ha da youll-vat e dud, da zegas « An Tornaod » e-kreiz e veuriad. Ha ze oa evitan re bounner kalonad. Ma 'z ae 'trezek e vez bemdez d'ar c'haloup-ruz. Nerto-Maros ! Nerto-Maros !... Prestik ivez d'e dro e ranko kimiadi diouz e dud, diouz e Vro. Ha war-lerc'h « An Tornaod », diskenn en douar yen.

Mervel, goude beva, setu doare an den.

Eürus 'neb a gav war dreuziou ar bed all, eun dourn d'e zegemer. Ha pell diouz an hent fall, d'e ren d'ar Baradoz, d'e ren 'vel eur roue, d'azeza war eun tron, e-kichen tron Doue.

Nerto-Maros war e wele, e dud en-dro d'ezañ a wele. Ha kent ober 'vit mat d'ar bed, e dalarou, e savas en e sav, eur wech c'hoaz, evel eun ozac'h-meur (*patriarche*), evit rei e verno, e ziweza hini, d'e holl dud glac'haret.

— « *N'em eus ket 'vel m'ouzoç'h, peurveget ma menoz,
Ar menoz am zalc'he ha bemdez ha bemnoz.
Ha kent pell e rankin ober ma zalarou,
Mont du-hont da veva e-touez hor c'hendadou.
Ar roc'h 'dleemp aman lakât war eur sichenn,
A zo beuzet 'vit mat. N'he gwelimp ken biken.
Hec'h istor koulskoude ne dle ket mont da get,
Na beza ankouaet, keit ma vo ar bed, bed.
Hag e c'houllan dre ze, ma vefe a-vreman
(Ganin ec'h asantot, ha laouen, a gredan,)*

Anvet hor c'hornig-bro « Ar Roc'h ». Na petra 'ta !

— « *Evel ma lavarit : « Ar Roc'h ». Ac'hanta, ya ».*

Nerto-Maros, war e wele, 'n em astennas adarre. Eur c'hlizenn yen-skornet dija a bizenne war e dal a roue. War e zremm morlivet ez oa liou ar maro. E zaoulagad 'n e benn, kollet ganto o sklêrijenn, n'oa ken o malvennou 'vit o derc'hel digor. Eur sin, ez oa o vont da vervel dizale. E wreg Windo-Mara, ganti he bugale, en eur mor a zae-rou, eno a oa beuzet.

*Klemmou hag hirvoudou, petra ne glever ken,
En eur degouez ken trist eus buhez pep mab-den!*

Tostaat rae bepred ankou an tremenvan.

War greski ez ae a bep tu ar c'hlemvan.

Rae ken an tiern breman nemet ambren.

Ouz e glevout, ivez, war greski, peb anken.

— « *O Bel! O Teutatez!... Ha pense Penn-ar-Poull...*

Ar roc'h aet da netra... ha kouezet en he foull.

Exobnos ha Vassos... maro int. Daou haroz.

Deuit da ziambroug ho tad, Nerto-Maros.

Windo-Mara, ma gwreg, ha c'houi, ma bugale,

Etrezek ar bed all 'z an d'ober eur bale.

Stankit war ho taerou. A-dreñv da volz an nenv,

Ne vez ken a drubuilh, na kouls-all, mui a lenv.

Ha c'houi, ma mignoned, keneilhed ma buhez,
 N'hoc'h eus tamm lec'h ebet da gaout ouzin truez.
 Heuilhit bepred dinec'h hent eeun ar gwir furnez,
 Ha pellait ivez rik diouz pep hudurniez.
 Dalc'hit bepred ganeoc'h ho penn uhel d'an nec'h,
 Hag ho treid kerkoulz all digailhar war ar sec'h.
 Selaouit eur wech c'hoaz ho tad hep arvari :
 Kentoc'h, kentoc'h mervel eget 'n em gailhari. »
 An noz 'us d'an douar 'astenne he mantell,
 Pa zeuas an Ankou, gantan e garrigell,
 Da gerc'hat ene meur tiern ar Yeodyiz.
 E gorf 'voe sebeliet neuze hervez ar c'hiz ;
 Hag e-kreiz eur grugell, gant lid bras douaret.
 Biskoaz, 'me an drouiz-meur, n'oad bet ker glac'haret.

XVIII

AR ROCH A NETRA (*Rupex ex nihilo*)

An hol draou-ze a dremene, pell amzer a zo abaoe, da vare an Hen-amzer (*antiquité*). O lezomp neuze 'ta eun tamm bremañ e peoc'h, « ha betek ma 'z omp krok da furchal paper koz, gwelomp, eme an Tad Priol, ha n'hallfemp-ni ket c'hoaz, a-zivout « An Tornaod » astenn c'hoaz ar gudenn. Kredi a ran ez eus amañ, c'hoaz en hol levraoueg, eun dourn-skrid koz, koz-douar, skrivet e latin, ma komzer ennañ a-zivout eun nebeut kêriou brudet a Vreiz-Izel, ho mammvro, en amzer ma oa c'hoaz dishual ha digabestr, e-kreiz he frankiziou, kaer-dreist gant he mantell herminiget, ha ganti en-dro d'he fenn he c'hurunenn a dugez. »

N'oan ket bet c'hoaz er c'hambrou-se eus al leandi.
 War-lerc'h an Tad Priol ec'h is. Eun dudi ! ! ... Levriou a-

vilherou : re vras, re vihan ha re grenn. Paedra e-pad bloaveziou ha bloaveziou da veur a zen da lenn. Komzet em eus c'hoaz a-zivout buhez ar venec'h, o finvidigez. Ac'hanta ya, e levraouegou evel houmañ, e tremez kalskalz a venec'h, o buhez. Eno emañ o gwir binvidigez. Hag ac'hano tud hag a vev kalz anezo diwar an aluzen, a skign aluzen diwar aluzen, e pevar c'horn ar bed, e kement rouantelez a zo. Aluzen diwar o labour-studi, o tenna a-zindan ar fuyen (*poussière*), hag o lakaat da skedi, dindan eur gwiskamant nevez, goude beza lakaet ar sklêrijenn da bara enno, levriou, dournskridou hag a vije manet dianav (*inconnu*) paneveto. Setu aze talvoudegez dispar ar venec'h. Ouspenn an dalvoudegez-se o deus. Goude beza difraostet gwechall-goz ar maeziou en-dro d'o leandiou, o deus bet graet eun enklask ar spisa war ar skridou koz, o miret da goueza etre daouarn an alouberien (*envahisseurs*) ha da veza tangwalled. Ha dre-ze a remzi da remzi, a vare da vare, adalek an amzeriou ar c'hosa betek an amzer a ren, ar skridou an talvoudusa a-zivout an holl skiantou anavezet o deus bet gallet erruout en hor betek.

Nann, nann, kaer a vo lavarout ha bounta pennadou e penn an dud, war se, nag ar venec'h, nag ar Vreudeur (*Frères*) ne dint ket tud didalvez, tud diouizieq evel ma fell d'eur vandenn lamponed, gweet o spered, hag eur vouilhenn, o c'halon, rei da gredi.

Tud didalvez, tud diskiant, genaouerien, ar relijiuzed, emañ, er broiou estren, ar skoliou-meur, ar c'helenndiou etre o daouarn, dindan o beli ? !... Genaouerien, ar re a zo e penn ar skoliou-se, tud hag a vez medalennet bep bloaz, zoken gant gouarnamant Bro-C'hall ? ! Tud n'o deus ket daoust da se na frankiz, na galloud, na gwir da veva, na d'ober vad e bro o c'havel ? ! N'eo ket gwir ar gaou-se. Met petra servij !

Dibaot ar wirionez

Ha stank ar gevier.

« Hag e-keit ha ma vo ar bed en e sav,
E vo kavet lamponed d'o hada,
Ha gwir gennaouerien d'o lonka.

P. J.

Ez oa ar menozioù-se o rodella em spered, dre ma lennen anioù al levriou a bep seurt gwerniset ganto krec'h ha traon an holl vogeriou, a bep tu d'al levrgambr, hag ar c'hreiz anezi, war ne oar den pet troatad hed, ledander hag uhelder, pa dostaas ouzin an Tad Priol, ar vousec'hoarz war e vuzellou. Eur sin anat ez oa laouen e galon, ha gantañ eur pikol pezh dournskrid skrivet e latin, gant eur manac'h koz bennak eus ar C'hrenn-Amzer.

Kavet en doa ar pezh a glasse : eun nebeut pajennoù priziüs-meurbet evidoun, danevellet enno dre-vras istor kêr « Ar Roc'h » : istor ar c'hastell anezi, savet er bloaz 1070 gant eun dijentil, Errien pe Derrien e ano, mab da Eudon pe Herri I, kenta kont a Benteür ; ha tamm pe damm eus ar pezh a c'hoarvezas er Roc'h, en amzer Gwesklin ha Jarlez Bleaz. Met ne fell ket d'in skriva d'eoc'h amañ eun diverra zoken nag eus istor Ar Roc'h na mui eus hini Pempoull. Eun dra koulskoude n'hallan ket lezel hep he diskleria, eo ano ar gêr. Lavaret em eus d'eoc'h ez oa skrivet al levr e latin. Ac'hanta, setu amañ penaos ez oa anvet kêr Ar Roc'h d'ar mare-ze : *Roc'ha Deriani*. E-kichen an ano-ze ez oa ivez skrivet gant an dourn : *Rupex ex Nihilo*, da lavarout eo e brezoneg mat : *Roc'h a Netra*. El levr e ano « Cartulaire de Redon, e kaver ivez ar geriou-man : *Prioratus de Rocha Deriani*. (de Courson, p. 556.-M. DCCC. LXIII). An Ao. Ogée en e levr : « Dictionnaire historique et géographique de la Province de Bretagne, p. 357 (M. DCC. LXXIX) a skriv : *La Roche-*

derien. An Ao. A. Guilbert, en e levr : « Histoire des Villes de France », (M. DCCC. XLIV. — 116, tome I) : *La Roche-Dérien*. Evel ma welit, an ano a zo bet 'ta distreset alies gant ar skrivagnerien. Gant piou ha pegoulz ez eo bet skrivet, hervez an ano gallek, an ano latin : *Rupex ex nihilo* ?... It da welout... Met d'am meno an dournskrid kavet ganin e ti Meil Morgan, a dlee kaout breudeur pe c'hoarezed, aet, int, ivez, d'ober o annez e meur a levraoueg all, e-lec'h m'emaint c'hoaz o c'hortoz ma teuy eun bennak d'o dizolo ha d'o bruda, evel ma hini.

Ar ger gallek distreset ha distreset, a zo bet ive distreset eur wech ouspenn gant eur farser gall bennak, dre fent pe evit ober goap ouz ar Roc'hiz. Evel ma ne stakfe ket ar goap !... Ar ger gallek « *La Roche-Derrien* » ad-distreset, gant piou ? Gant unan hag anavezze istor « An Tornaod », marteze, a zo bet deut da veza e genou pe dindan bluenn eur falskrivagner eta : *La Roche derrien*. Ha setu penaos a-wechou e vez skrivet an istor. Ma c'haller goude-se lavarout, evel kalz a re-goz : ar paper a lez skriva warnañ ar seurt a gerer. An ano « *La Roche-Derrien* » a zeu, anat 'eo, a zo bet tennet eus *Derrien*, ano an dijentil a reas sevel, eno a-us d'ar Yeody, eur mellkastell (*grand château*) evit ober eur c'hrenvlec'h (*forteresse*) gant ar c'hornad-douar-se.

Ha bremañ, an hini a skrivas war levr koz an Tad Priol (n'eus ket teurvezet rei d'imp da anavezout e ano), a-gever d'ar ger *Rocha Deriani*, « *Rupex ex nihilo* », evit petra hen skrivas ?... E koun eus « An Tornaod », gouledet, aet da get, aet da netra e strad Ar Yeody ? Marteze. Met gwall-luziet eo ar gudenn war se. Pe eo gwir ar gaou-se, pe n'eo ket, da betra kemer trubuilh gant eur meno ken dister ha ken horjellek an diazez anezañ ? Unan all lemmoc'h e lagad eget ma hini, ha muioc'h tuet war an

istor pe an danevellou, ha war ziskleria al levriou koz, a roy d'eoc'h a-dra-sur, ha kent pell marteze, muioc'h a sklerijenn war se. Met ma lavaren d'eoc'h ez eo dibaot-dibaot ar wirionez ha stank-stank ar gevier, ho pedan c'hoaz, mar plij, da gaout ar vadelez d'am digarezi, ma lakan eur gaou ouspenn da redek. Ha peoc'h war ar « jeu » evel ma lavare « Soaig ».

Tostaomp adarre eun tammig ouz « An Tornaod », lezet ganimp eur pennad da skourna e-kreiz he bez, ha gwelomp haghen 'ta korf-aezet Bro-C'hall n'en doa ket bet ivez eun tamm anaoudegez bennak eus roc'hell « An Tornaod » en em zigoret an douar dindani evit he lonka e-kreiz eur boulldrôenn. Evel-se e c'hoarvezo eun tamm dre holl da fin ar bed, d'an douar da zislonka an holl gorfou maro, e deiz an Dasorc'hidigez (*Résurrection*), en deiz

*D'an anaon da c'hallout adsevel c'hoaz e gein
Ma frailho an douar ha ma faouto ar vein,*

XIX

PONT AN HENT-HOUARN

Dibaot, eun amzer a oa, an hentou-bras teret, e Breiz-Izel ; dibaot ivez an hentou-houarn. Ger ebet en amzer ma yaouankiz eus an treniou bihan a ya breman eus Landreger da Bempoull, da Bloueg, da Berroz, da Lanuon ha da Blistin. Ma ranke skolidi kloerdi bihan Landreger (diber-c'hennet hemañ gant falslezennoù Bro-C'hall hag aet d'ober neiz d'ar c'houkouged ! « Koukou ; koukou ! koz koukou ! ») kalz anezo mont ha dont war o zroad, hag ober beajou hir a-wechou, nemet kavout a rajent gwetur eur chalboter bennak, evel hini Fraval pe ar Rous da aesaat d'ezo o beaj. Beajou ouesk ar re-ze, memez-tra ! war-

hed eiz ha nao leo tro-dro, n'oa ket eur bod-ilio na ana-veze ket ar skolidi. Ma ranke an ostizien en em bourvez a-ratoz-kaer, a-benn ma 'n em gave Yann-Grenn da glask glebia e c'hourlanhenn. Nebaon pa vezer bet tri miz bennak oc'h eva sistr glesker, evel ma vez lavaret, pe eun tamm koz meskailhez peuzc'hraet gant Goudron-Mil-Micher, Doue 'r e bardono, hag ez oa ret beza tremen kaezik evit rei d'ezañ an ano a sistr, e vez kavet mat ar gwin gwenn ha zoken ar bannac'hig jigodenn. Ha da zistrei d'ar skol 'ta ! !... Glac'haret ar galon o kuitaat ar vamm hag an tad, an derou en daoulagad, kent adkregi d'ober adarre tri miz koraiz, e veze kleuziet ouspenn eur werenn. Na pet bannac'h na veze ket lipet eus Pempoull, Ploueg ha Lanuon da Landreger ! Aliesoc'h eget ezomm, ez ae Yann-Grenn dindan ar bod-ilio, da suna eun dakenn.

*Dre forz mont d'ar feunteun,
E torr ar pod e flutenn.*

P. J.

Dre forz lipat gwerenn, e sederae Yann-Grenn, e tommae d'e benn, e teue ruz e gokenn. — « Ha goude !... eme Jilo ! Daoust ha ne doun ket eun dra bennak !... Daoust ha ne doun ket me eur gwaz !... »

« Serr da c'henou, gwazier, evel ma lavar Tregeriz, n'out ken, d'az oad, nemet eur paourkaez skanpilhard, gant da sibichenn ez peg, hag al laez c'hoaz e beg da fri ! Gant ma ne grogo ket an tan ez vourrou (*moustaches*), da-vihana. » — Ya, ya, Yann-Grenn, ha dreist-holl, paotred ar « c'hatriem » a vez pabored, o daouarn ganto e godel-lou o bragou hag eur sibichenn en o genou ! Dreist-holl pa grogont da vlejal eur ganaouenn c'hallek bennak, distaotlet eus Pariz pe eus lec'h-all, evit lakaat ar yaouankiz en hor bro da bennfolli ; kanaouennou soudarded ivez,

na penn, na troad, na dibenn d'ezo ; eun heug o c'hlevout. Met petra servij, a-viskoaz ez eus bet gizioù sot war an douar. Ha d'ar mare ma oan e kelenndi Landreger, n'oa ar c'hiz nemet eus ar c'hanaouennou gallek. Ar soniou brezonek ne oant neuze mat nemet evit ar gwrac'hed koz, o luduenni e-kichen a tan, da c'hortoz mont da gousket, pe oc'h ober stamm pe o neza. Na pebez dudi gwechall-goz koulskoude, klevout kana ar gwerziou-ze ker kaer ma lakaent alies an dud da zifronka, da skuilha daerou, e-pad ar veilhadegou, war ar maez. Met war ar maez hepken. Hag e gwirionez, er bourc'hiou kement krakaotrou, kement Janedig vrag a zouge neuze o stripou a-us d'o botou, a rae n'eo ket zoken fae, met faegae-gaeg, war ar Brezoneg. N'eo ket aet c'hoaz, siouaz an noueñs (*engance*) anezo da fall. Ha koulskoude e vezer krog hizio memes-tra da cheñch tu, war-se, d'ar chupenn, ha n'eo ket re abred. Met ar yaouankiz a zo muioc'h difripon 'get biskoaz.

*Evomp sistr ha butunomp, ha bevomp dizoursi ;
Lez, da verc'h an hini-goz, evit he « c'hanjoli. »*

Setu reolenn a vuhez an holl skanbennou, e peb amzer. Ha Yann-Grenn, ma c'hall beza eun tamm santig bihan, pa ne vo nemetañ e-unan, naontek gwech ha pevar-ugent war gant, e teuy da veza kanfard, p'en em gavo e-touez ar re-all. O, a-dra-sur, n'eo ket difennet kemer eun tam-mig plijadur.

*Gwall c'hoular e vez ar soubenn,
Pa ne vez enni eun tamm pebr hag holenn.*

*Met an hini a ra re,
A ra nebeutoc'h goude-ze.
Ha dre forz kana, c'houitellat,
Ha kleuzia gwer, ha butunat,
E vihana an daoulagad.*

P. J.

*An tamm hag al lomm
'Laka an den en e blom.
Met al lomm heb an tamm
Ro, siouaz, d'ezan lamm.*

Ha kaer en devo Yann, ma c'hanfard, ober skouarn vouzar, e teuy, marteze hep gouzout d'ezañ, da veza fall war e ziouhar.

Ha bremaik dirak genou ar mestr bras, ar « prefed », paotr-e-benn-gwenn, eun daoulagad en e benn, evel diou vrinigenn, ha dalc'hmat e vougna korn e vuzell, penaos a ray da vale eeun? Eürus, aliesoc'h e vez gwasoc'h ar spont 'get ar gloaz. An doan da veza lakaet e pinijenn a ra da Yann-Grenn en em zerc'hel reut-mat en e sav war e sichenn, reut evel eun ibil er bleud, daoust ma vez a-wechou liou ar maro en e gerc'hen.

Evel-se oa kont pa oa nebeutoc'h a hentou-houarn er vro eget ma 'z eus bremañ.

Eun amzer a oa eta, ma ranke ar C'hallaoued a zeue d'ar skol da gloerdi bihan Landreger, ober hent, mont-dont Ploueg-Landreger, war droad pe e gwetur. Tren ebet c'hoaz dre eno. Ne delleze (*méritait*) ket koulskoude eur vro ker pinvidik ha ma 'z eo Bro-Dreger, kaout eun darempred ken diaes ; eur vro ma reer enni kement a genwerz, chom hep kaout hentou-houarn. Mar deo Bro-Dreger evel eur baradoz war an douar, evit ar pez a sell an trevadou, hag en o zouez dreist-holl ar gwiniz hag ar patatez, ar baradoz-se a dlee beza aezet ha brao mont d'ezan. An holl a gomprenne an dra-ze. Met eun hent-houarn ne vez ket graet ker buan ha lavarout chou d'eur yar, ha meurbetkoustus 'eo e zigeri. Met kaeroc'h 'so. Ar re a oa neuze e penn ar « jeu », ne oar den pegeit a oa, bep tro ma veze eur votadeg bennak, a gave o fieg, a gave an tu da sachha brao an dour d'o milin, o wapaat Fanch-Kouer, en eur rei

d'ezañ o gér e lakajent digeri hentou-houarn dre ar vro. Dre forz kana Nouel, ec'h erru an Nedeleg. Dre forz lavarout e vo, e teu 'velkent an dra da veza. Ha setu krog al labour, eun dro kennak. Met ret-mat ober pontou ha war ar Gindy, ha war ar Yeody. N'omp ket amañ evel en Amerika, ma 'za eno ker buan an treniou, gant an diaoul, evel an avel, ken na findaon, ma tremenont dre ar stêriou, kuit da rankout kaout pontou. Met penaos ha pelec'h neuze 'ta kaout, evit eur pont, eun diazez bennak, eur sichenn, e stêr « Ar Yeody » en-dro d'Ar Roc'h, e-lec'h ma n'eus nemet lec'hid ? Rak ma vez eun dro bennak eun hent-houarn etre Ploueg ha Landreger, dre belec'h e tremeno, ma ne dremen ket dre gér « Ar Roc'h », kêr-benn ar Stoup, evel ma lavare egile, ha ker brudet dre he filhaouerien ?

Eur ganaouenn anavezet dre-holl : *Ar Pilhaouer*, a lavar evel-hen :

Ma zad en deus ma demezet

Da eur flaerius pilhaouer ; (2 wech)

E Lokeored ez eo ganet,

E komanant Toull-al-Laer.

Foeï, foeï, foeï, ma zammig aotrou,

Gant e stoub hag e bilhou. (BODEUR)

Ac'hanta, klevit mat : ma oa pilhaouerien flaerius gwechall e Lokeored, e kêr « Ar Roc'h » ne oa ket, pell ac'hano. Fichærien lin, stoubaerien, ha pilhaouerien Ar Roc'h a oa aotrounez, mar plij, hag aotrounez vras. Ne oant ket o chom e Toull-al-Laer. N'o doa ket poan ivez o kaout merc'hed da zimezi. Ne veze ket graet fae en-dro d'Ar Roc'h, na war baotred ar stoub, na war nep pilhaouer.

Ma voe bet 'ta lonket « An Tornaod » dre eno, eun devez, ha lonket evit mat, ma ne voe ket chomet zoken he c'hribenn a-wel, e goueled ar stêr, n'eo ket iskis 'ta e vefe

kalz a lec'hid dre eno. Met kerkoulz-all, nemet kouezet e vefe « An Tornaod » e-kreiz puñs an ifern, da servija da dorchenn da Baolig, an diaoul kamm, e tleer, dre glask mat kavout memes-tra eur ster bennak anezañ. Ar pont a oa bet savet a-raok war Ar Yeody, d'an hent-bras a ya eus Landreger d'Ar Roc'h, ne oa ket keit-se an hed anezañ, da rankout kaout gwareier, o sichen er stêr. Ne oa ket bet 'ta, betek neuze, na soundet, na touillet kement-se ar Yeody, nemet gant eur pesketaer bennak o talaregeta pe o klask boued d'ar pesked.

Pet troatad hed en deus pont Krec'h-Gwez, pont an hent-houarn, e-kichen Ar Roc'h?... N'eus ket sur keit ha ma 'z eus ac'han da Foar-an-Nec'h. Met ouspenn eur wareg en deus. Setu ma 'z eus bet ranket kaout e-kreiz ar stêr eun diazez d'e bostou-kreiz.

Al labour digeri hentou-houarn ne vez ket graet dal-c'hmat gant tud ar vro hepken. Eur seurt labour a vez brudet a-bell, hag an embregourien (*entrepreneurs*) ne seliont ket berr, gant ma kavint gopridi (*salariés*) mat da labourat : tud na chomont ket da drei ar vein da sec'ha pe da sellout ouz an oabl o tremen, tud na vez ket kammed re izel an douar evito.

Neb a labour c'houek, a galon,

Ne varvo biken gant an naon. (MILIN)

Rak kavout a ra peurvuia

Labour warnan da bega. P. J.

An den aketus, gouiziek, fur hag oberiant,

A gavo e pep bro, boued, enor hag arc'hant.

Hag ar saverien pontou o devez ezomm da c'hopraat tud a ouspenn eur vicher.

Evit kas eul labour a-bonez da benn,

Hervez e vicher e vez roet d'an den e lodenn.

Ma weler en hon amzer micherourien a bep seurt, micherourien estren, digoustoc'h kaout da ober ganto ; pao-tred dournet-mat alies, mat-dreist evit peurvega eur pezl-labour, ha trec'h, eun darn anezo, da vicherourien ar vro-mañ. Ma sell ar re-mañ a-dreuz c'hoaz outo, dreist-holl ar re n'ouzont ken nemet mac'homa (*saboter*), nemet por-c'hellat al labour. Tammou kemenerien ha n'int mat nemet da rei bronn d'o binviou ; o gwella ezel, o zeod en o genou, dalc'hmat o klask sacha o revr er-maez ar c'huilher. Tud na reont ken nemet chom da c'henaouegel e-lec'h labourat, pa ne vez ket ar mestr warno e zaoulagad.

N'eus ken, e gwirionez, onestiz e-touez an dud. Ha neuze hervez ar vrud, ha koz-douar ez eo :

Pell diouz lagad ar c'haz,

E tans logodenn gant raz.

P. J.

E-touez ar vicherourien, war ribl ar Yeody, ma oa tud diwar-dro, simidi kalz anezo (simidi : *porte-faix*) ez oa ivez gallaoued, tud a vicher. Eus pelec'h e teuent?... Eus pe bro ez oant genidik?... Ne lavarint ket d'eoc'h. N'hon eus ket gwelet diwezatoc'h tud o labourat war bont nevez Lezardreo, hag echu o labour, o kas ganto o stal betek d'an Amerika ar C'hreisteiz? Diouz al labour a vez e hini, e rank ar micherour beaji.

Nebaon kaer a oa sounda Ar Yeody ne gavet ket buan eun diazez el lec'hid. « Klaskomp bepred, a lavaras unan, Pipi-Fanchon-Katell-ar-Gwenn. Pa 'z eus, aze e-kichen, 'eur vengleuz mein-glas, en eun tu, hag eur vengleuz mein-mañson en tu-all, amañ, ker tost-all, e tleer kavout ivez maen pe roc'h, kalz pe nebeut. A-hend-all n'hall ket beza. « Deomp d'ez i 'ta c'hoaz. N'eomp ket moarvat da fallgaloni na da skei an trebez en tan, a-raok beza gwelet mat hagen n'eo ket, tu-pe-du, toull ar billig. » N'oa ket, gwir

eo, gwell aezet ar gudenn da zibuna. Met evelkent ha goude! Kent cheñch a-greiz-holl penn d'ar vaz, e tleer gwelout hagen e c'haller mont ganti c'hoaz. « Pa lavaran d'eoc'h, eme Bipi, hon dije kavet mein amañ! » Krog 'oa, e gwirionez, ar binviou da seni dre ma toull. Hep-mar e tostae Yann ouz e gazeg. Evit gwir e oant o vont da zizolo eun dra bennak. Eur maen-roc'h, hag eur pikol-mell-hini e seblante beza. Ha stad er baotred. Hag en embregour 'ta! « Emberr, emezan, e c'hallot mont da gemer peb a van-vac'h hini-beuz da di Vari-Fanfari. « Ha n'oa ket hep abeg. Ma ne vije ket bet kavet an diazez-se da waregou ar pont, na pebez labour, na pebez koust! ma vije bet ranket ober eun diazez e simant-houarn-framet!... » — Betek ma oa kavet 'ta eur roc'h-diazez d'ar pont, n'oa ken, evit gwir, nemet ober eun tamm touza d'he c'hribenn, d'he flaenaat, ha... mat pell-'so. « Ne vo ket diaes, eme Bipi, ober c'hoaz al labour-ze peogwir ez omp war eur wazennad mein-glas. » Ha bec'h d'an herz (*masses*) ha d'al loc'hioù (*leviers*). Nebaon n'ae ket ken aezet ar binviou e skalfadennoù ar roc'h, hag eur gontell en eur bezienn-amann. Mar deo ret mina, kuit da goll re a amzer. Ha bec'h d'ar barennoù-min... Graet an toull, lakaet ar poultr, enaouet ar vouchenn, hag an holl da gemer an tec'h er c'hoz mengleuzioù dilezet, en tu-all d'an hent-bras, war-du Krec'h-Gwez. Ne badas ket pell ar gortoz... Boumm!!!... Gwasat pezh tenn!... An dason anezañ a voe klevet n'oar den pet leo tro-dro. War veur a brenestr, er Roc'h, e voe torret ar gwer. Hag an tammig foukenn o doa savet ar vicherourien, evit ober govell, ha lakaat o binviou, a gouezas en he foull, ar c'hoadach anezi dar-c'hoet ne oar den pegeit ac'hano. Ma oa chomet an holl dud evel manet e kêr Ar Roc'h ha tro-dro, war ar maez. Eun netra a laka kêriz da ranellat (*faire le curieux*). Ha

kentiz, setu eun engroez (*foule*) war ribl ar Yeody. Pephini a lavare e c'her, dirak ar roc'hell digokennet, e-noaz an danvez anezi, rak hervez doare, e stumme kals d'ar greunvaen (*granit*). N'oa nemet nec'hetoc'h-se ar Roc'hiz ha kement hini a oa deut eno da sevel e fri. En eun tu, mein-pastur (*moellons*), en tu-all, mein-glas, hag e-kreiz ar stêr eun doare mein-greunek pe greuvaen !!!.

Ez oa evel-se, pephini gant e gaoz, p'en em gavas ivez war al lec'h Jañ-Mari Boujet, Doue d'e bardono, rak maro 'eo, e gorn gantañ en e c'henou, evel ma oa boazet (*habitué*). « Emaoc'h ivez ganti? emezañ. Petra 'zo a nevez ganeoc'h?... Pebez tenn-min!!! »...

— « Kaoz kaer a zo ganimp, eme Bipi, a-zivout ar roc'hell-mañ. »

— « Komzit uheloc'h, mar plij, eme Ao. Krec'h-Gwez, ha tostaat eun tammig, rak teñval-gleved am eus, ha fall-daonet 'eo ma gweled. »

— « Ac'hanta, ya... Ar roc'hell-mañ hon eus dizoloet amañ, a zo disheñvel-tre an danvez anezi diouz ar mein diwar-dro : mein-glas ha mein-mañson. Ma 'z omp gwall nec'het ganti. Petra 'sonjit c'houi, Aotrou ? »

— « Petra soñjan !... Petra soñjan ! !... Gortozit, ma lavarinn d'eoc'h !... Bremañ ez eus eun nebeut bloaveziou, du-hont pelloc'h, war ribl Ar Gindy, damdost da chapell Sant-Mark, ez oa eun ti darempredet gant an diaoul, hervez kaoz an dud. Eun darn a lavare ez oa eno eun tamm koz pompinn, pe gentoc'h eur gantouilhenn en em werzet da Baolig-koz ma rae hemañ evel ma kare ganti. M'he lakae da ober eur bern traou iskisoc'h an eil eget heben. Ha nec'het an dud. Ma oad aet erfin da skolaj Landreger (neuze ez oa beleien e-barz c'hoaz ; bremañ, siouaz n'eus ken ennañ nemet koukoug ; — « Koukoug ! koukoug ! koz-koukoug ! !... ») da glask ar beleg (an Ao. Ke-

mar) a rae skol war « fuzig », evel ma lavare an dud, eur mailh war strobinnellou (*tours de physique*) eun den heb e bar, ma oa gwir, evit ober tuniou (*magie*). Sklaer 'eo e oa neuze, evel bremañ, e kement skolaj a zo, eur c'helenner war an Naturoniez (*Physique*), unan eus ar skiantou-ze hag a zeu da lakaat eun tamm sklerijenn bennak da bara war an darnvuia eus an traou a weler dirak an daoulagad. Met ac'hano d'ober strobinnellou, d'ober tuniou, ez eus keit ha ma 'z eus ac'hano da Foar-an-Nec'h. Ma welit dioustu pebez degemer e voe graet da gannaded ar Gindy.

Ac'hanta pa seblantit beza ken nec'het gant ho roc'h, da betra n'it ket c'houi, d'o tro, betek Lanuon, d'ar skolaj, da gavout kelenner an Naturoniez ?... Ha c'hoaz n'ou-zoc'h ket holl, moarvat, emañ bremañ skolaj Landreger e Lanuon. Pa voe darehoet er-maez o zi evel torfetourien, evel forbaned, beleien ha bugale skolaj Landreger, Lanuoniz int, paotred gant o « jeu » a reas d'ezo ar gwella degemer. Ha n'eo ket souezus. Komprenit, pemp kant a skolidi ouspenn, e kêr !... ha paotred hag a oar peuri !... Ze a laka ar c'henwerz da vont war-raok. Eur skolaj evel-se a zo eur binvidigez evit eur gêr, evit eur vro zoken. Hag e lavarot d'in marteze : met n'eo ket se a zo o lakaat diaes d'imp hor spered. Gwir eo ; met ar re eus ma oad o deus gwelet ouspenn eur bannac'h dour o tremen dre ar stêr-mañ, ouspenn eur wech, an avel o cheñch tu ; ha pa welont ar fallentez, heñvel ouz ar vosenn oc'h astenn bemdez ar skoulmou anezi, da vouga kement mad a zo, n'int ket evit tremen hep kaout soñj eus an holl dorfedou graet e Landreger hag e-lec'h-all gant tud treitour d'o feiz, d'o bro ha d'ar skolaj ma raent ennañ o studi, en o yaouankiz. Torfedou hag a zo c'hoaz eur rannalon hag eur glac'har evito, en deiz a hizio, ha kement, m'o devez

poan-kaer o tremen hep skuilha daerou a geuz hag a dris-tidigez. Met lezomp-ze a-gostez, daoust ma ra vad, eur wech an amzer, gallout en em zizamma diouz eur samm ker pounner ar bec'h anezi, ma teuer, a-raok an oad da blega ar choug dindan ar bec'h eus ar gozni.

Sotoc'h eget an den, e gelenn. Eun ali mat a vez bepred mat, hag e vefe digant eur sod. Evit diluzia aesoc'h ho kudenn, it 'ta da gavout paotr ar « fuzig » da Lanuon. Ha daoust ma n'eus amañ na diaoul, na tun, na strobinnell, e roy d'eoc'h marteze eun tammig sklêrijenn a-zivout an danvez-maen a zo en ho roc'h. Met d'in, daoust ma ne welan ket gwel sklaer, ho roc'h a zo e greunvaen. »

— « Evel ma lavarit, Aotrou... Met eus pelec'h an diaoul e vefe deut amañ ar roc'h greunvaenek-mañ ?... Eno emañ an dalc'h. N'eo ket aezet ; met dampred 'vo chipot-holen, ma hini-goz, evel ma lavare C'houez-ar-Fouled, ret-mat 'vo d'imp gwelout sklaer war an dra-mañ, eme Bipi ».

XX

« AN TORNAOD » ADKAVET

E ISTOR ANAVEZET E PARIZ

EUN DIVERRA ANEZAN HERVEZ AN TAD BALBO

E-keit-se, e-touez ar vicherourien ez oa eun tammig paotr a-c'hiz-koz, berr e ziouar ha don e gof, erru war an oad, na lavare ket kalz a dra, daoust ma oa o vont marteze da lakaat eur gaer a sklêrijenn da bara war ar roc'h-se. Eus Bro-C'hall e oa genidik. Graet en doa, hervez ma lavare, eun tamm a bep seurt, abaoe ma oa o stleja e-dammou eskern eus an eil laz-labour d'egile.

Hervez hon tud-koz,

Daniel Mil-micher
A varvas gant ar vizer.

Hemañ, a veze graet Mimil anezañ, en doa graet ivez ne oar den pet micher. Met siouaz ne chome neblec'h (kalz a zo eveltañ). Bez e oa ivez eun ever fall a zour. Kement a c'houneze, foetet abret a veze, dindan an distera bodigilio. En e yaouankiz, emezañ, e oa bet porzier en eur c'helenndi bras, e Pariz, ma oa eno eur c'helenner koz-koz-koz, koz evel an douar .O daou e raent kaoz-kaer eur wech an amzer. O kompren e komze Ao. Krec'h-Gwez eus mont da Lanuon, e lavaras 'vel gant fae, hag e galleg evel-just, pa ne ouie ket ar Brezoneg : « Da Lanuon!... Da Lanuon! Da betra mont keit-se evit dibuna ar gudenn? Es an-me, daoust ma n'oun ket eus ar vro da lavarout d'eoc'h ma soñj : ar pezh a zo o rodella em spered abaoe ma vezer krog da ober eun tamm touza d'ar roc'hell-mañ.

D'ar mare-ze n'em boa c'hoaz nemet eur seitek pe driouec'h vloaz bennak. Eun devez, pe gentoc'h eun nozvez, peogwir e oamp o c'hortoz oferenn ar Pelgent (*messe de minuit*), eur c'helenner koz, an Ao. Balbo a zeuas em logellig (*loge*) da ober eun dommadenn ha war-eun-dro eur gaozeadenn. Krena a rae ar paoukaez evel eur barr deliou. N'oa ket souezus. An erc'h eun nebeut deiziou 'oa e oa gantañ goloet an douar. Skourna a rae ken na rae, ha kement, ma skourne an alan ouz ar mourrou, heñvel ouz an dent-geuver hed-ha-hed an tôennou. Pa vez ker yen an amzer, ne ra ket droug tostaat ouz eur bannac'hig tan. Fournes ma logellig a oa ruz da frailha. Ken tomm e oa ma c'hlotenn hag eur founn c'horet. » — « Amañ, eme an Tad Balbo, e vin ken ouesk hag eur pesk en e zour. Hag evit kaout berroc'h an amzer, e tennin, diouz ret, eus ma c'huziadenn eur marvailh bennak da gonta d'eoc'h. » — « Ac'hanta ya! emezoun. It d'ezi 'ta, Aotrou, rak krog eo

ma malvennou da goueza en eil war eben. » — An Ao. Balbo a reas diou pe deir lipadenn d'e vuzellou, hag en eur sellout ouz an tan :

« E oan just bremañ el levraoueg o klask furch-difurch eun danevell goz ha marzus da gonta d'am bugale, evit o didui, pa gouezas ma daoulagad war an dra-mañ :

Eur wech e oa, eur wech ne oa ket, hag eur wech e oa bepred hag e oa, ha n'eo ket dec'h e oa, ez eus pell-amzer abaoe peogwir e oa ne oar den pet kant vloaz a-raok amzer an ebestel, e c'hoarvezas, du-hont, en eur c'horn a Vreiz-Izel, damdost d'an diou gêr ma reer anezo hizio Pempoull hag Ar Roc'h, eun darvoud ker marzus ma 'z eo diaes-kaer e gredi. Ha neuze pe 'z eo gwir pe n'eo ket, setu amañ d'eoc'h berr-ha-berr bepred :

War ribl stêr « Ar Yeody » e oa neuze oc'h ober e anez, eur meuriad tud, Galianed pe Gelted. An darnvuia eus o amzer e tremenent o hemolc'hi (*chasser*) hag o pesketa. Eun devez ma oant aet eun tamm pelloc'hik diouz ar gêr eget ma oant boazet, war-du enezenn Briad bremañ, e savas a-greiz-holl eur gorventenn ker spontus a-us d'ar mor ma ne oant ken, ar paourkaez pesketaerien evit levia er vat o bagou. Petra ober ?

..... « — D'eomp, eme ar mestr anezo, da glask repu 'n eun tu bennak dre-amañ, rak gant eun avel a-benn ken dichadennet hag hemañ, biken er gêr n'erruimp, e-keit ha ma pado. Ha chom amañ, kent pell ez aimp sur da voued d'ar pesked. » — Siouaz, alies e kouezer a-ziwar an trebez en tan. Ha pesketaerien Ar Yeody a oa o vont da zibuna eur gudenn striz ha garo, o klask tec'hout rag ar maro. N'oant ket erru mat a-dal d'eun ouf ma tleent mont ennañ da glask repu ha goudor, ma weljont e oant holl, siouaz d'ezo, en argoll. Ar c'hurunou a strake, an avel gwasoc'h-gwasa a yude, ar bagou dismantret, o goueliou freget, o

gwerniou torret, n'oant ken mestr d'ezo. Mont a raent gant ar mor, taolet ha distaolet gant an tonnou. Eur roc'hell vras e-kreiz ar striz-dour (*chenal*) a yae da benn an ouf. Setu darc'hoet ar besketaerien warni e-kreiz an noz teñval, hag o bagou peurflastret ouz an torr anezi. Ker buan-all e vijent bet holl, pe veuzet, pe friket o c'horf war ar reier. Dre eun taol-chañs espar gwasoc'h 'oa bet evito holl ar spont eget ar gloaz. An noz a dremenjont war gri-benn ar roc'h, o krena gant ar riou, gleb dour-teil ma oa o zammou dilhad. Da darz an deiz, o welout e oa ivez eur meuriad tud bennak o chom e dounder ar c'hoad dre eno, hag int ha mont da c'houlenn sikour hag aluzen diganto, rentet ma oant holl war an noaz. Ar mag-tiern, eur c'hoziad, met eun den a zoare ha meurbet madeleus a reas d'ezo ar gwella degemer. Divinout a reas dioustu petra oa erruet ganto. Ma tiouganas raktal e vije, eun deiz, disichennet ar roc'hell kiriek da gemend-all a waleuriou. Mestr ar besketaerien, bet ar roc'h evitañ, en eun degouez ker risklus, eur vammenn a vuhez hag a silvidigez e-lec'h eur vammenn a varo, a c'houllas beza aotreet d'he c'has gantañ d'ar gêr, ne lavaran ket en he fez, met eun tamm mat anezi evel maen-koun (*souvenir*). Gant plijadur e asantas ar mag-tiern koz. Setu graet eur skaf ar buana ma c'halljod. Setu benet, bihanaet, kempennet ha dibradet ar roc'hell a oa, hervez, « An Tornaod » hec'h ano. Ha yao, hag a-raok etrezek Ar Yeody.

*Ha gouzout a ra kent,
Neb a ya en hent,
Petra a c'hoarvezo,
'-Raok er gêr ma vezo?*

P. J.

*Siouaz, pa c'hoarvez droug en ti,
E c'hoarvez daou pe dri.*

*E-kichen ar rozenn,
En em gav an draenenn.* P. J.

*War seul levenez hag eurvad,
E vroud ar galon, kalonad.* P. J.

A-greiz ma oa brao-kaer an amzer, setu adarre an arne o sevel, ha gantañ, 'vel peurvuia, kurun, glao hag avel. Na pebez gwalenn-a-gastiz, e oant c'hoaz war lakaat o choug dindani!... A-wel d'o meuriad, (amañ sur-mat e-lec'h m'en em gavomp) en em rannas ar skaf, ha, plouf!... setu ar roc'hell d'ar strad. E-pad bloaveziou ha bloaveziou e klaskas Ar Yeodyiz distrada o « Zornaod », met en aner, siouaz. Eun devez, da heul eun dourbeuz hag eun tarz-mor (*raz de marée*) evel ma ne welod ket abaoe amzer Noe goz, e voe peurlonket ar roc'hell gant ar stêr. Mestr meuriad ar Yeody a varvas kent pell gant ar glac'har. A-raok mervel koulskoude e lavaras d'e dud en em vodet en-dro d'ezañ :

— « *M'hoc'h asped, ma zud vat, da gaout ar vadelez,
M'em bo 'kreiz ma c'hlac'har, c'hoaz eun tamm levenez,
Da rei d'ar vroig-man evel ano « Ar Roc'h »,
E koun eus hor gwallreuz, hag e varvin e peoc'h. »*

Nebeutoc'h eget eur miz goude e varve ar mag-tiern. E vennad, hervez, war e hed en deus bet. Bez ez eus e gwirionez, war ribl stêr « Ar Yeody », bremañ, eur gêrig vihan-vihan, anvet « Ar Roc'h » gant tud ar vro, ha « La Roche-Derrien » gant ar C'halloued, pe hervez al levriou koz, « Rochederien », « Rocha Deriani ». Eur farsere pe eur goapaer bennak, en deus bet ivez lesanvet ar gêrig-se, « *Roche de rien* », « *Rupex ex nihilo* », « *Roc'h a netra* ». Evit petra?... Abalamour ma 'z eo bihan?... Abalamour d' « An Tornaod » kuitaet gantañ striz-mor Penn-ar-Poull

evit dont d'ar Yeody da goueza en e boull?... N'ouzon ket. Ha setu echu ma istor ganin, ma savan bremañ a-ziwar ma zorchenn, evit mont da aveli eun tammig ma fenn, rak kals re domm 'eo memestra da goz klotenn. »

O klevout danevell Mimitil, e chomas an holl, o genou digor ganto war nav eur, nemet Aotrou Krec'h-Gwez. He-mañ e selaoue gant kement a aked ha ma vije bet e berson o prezeg, hag evel ma dije lakaet istor Mimitil eur sklerijenn nevez da bara en e spered war eun tamm kontadenn bennak evel-se bet klevet gantañ en e vugaleaj. Ma sellas neuze Aotrou Krec'h-Gwez eun tamm pisoc'h ouz ar roc'hell ha ma lavaras : « N'ouzon ket !... n'ouzon ket !... Met an dra-ze a c'hallfe beza, rak ar pezh a zo sur, ez eus ar seurt danvez maen-mañ en-dro da Bempoull. »

Ne dalveze ket neuze 'ta, pa seblante d'ar gudenn beza diluziet, kas kannaded da gavout paotr ar « fuzig » da gelenni Lanuon. Kollet o dije o foan hag o amzer. Hag e gwirionez m'en dije gallet paotr ar « fuzig » rei d'ezo holl ouspenn eur geñtel war an danvez mein, hervez an douarouriez (*géologie*), moarvat e vije bet kouezet gantañ e veud en e zourn hag e lipenn war e lapenn, ma vije bet goulennet outañ eus pelec'h 'oa deut eno ar roc'hell-ze.

Ne dalveze ket koulz-all chom pelloc'h eno da gaketal a-zivout ar roc'hell, ma anaveze bremañ an holl hec'h istor. gwir pe c'haou. Nebaon e-touez ar Roc'hiz, ouspenn unan a oa e benn a-dreuz o tistrei d'ar gêr, feuket o klevout lavarout e oa bet gwechall anvet o c'hêr : « Roc'h a netra ».

— « N'eo ket gwir ze, ma ine, n'eo ket gwir ze... N'eo ze nemet eur farserez, pe gentoc'h eur goapaerez, a lavare eun tamm mat a zroug enni, Godig-ar-C'hig-Klujur, lous he fri gant ar butun, ha tommet-mat, seblante, d'he zam-mig kokenn, diouz ma ragache. Met den ne rae van outi.

Anavezet-mat e oa ar glufenn, evit beza eun everez fall a zour. Hag e gwirionez a-boan ma oa d'ezi beza serret he fourn, ma krogas Yann-Grenn da c'hopal a-bouez-penn :

- *C'heus ket gwelet 'vit ar sizun,
Godig Ar Roc'h, ar fri-butun?*
- *Eo, eo, eo, gwelet em eus
Godig Ar Roc'h, he fri a-dreuz.*

P. J.

Met lezomp Godig a-gostez. N'emañ ket hec'h-unan e breuriez santez Izabel. E pep rannvro, e pep parroz, e kever eur vastrouilhenn na vez ket aezet en he lostenn, nemet pa vez he fri er werenn.

Lezomp ivez paotred an hent-houarn da ober eun tamm kempenn d'o roc'hell, ma gasint buanoc'h-se o erv da benn.

PEMPVET PENNAD

DRE VOR DA VREIZ-IZEL

I

AN NOZVEZIOU GWECHALL-GOZ

Nebaon ez oan me ivez eun tamm mezek o chom keit-all el leandi ma oan bet ken degemeret-mat gant Beneadiz Kerdiz. Santout a raen 'oa krog eun tammig ar c'houen em loerou hag e oa tremen poent d'in ober ma zalarou.

*An hini a gemer hep rei,
A laka ar garantez da drei.*

Ha daoust ma ne doun ket evel kals, na deus nemet eun dourn da gemer hag eun dourn all da gas d'o genou, ne

ouien ket, nann, penaos e c'halljenn trugarekaat ma ostizien ouz ar pezh o doa graet evidoun, o aesaat d'in ober ma beaj, o rei d'in repu ha goudor, boued hag eur gwele mat da gousket, ha dreist-holl o veza diskleriet d'in reiz-mat istor marzus ar roc'hell vuzudus, « An Tornaod » hec'h ano. En eun amzer ma reer kement a stad ouz ar Brezoneg, e oa seul-vui laouen ma c'halon gant ma *Zornaod*, ma lavar, daoust d'am diouiziegezh war ar Brezoneg ha d'am re nebeut a amzer da labourat war eur stern hag e vefe ma brasa plijadur chom outi hed ma buhez.

*'vit ma voukay ar mesper,
Eo ret kaout kolo hag amzer ;*

ha n'em eus nag an eil nag egile, daoust da se 'ta e lavar : « Eun danevel ker marzus hag hini an *Tornaod*, facho an neb a garo, a zere beza skignet eun tammig pelloc'h eget ma levraoueg, ma vo lennet, da heul marvailhou-all kals-kaeroc'h a-dra-sur, e-pad nozveziou hir ar goañv, ha diwezatac'h kontet ha adkontet, evel ma oa gwechall ar c'hiz, gant ar mammou-koz d'o bugale vihan azezet war skiñvier e korn ar fornigell, dirak eun tantad mat a dan pe eur vrao a c'hlaouachenn, o c'hortoz mont da gousket. Yac'husat giz hounnez !... »

Hounnez a oa gwechall giz vat ar re-gosa.

Met n'eo ket ken siouaz ar c'hiz a zo bremañ. P. J.

Re a dan a zo hizio e pennou avelet an dud yaouank evit chom ken tost-all ouz an oaled, dindan daoulagad o zad hag o mamm. Ha koulskoude!... Ha koulskoude!... Na pegen eürus na vefent ket eno, o klevout kontadennou kaer a-zivout buhez hor Breiz, pe draou-all; o lenn hec'h istor, d'hec'h anavezout eun tamm mui bemdez. Eur bugel n'avez ket e vamm, na pegen truezus n'eo ket e stad war an douar.... Gwechall e veze ivez lennet levr « Buhez ar

Sent » hag an Aviel. Petra vez lennet hizio?... Levriou mat da netra ken nemet da vastari ar galon, da wea ar spered, romantou hudur alies, distaolet a vil vern eus Bro-C'hall, a-berz ar framasoned, evit pellaat ar yaouankiz diouz hent ar furnez hag an onestiz kristen. Kalz yac'husoc'h, chom brao ha sioul er gêr, eget mont du-mañ ha du-hont, krog ar big er skouarn, da redek an hentou-treuz pe da heja ar c'houen, war leurenn peb abadenn, ouz son lubrik ar « Jas » pe « Bigano » lous an diaoul, eun heug, ya, o c'hlevout, pe gollin-me ma ano.

II

EUR GER A-ZIVOUT AR BREZONEG

Ha neuze en tu-hont da ze, pa 'z eus kement a dud o lavarout n'o deus ket amzer da lenn Brezonek pe da zeski lenn Brezoneg, na pebez digarez mat evito da studia war ze, diouz an noz, debret koan, da c'hortoz mont d'ar gwele. Klaouestre (*gageons*) e kaver neuze amzer da lenn galleg a eur real nemet pemp gwenneg. Ma vefe 'ta darempredet eun tammig muioc'h ar brezoneg, ne vefe ket ken alies marteze sonet glazou war e varo, hag heñ sersoc'h eget biskoaz. Gwir eo, ez eus kalz o lavarout bemdez ez eo barnet ar brezoneg d'ar maro. Evel-se e lavare unan, n'eus ket pell, a-leiz e c'henou, brasoc'h en deiz-se eget fourn ar raz e Montroulez. Met ma 'z eo barnet ar brezoneg d'ar maro, ha n'eo ket gwir ar gaou-ze, daoust hag-heñ e vignoned..., petra lavaran!... mignoned ar brezoneg!... evel ma tellezje ar brezoneg kaout enebourien!... war douar Breiz-Izel!... Daoust ha Breiziz holl ne dlejent ket en-dro d'o yez, en em voda gant prez, evit he difenn, ha betek ar maro!... evel hon tud-koz.

AR BREZONEG BARNET D'AR MARO !!!.....

Neo ket gwir ar gaou-se, pe ez eo ivez barnet hor bro Breiz da vervel. « Ene eur Vro eo he yez, a lavare, n'eus ket forz-pell, eun eskob ken helavar, ken tuet-mat war ar brezoneg ha ma 'z eo war ar galleg, Aotrou Eskob Gwened, an Ao. Tréhiou. Eur c'horf hep ene, emezañ, a zo barnet da vreina e berr amzer. Setu petra a c'hoarvez ivez gant eur Vro, gant eur bobl ». Met an ene evit harz ar c'horf da vreina e beo, a dle beza birvidik, leun a vuhez, ar pezh n'hall ket beza, ma ne vez ket a-unan gant Doue, da lavarout eo ma ne vez ket eur gwir skeudenn eus e Grouer, ha n'eo ket ne oar den pet lodenn ennan, a-du gant an dramañ hag an dra-hont. « Ene eur Vro, emezañ c'hoaz, he yez, a dle beza ivez unan, a dle beza UNVAN evit he lakaat da badout, evit he harz da wenvi, da vreina ha da vervel, evel bro. Unanomp neuze 'ta an holl rannyezou a zo en hor Breiz. Evit tizout ar pal-se n'eus ken nemet beza tud a volonteiz vat hag ober, evit tostaat an eil ouz egile, e pep rannvro, war-se, eun tamm kammedig vihan-vihan ». Gwir ene hor Mamm-Vro Breiz-Izel, da lavarout eo, ar pep-gwella a zo enni, 'eo 'ta he yez, ar Brezoneg, war e ziouskoaz gantañ, evel gwechall duged Breiz eur vantell ar gaera, an herminigou anezi geriou unvan.

Hag e vefe kavet bugale, da drei kein, en ho mamm, d'ar pep gwella a zo enni !... O, neuze e vefe gallet lavarout hardis : Ar vugale-se, ya, ya, a zo barnet d'ar maro, a 'n em varn o-unan d'ar maro evel Breizaded. Ar bugel a nac'h e vamm, hag en e vamm, ar pezh a ra al lodenn dalvoudusa eus he c'haerder, he gwir gened, hennez n'eo ken den, peuraet eo da loen.

A ! Bezomp douget evit Breiz-Izel hor mamm. Bezomp douget evit he yez, hec'h ene.

*Kals-well eo kaout dour digant mamm,
Eget gwin-barr digant lezvamm.*

Ar gwin-mañ peurvuia ne vez ket digemmesk. Daoust haghen ne vefe ket alies blaz an trenk, blaz an daonet, ha... c'houez ar put, gant ar gwin a fell d'hol lezvamm rei d'imp en eur c'halir aour, da guz ar c'hontam (poison) anezañ, d'imp d'e eva aesoc'h... evit... mervel ! !...

Alo, Breiziz galloudus, ma breudeur, 'selaouit mouez ho kendadou, o lavarout gant asped, rannet o c'halon, an daerou 'n o daoulagad :

*Potius mori quam faedari,
Kentoc'h mervel 'get 'n em gailhari.*

Nann, nann, ar Brezoneg n'eo ket maro ; betek breman, evel dre vuzud en deus bet bevet : ha beva a ray, nemet mouget e vefe. Ha piou a seblant rei dourn d'e vouga ?... O, tav, 'ta, ma genou ! !... Piou ? !... Ar re er penn ar-raok a dlefe beza, evit ober d'ezañ beva.

Barnet d'ar maro !... Ha ni 'ta ! ! !...

Kement tra a zo er bed-mañ a dremenno, eun deiz. Hag ez afemp-ni da 'n em lezel da vervel dioustu ! Kuit da c'hortoz an eur ma teuy hon Doue d'hor gervel ! Na pebez sotoni vefe ket an dra-se !...

Nann, nann, n'eus ket eun digarez na glaskfe ket an didalvez.

Ar « struggle for live » evel ma lavar ar Saozon, e brezoneg mat : Ar bec'h d'ezhi evit chom beo, ne dassenfe ken e-kreiz hor c'halon, d'hol lakaat da veza e-keñver ar brezoneg eun tamm muioc'h dilu eget al laouenn-dar a oa bet seiz vloaz o treuzi eun hent-karr ? !...

Nann, nann e-pad ma chomo eun darn da loueda war o zorchenn, gant an aon e koustfe re d'o c'hroc'hen,

*Eun darn all a labouro, da gas an erv da benn.
Ha mar bez youl Doue, daoust mar deo hir ha tenn,
N'ao ket o labour, sur-mat, da labour wenn.*

P. J.

Hag ar bajaneien (*nouilles*) a lavar ken diseblant : « Ar brezoneg a zo barnet d'ar maro, e lezomp 'ta e peoc'h da vervel », daoust haghen, barnet ma 'z int, i, sur da vervel kals kentoc'h, arc'hoaz marteze, daoust haghen

*Ne vefe ket, d'o meno, ar soubenn eun tamm treut,
Ma teufed, a-greiz-holl, da lakaat d'e ar meud.*

P. J.

III

AR C'HABITEN KERVIG HAG « AN HERMANN »

Ez oa ar menozioù glac'harus-se o rodella em spered, ha kement, ma save ar gwad d'am penn, da frailha ma zamm kokenn, ma 'c'h is d'e aveli, d'ober c'hoaz eur bale e Kerdiz, etrezek ar porz-mor. En deiz war-lerc'h, e gwirionez, e tleen,

*Ha daoust eus pe dremwel e c'houezje an avel,
Distrei da Vreiz-Izel, da Vro gaer ma c'havei.*

P. J.

Evel m'he doa lavaret d'in e Itron, eun abardaevez, ma oan aet d'he zi, da zebri, hervez ar son :

*Krampouez-gwiniz ha laez-dienn,
Ha tammou bara gwenn.
Ha da c'hlebia ma c'hourlanhenn,
Gant eur bannac'h sistr melen,*

ma mignon, ar c'habiten Kervig, he fried, a yae gwech ha gwech-all da garga glaou da Gerdiz. Daoust hag em

bije 'ta an eurvad d'e welout eno ha d'ober gantañ c'hoaz, evel e Soutamton, eun tamm kaozeadenn. Ne oan ket erru mat war unan eus ar c'haeou, ha me klevout, d'am gervel, eun tamm c'houtelladen. Ha me distrei kerkent. E-touez e verdeidi, du 'vel morianed, nemet gwennou o daoulagad, ma mignon Yann Kervig a oa ouz ma gedal. Na pebez chañs evidoun ! Tridal a rae ma c'halon. An dra n'eo ket eston. Ha ni, sklaer eo, da 'n em c'hourc'hemenauoi ha da c'houlenn an eil digant egile kelou pe gelou mat, a-zivout Landreger, hon tud, hor mignoned ouz hor gortoz er gêr. Ha kuit da chom pelloc'h da zivizout war ar pont, setu ni da ziskenn e kombod ar c'habiten.

*Ha sistr ha gwin d'an daol,
Evel e Kastell-Paol,
P'en em gav Per gant Paol.*

— « Met n'eo ket se eo ze, a lavaras d'in ar c'habiten, goude beza graet eun tammig kaozeadenn. Petra !... Pegoulz oc'h e-sell da vont d'ar gêr ? Pell amzer e chomot c'hoaz dre-amañ ?... »

— « Pell amzer ! Pell amzer !... Ne chomin ket sur. Arc'hoaz ez oun e-sell da guitaat ha da vont adarre da Soutamton, da gemer al lestr-treizet evit mont da Sant-Malo. »

— « Perak ne deufec'h ket ganin, eme ar c'habiten ? Kuit e viot d'ober an hevelep hent : eun dra hegus hag inouüs-meurbet. Kredi a ran e vo peurgarget ma lestr abenn arc'hoaz da noz, ha gant ar mare kenta ez simp araok. »

— « N'oufec'h, ma mignon, emezoun, renta d'in servij brasoc'h hag ober d'in muioc'h a blijadur war-eun-dro. Arc'hoaz, eur wech kimiadet ganin diouz an Tadou Be-neadiz, e teuin d'ho pourz, ha kenavo da Gembre, evit ar wech diweza, marteze. »

IV

KENT KIMIADI

Erru 'oa serr-norz. An heol 'oa aet da guzat, eur penna-dig a oa, er C'hornog (*ouest*) en tu-all d'ar porz-mor. Ruiou kêr a oa bremañ goloet a dud, eur berv enno evel en eur grugell-verien, gant ar vicherourien o vont d'ar gêr, echu d'o devez, ha gant ar bourc'hizien, an dud dibreder, o vont da glask bilhedou pe da lakaat mirout o flas en eur c'hoariva (*théâtre*) pe en eur finvskeudenndi (*cinéma*) bennak. Ya, lavaret ho pije eur grugell-verien, bet Yann-Grenn oc'h ober d'ezi eun tamm dispenn. Yann-Grenn a vez prest atao d'ober eur belaeved (*gaminerie*) bennak.

Ez oan eta o vont da guitaat ar vro m'em boa bet enni kemend-all a blijadur ha kavet eun teñzor priziuz-kaer. Pleustret em boa tud eus an hevelep gouenn ganin, eur rumm eus hor breudeur tramor, diskennidi evelomp-ni, Breiziz, eus ar Gelted koz gwechall. Graet em boa anaoudegez ganto a-dostoc'h, ha kement-mañ a rae eur vad iskis d'am c'halon.

N'hoc'h eus ket biskoaz ergerzet pell-pell diouz ho pro, er broiou estren ? N'hoc'h eus ket bet an eurvad d'en em gavout gant eur c'henvroad bennak ? Eo marteze. Ac'hanta lavarit d'in, na pegen eürus ne vezec'h ket neuze ! Na pegement ne domme ket raktal ho kwad ouz ho kenvroad ! Evel-se e c'hoarvezas ganin, eur wech, en eun ostaleri vras, en enezennig « Al Lido » damdost da Venezia en Hanter-Noz an Italia. Hag an eürusted-se, na peger kaeroc'h ne vez ket dreist-holl, p'en em gaver, ker pell diouz ar gêr, gant unan bennak eus ar gerent, eus ar vignoned, eus an amezeien, aet pell amzer 'vez da vale bro kuit da veza bet biskoaz distroet da vro e gavell. O, neuze

e vez ker tener ar c'halonad, ma 'z eer betek difronka (*sangloter*), betek skuilha daerou a joa hag a levenez.

Setu aze petra c'hoarvezas ganin en degouez-se, en eur vont etrezek al leandi. Ma rankis mont evel rust d'in manan, evit stanka ma daerou, ha betek-gouzout hagen e vije bet deut eun tremeniad bennak d'am c'hae da goulenn ouzin pe bistig a vroude d'in ma c'halon. Hag e klaskis zoken eun tamm tro, d'am daoulagad da goll o ruzder, a-raok m'en em gavjen el leandi. Hag ez eot da lavarout d'in ez eo an den mestr a-walc'h d'ezañ e-unan ! N'eo ket. Mouez ar gwad... ar gwel eus eun den kar, mignon pe genouenn d'eoc'h a zeu, evel ma welit, da ober d'an den plega d'e veli ; ha kaer ho pezh stourm ha kila, e teu a-benn da rei lamm d'eoc'h.

Met da betra klemm ? !... Foar Vre a devez eur fin bennak. An eürusted, daoust d'he c'haerder, er bed-mañ n'eo ket evit pad.

*A-greiz ma vez an heol, lintrus e bolz an nenv,
'Tichadenn 'us d'ar penn, alies an arne.*

P. J.

Ar gwella neuze 'ta, ober ganti evel m'emañ.

*Da bep predig amzer, 'man Doue ouz hor ren.
Abred pe diwezat, e pleg d'ezan an den.*

P. J.

E chapell ar Veneadiz e sone an Anjeluz p'en em gavis 'velkent da c'houlenn digor. N'em boa ken nemet mont d'ar sal-debri, daoust ma oan pell-kaer diouz kaout an distera naon. Ma c'halon a oa ker sammet ha ma spered ken trubuilhet ma vijent bet aet a-walc'h war-eeun da glask ma gwele. Met ne felle ket d'in anoazi tud hag a oa bet ker mat evidoun betek neuze.

*Nann, da betra hen nac'h ? E-kreiz eur manati,
Ma fell d'it kaout repu, eno, sur, e kavi.*

P. J.

*Eürus nep 'zo galvet da vont di, gant Doue,
Eno, e vevo, sur, ma kar, 'vel eur roue.*

P. J.

Ma lavarfen d'eoc'h bremañ e kavis mat ma c'hoan, ne vefe ket sur-mat, nann gwell-wir ar gaou-se. Evel 'n em zastumet e oa ma zamm kalon, ha ne begen ket kement-se war ar meuziou-vijel a zegase d'in eur Breur, ker brao ha ker plaen-all, ma seblante beza, gant e evez dispar, o tougen eun teñzor, pe evel ma lavarfe unan, evel dre fent, o tougen ar Sakramant.

V

SANT ILDUT HA MENECH'N AN AMZER A REN

En darnvuia eus al leandiou, manatiou, kloerdiou, kelenndiou hag all, e vez e-pad ar pred lennet eul levr ben-nak. Gant eur blijadur vras e selaouen, en degouez-se, lenn eun nebeut pajennadou eus Buhez sant Ildut, ma komzed enno eus an heskinerez a rankas ar sant hag e venec'h plega d'ezi, en amzer ar roue Merthian hag e vinnistred Syblin ha Sefyjid, o ren rouantelez Kladmorgan, ma 'z eo Kerdiz ar ger-veur anezi bremañ.

Ar bed a ya en-dro.

Falc'h an Ankou a sko.

*Met ma rank pep gwasker, kouls ha pep den, mervel
A-zouar o bez 'sav tud all d'ober brezel.
D'ober brezel d'ar Groaz, d'an Aviel, d'ar Feiz,
Entanet o c'halon, a gasoni, 'n o c'hreiz.*

Jezuz-Krist en doa lavaret :

« E-touez ar bleizi kounnaret,

Ma ebestel, ho kas a rin. » (Maze, X.)

N'eo ket souez o defe gwall fin.

« Ar groaz, eun arouez a vo enebet atao outi, a lavare ivez an den santel Simeon. » (Luk, XI)

Sant Ildut argaset, barnet heñ hag e venec'h d'an arlu, d'ar maro, bremañ 'z eus ouspen pemzek kant vloaz, en eur vro ma kav enni, en hon amzer, repu ha goudor ar venec'h taolet er-maez Bro-C'hall, ha ze dindan beli roue Bro-Saoz, eur roue protestant ! Ma n'eo ket iskis ar bed!... Met ar gwall-reuz, ar walenn-a-gastiz a rank ar gwella tud a zo 'n hor bro plega o choug dindani, a laka eur gaer a fiziañs da sevel em c'halon. Erruout a ray eun deiz, hag o devo c'hoaz, ma feiz, amzer vraz da veva 'n hor bro 'vel e-lec'h-all, ar re a zo hizio, heñvel ouz loened-gouez, argaset diouz o bro.

Alo, buan er-maez!... Avel d'ezo, avel!

A-re emaint e bro o c'havell,

En deiz, dalc'hmat war-hent,

Hag en noz, er goulou,

Petra ober gant ki e-kreiz eul laz-dourna!!

Ar venec'h! D'an arlu! Aesc'h vo 'n em gorda.

P. J.

Evel-se e youc'he, n'eus ket c'hoaz pell amzer, eur bagad koz chas klañv, leun a c'hlaour o genou, kammkaer o bi-ziad ha brein o c'halonou, en eur vro ma sav enni e skeud al « Liberte », kabestr, nask hag hual ; e skeud an « Egalite », ha gwask ha kazelge ; e skeud ar « Fraternite », kasoni 'lec'h karantez.

Ha da c'hortoz, pell-kaer,

Ya, pell-kaer diouz ar ger,

Pegen treut ar soubenn

Hag ar bara panenn !!!

*Ha ma kav war e hent, e peplec'h pephini,
Ha strouez, ha drez, ha spern, ha mein-ruilh, ha mein-ki,
E varc'h an arluad e ziouhar, ya, outan,
Dre bep kammed ma ra. Pebez kerse gantan!*

P. J.

Da-vihana, ma ne gaven ket gwell-vat ma boued, ar me-noziou ker poellek-se o rodella em spered, a reas, eürus d'in, kavout berr-dreist an amzer. Ma chomis sebezet o klevout ar c'hloc'hig da gemenn ar bater.

Ha lipet al loaiou, skarzet ar skudellou,

Evel ma lavare Godig Ar C'hastellou,

Ez eas pephini 'trezek e vele, kloz.

Doe, 'vit diskuiza, 'n deus graet 'vidomp an noz.

P. J.

Ma lavarfen d'eoc'h e kouskis aezet en noz-se, ne lavarfen ket ar wirionez. Chom a ris koulskoude moredet, ober a ris eun tammig hun, met a-greiz-holl e tihunen gant eun hurlink (*cauchemar*) bennak. Gwasa ma plij d'ezañ redek, hor spered !... Gwasa ma plij d'ezañ mont da gantreal pell diouzimp. Hag e welis evel berr-hä-berr en noz-se, dre ma spered, evel eun diverra eus ma beaj abaoe an deiz ma kuitais Sant-Malo : Jerze, Soutamton, Ker-fyrddin, Menez-Marzin. Holl e tremenjont dirazoun evel taolennou beo-buhezek eur finvskeudennadur (*projection cinématographique*).

Pell amzer kent tarz an deiz, e vijen bet war ar bale, ma n'em bije ket bet aon da zihuni ar venec'h ma oa o c'hambrig damdost d'am hini, hag a oa krog-mat adarre, ouz o c'hlevout o tiroc'hal, gant o eil kouskadenn, goude beza bet o kana ar matinezou.

Met ne baden ket em gwele. Kaer am boa trei ha distrei dindan ma zammig pallenn, n'oan ket evit kaout eur plas aezet da gousket.

Na pegement a chao ne veze ket ganimp gwechall e skolaj Landreger, abret, kals re abret diouz ar beure, pa 'n em gave an deiz da vont d'ar gêr. Daoust ma veze lezet ganimp hervez ar reolenn, amzer, en deiz a-raok, da ober eun tamm dastum, ne lavarfen ket eun tamm kempenn d'hon dilhadou, e vezemp c'hoaz mac'homet en deiz warlerc'h. Ma kollemp hor penn, gant ar brez da gemer an tec'h, evit klouka eul lipadenn ha devi eur sibichenn. En eun tamm kouf bihan pe eur c'hoz bisac'h bennak, e tastumemp hon tammouigou traou, lous ha net, koz botou mailh hag all, bern-war-vern, an eil war egile, e-riskl c'hoaz da glevout mala-groz d'imp, pa 'n em gavjemp er gêr. Abaoe ez eus pell, n'oa ket dec'h e oa. Hag hizio, 'eo krogmat hor penn da loueda, hag hon tal da c'hriza.

Met n'eo ket eur gwall reuz kosaat,

Pa n'eer ket c'hoaz war sotaat.

P. J.

VI

AR C'HIMIAD

Ez oa an holl draou-se o virvi kement em spered hag ouz ma mirout da gousket, pa grogas kloc'h al leandi da dintal. Ha me, lakaet ganin Sin ar Groaz em c'herc'hen... Bloum ! ! !... eul lamm er-maez ma gwele, evel eur c'had a-ziwar he jed, ki Job Javre, warni beg e fri. Ne badas ket pell ganin kloza ma stal, ha, gant pebez evez !... Ma « Zornaod ». Ha, yao !... da glevout an oferenn, evit ar wech diweza eno marteze.

Er sal-debri e oa pourvezet pep tra evit diyuni. Eun tamm keuz (*fromage*) ha bara sec'h, a-raok kemer an

tec'h, gant eur bannac'h te-laez, d'e gas prim-ha-prim da Gergof kaez, setu ganin diyuniet. N'em boa ken nemet ober ma zalarou. Ha me da gimidi, gant mil bennoz ha trugarez, an daerou em daoulagad, diouz an holl Dadou ha dreist-holl diouz an Tad-Priol hag an Tad Abarvor a voe bet evidoun ker madelezes hag a zeuas d'am ambroug betek toull an nor. E kef ar porzier e lakis ma zammig prof; ha yao! hag a-raok ar paotr d'ar red etrezek ar porz-mor.

— « Nebaon, emezoc'h-ne badas ket pell ho kimiad. »

— « Nann sur. Bez ez eus traou, hag en o zouez ar c'himiad, hag a fell beza graet buan-ha-buan, gant ma vint graet digambre (*sincèrement*). Talvoudegez eur c'himiad ne vez ket gwirbouezet diouz an amzer a vez kemeret gantaf. Eur c'henavo trugarezus, lavaret a-greiz kalon, an daerou en daoulagad a zere outan beza berr. An den, e gwirionez, a zo leun a zempladurez. Pa vez fromet-kaer (*très ému*) an den, pa vez e galon re dener, petra c'hoarvez? Ma feiz, e rank mont a-raok, ha prim, evit tremen hep simpla.

Evel-se e ris. Ma c'henavo trugarezus n'halle ket koueza a-ziwar ma muzellou hepken. Eus kreiz ma c'halon, evel eus kreiz eur fourn c'horet e strinkas hag e strinkas kement, ma ne ris ken nemet tatouilh. Ma zeod em genou ne rae nemet trei e-goulo. Met ma c'hompren a rae an Tadou.

*Ar galon a deus he lavar,
Hag ar genou e zislavar.*

(MILIN)

*Ha genou a veul enep kalon,
A werzfe Doue, mamm, tad ha mignon.*

(MILIN)

A-walc'h a oa ze evidoun. Ar wirionez evit para n'he deus ket ezomm da veza gwisket nag en aour nag e perlez.

N'eo ket oc'h ober ar fistoulig,

E plijer ar muia da Laouig.

E tougfent eul lost-pig 'vel markiz Pont-Begou

Gant eun tog-kern-uhel hag eur re vanegou,

Vefe ket ret kaout emichans

En dud kement-se a fizians.

P. J.

Ar re-goz a lavare :

Ouz komzou flour diwallit mat;

Ar c'haz a guz ivin e droad.

Tec'hit diouz an teod goloet e brezeg;

Ar wirionez a gomz, didroidell, dibleg.

(MILIN)

Ar begou-mel, o c'homzou flour,

A vez alies tud treitour.

P. J.

VII

A-DREUZ AR MOR GANT AN « TORNAOD »
EVEL JAZON GANT E « VAOUT-KEN-AOUR »

An « Hermann » a oa dare da ouelia. Brao 'oa an amzer. An avel a oa a-du. Gant ma ne c'hoarvezo ket ganimp evel gant ar wrac'h, kent erruout e Landreger.

Fardet ha pentet a-nevez an « Hermann » 'oa eun dudi e welout. Bremaik gant e oueliou gwenn-kann digor, heñvel ouz eun alarc'h (*cygne*) o vont, gant brasoni, war zour eul lenn digoumm (*sans vagues*) gwaskedet ha didrouz, e kerzo brao, gant herr, war donnou eoul-heñvel ar Vrec'h-Vor, etrezek Bro-Arvor.

Ar c'habiten Kervig, ma mignon, a oa ouz ma gortoz.
— « Alo, emezañ d'in, poent bras eo dieoria (*lever l'ancre*). Ar mor zo 'n e c'hourlen. Ar mare 'zo 'ta da skei war an orjalenn. Al loman a oa krog er stur. Ar verdeidi a oa pepini en e lec'h. Eun taol traouilh, setu savet an eor. Eun taol traouilh, setu kempennet ar fardou (*cordages*).

« *Kenavo d'it Kembre!
Kenavo!... Digambre,
Ma c'halon, noz ha deiz,
A drido brao em c'hreiz.
Ha koun da vraventez,
Ha koun da largentez,
Siellet em spered,
Padout a ray bepred.* »

P. J.

— « *Kaerat kanaouenn ! eme ar c'habiten.* »
*Ker kaer-se ? N'eo ket, da, selaouit, mignon ker.
Met kana a blij d'in, dreist-holl war hent ar gêr.
Hu neuze, petra nac'h !... Ma c'halon 'zo laouen.
Ouz an dristidigez n'eus gwelloc'h louzaouenn.
Hon tud-koz, koulskoude, a lavare gwechall :
(O spered a oa lemm ; pell oa diouz beza dall.)
Neb a gan diouz ar beure,
Ouel alies d'an abardaez.
Ha n'eo ket 'ta well d'imp breman neuze kana,
Betek-gouzout 'rankfemp kent pell c'hoaz klemmgana.
Diou, teir amzer en deus an den
Dishenvel an eil diouz heben.
Ma teufe an amzer emberr da gorboni,
Na pebez ranngalon, na pebez c'houervoni!
Ar mor a zo treitour, diasur eo an hent.
Hag ar reier, siouaz, a zo lemm-dir o dent.*

*Itron-Varia Beaj-Vat,
Blenit hol lestr war an hent mat.
Dalc'hit a-du, brao, an avel,
Ma 'z aimp da vro hor c'havell.*

• *Gwerc'hez santel, steredenn-vor,
Na varc'hatit ket d'imp ho skor.
Beilhit warnomp, bemdez, bemnoz,
Ha roit d'imp holl, ho pennoz.*

P. J.

Merdeidi ha kabiten a eunvouez ganin a gane. E lein an Neñv, ar Werc'hez a selaouo hor pedenn hag a reno hol lestr eeun 'trezek Landreger. A-us d'ar mor, an heol lintrus e-gor a zeue e vannou da ober d'ar gwagennou eur c'her kunv allazig ma oa eur gwir blijadur o gwelout en em veska.

Met dre forz chom da hunvreal dirak ar gompezennad dour en em gave bremañ dirak ma daoulagad, hag hi divevenn a-gleiz, divevenn (*illimitée*) a-zehou, ken divevenn all c'hoaz er pellder a-raozoun kerkoulz hag a-dreñv d'am c'hein, an dremwel a-bep-tu ouz he c'helc'hia ker reiz, e vanis, war ar pont kals re abret kousket. Gwir eo em boa kavet an noz a-raok gwall-hir. Hag eun noz tremenet pell diouz ar c'hoant-kousket, a lak diaes ar penn e-pad an deiz-goude.

Ma kaver brao neuze ober eur voredenn.

A-ziwar Ar C'hornog teuas eur vogedenn.

Brumenn a-ziwar ar mor,

Mat-tre ; tommder e gor,

A lavar is kentis graet ganin eun tamm hun,

Hag o sacha ganin a-brez-kaer ma ziglun (fesses).

Ar c'habiten em c'hichen, e gorn en e c'henou, a oa ouz ma c'hortoz da ober eun tamm kaoz. Ar gwella, pa ne vez

netra da ober, 'eo klask an tu mat da gaout berr an amzer.

« Bremaik, a lavariz d'ezañ, pa oan kousket, e yeas ma spered pell-kaer diouz al lestr-mañ, da redek ha da redek, a-dreuz ar meurvorioù (*océans*), betek ar broioù-ze ker galloudus gwechal ha ker brudet ivez ha ma oa Bro-Hellaz. Ma seblante d'in beza o tistrei eus Bro-Kolchida, e bourz an *Argos* gant ar c'habiten Jazon, bet oc'h aloubi (*conquérir*) « Ar Maoutken-Aour », eun aerouant bepred dihun ouz e ziwall. Lavarout ez oa lorc'h e Jazon, pa oa deut gantañ e daol da vat a zo koll amzer. Ac'hanta, ma mignon, bez ez eus muioc'h a lorc'h ennoun-me c'hoaz, hizio. Hag e gwirionez, ma 'doa « Ar Maoutken-Aour » eun dalvoudegez ker przius, ma c'halle ar « Maoutken »-ze hepken talvezout d'ezañ adkaout e gurunenn a roue, a oa bet laeret d'ezañ gant e eontr Peliaz, ac'hanta, ma faotr kaez, bez ez eus ganin-me eun teñzor kalz prziusoc'h c'hoaz. O, n'eo ket da gaout gantañ, evel Jazon, eur gurunenn a roue. Dibaot-kaer 'eo ar c'hurunennou-ze hizio. Ha reuze, ha ne vefent ket :

*Eürusoc'h eo an den, eme Yannig Ar Rous,
Eget en eur palez, dindan eun dôenn blouz.* P. J.

Met gant ma zeñzor, e roin d'am c'henvroiz eur merk dispar a vrogarantez, en eun amzer ma vezer deut da veza ken dizeblant e-keñver ar vro ha kement a ra he finvidigez ; e-keñver he yez, ar Brezoneg, dreist-holl, ma fell d'an darnvuia eus ar Vreizaded ober implij eus ar galleg hepken. Begou ker sikouitet, krakaotrounez, koz itronezed, markizien mogedet, robennou kailharet a gren diouz o sav, gant an aon e chomfe marc'het o zeod en o genou, ma komzfent Brezoneg.

Hag ez eo eun druez, alies, o c'hlevout o tatouilhath eun tamm koz gallek bennak, da lakaat ar C'hallaoued da ober

goap outo ha da lavarout : « Hennez, hounnez, Breizaded pemoc'h-diot ; pa zigoront o genou bras da c'hallega, e teu ar Brezoneg er-maez, a-bimpoellen. Chaokerien-babouz ne dint ken ! Harao ! Foei !!!... »

Ac'hanta, ya ! Hor yez, ar Brezoneg, ar c'haera teñzor hon eus bet digant hor c'hendadou, goude ar Feiz, a dleomp kaout eviti eur garantez virvidik en hor c'hreiz, ha ker birvidik, ma 'z eo beza treitour d'ar vro, tremen hep komz ar Brezoneg, tremen hep e harpa hag hep striva d'e lakaat da vont war greski, war wellat e-touez an dud.

Ya, gant ma zeñzor, ma « Zornaod », istor marzus eur roc'hell vras bet degaset, hervez, en amzer hon tud-koz eus aodou Pempoul d'ar vro-ze ma deus roet d'ez i hec'h ano, da Roc'h Landreger, em eus fiziañs da greski karantez ma c'henvroiz e-keñver o yez, da ober vad d'ezo ha d'eo didui war-eun-dro

Hag e gwirionez,

Etre bourd ha farz,

E vez lavaret ar wirionez da gals.

Ha ma zeñzor, daoust d'in d'e virout evidoun ma-unan, e kavin an tu d'e rei da nep a garo. Eur burzud neketa, eun dra iskis a-walc'h, ken iskis ha ker marzus hag istor ma Zornaod e-unan. Klevet hoc'h eus komz eus madou Sant Erwan, madou na goac'hent ket, kaer a veze lemel diwarno. Evel-se, diouz ma 'n em gavo, e c'hoarvezo gant ma zeñzor. Eun istor graet gantañ eul levr pe voulet en eur gazetenn, da veza kavet aezet hag anavezet evel-se dre-holl, n'ay ket 'vit e berc'hen e stumm ebet da goll.

Ac'hanta, kabiten, ha gallout a rafen kaout kaeroc'h kurunenn da lakaat war ma fenn ? Lavarit d'in ? — Nann, nann, biken.

Ma lavaraz d'in ma mignon Kervig dioustu : « Ma gwaz-a-ze, ma n'eo ket moulet, rak en deizioù-mañ, diouz

ma lavarer, e tle beza goueliou kaer-meurbet er Roc'h hag e Pempoull : er Roc'h, eur gouel en enor d'ar Sakramant, hag e Pempoull, Gouel ar Bleun-Brug. — Ya, ya, met petra servij? ».....

Ne dalv ket gwerza e groc'hen,

Pa vez c'hoaz Alanig o redek ar blenenn. P. J.

Met ne vo ket bet deut kant gwech ar goukoug da gana war douarou Breiz-Izel, m'en devo *An Tornaod* graet e dammig tro, a-dreuz, a-hed ar vro. Ya, gant m'en em gavo er gêr.

Sellit, sellit, kabiten, ouz ar malkennou du-ze, er C'hor-nog. An arne o sevel. Ma teu ar malkennou-se, gant an avel dichadennet, da frailha a-us d'imp, ez eo peurdebret ganimp hor c'hoan, rinset hor skudellou ha lipet hol loaïou.

Pa zeu an avel a-zivwar ar Gornaoueg,

E vez tapet alies ouspenn eur genaoueg.

Eun arne o tichadenni a-us d'ar mor, e-kreiz an deiz, n'eo ket, nann, eur c'hoari, ma feiz ; met ma tegouez e-kreiz an noz, neuze e vez teuskoc'h c'hoaz e gaoz.

Hag an noz a oa o tont. An heol e-traon an dremwel a oa o vont da gousket, pe gentoc'h, d'imp da welout, da gouronka (*se baigner*) e-kreiz ar mor. Hag e welout a rajemp en deiz war-lerc'h ar beure, gwalc'het gantañ an tamm anezañ, hag evel eur roue adarre, oc'h ober e valeadenn a-us d'hor c'hokenn? An dra-se, eur wech c'hoaz, ken du ha ma oa deut an amzer da veza, ne oa ket touet. Ha graet hor boa an hanter eus hon hent? Nebaon an « Herman » n'ae ket d'ar red. An avel a oa bremañ a-enep. Hag an noz eur wech ouspenn a oa o vont da leda he mantell a-us d'ar mor divent.

*Ma 'z ay an den d'e wele kloz,
Doue en deus graet an noz.*

Petra rajen-me well eget mont eta d'ober eur gouska-denn? Chom da sellout eus pelec'h e teuje c'hoaz an avel, en hon enep bremañ? Da zigeri ma genou war ar pont, pa ne weled ken netra, du an noz evel sac'h ar glaouer, ha pa santenn ma daoulagad o vihanaat em penn? Ma frailh ar malkennou du, da c'hlaioia, evel skei gant baraziou, ne gouezo ket ar glao em c'hichen hepken. Ha n'em eus ket ankouaet tro lous ar Saozez koant o vont eus Jerze da Soutanton, hep dilhad da cheñch. Pebez genou ne rafen ket, p'errufen er gêr ma rankfen troka ma dilhad ouz re unan eus ar vartoloded. Ha me ha disken em c'hombod. Lavaret gantan eur baterig, ez eas da glask kousket, ar paotrig. Luskellet evel en eur c'havell, o vouskana an avel a-dreuz an deleziou, ar gwerniou, al lien hag ar fardou, evel ma tregern dindan an dourn kerden eun delenn, ne zaleis ket da venel kousket, daoust ma oa troet-kaer ma fenn gant ma zeñzor. Hag e gwirionez, penseet ma *Zornaod*, ha n'afen ket ma unan da strad ar mor, setu kollet ganin ma enor. Ma brud-vat, ne lavarant ket. Ma kan e gwirionez pig pe vran, na pig na bran n'o doa gallet konta c'hoaz kement a gaoziou a-zivout an danevell ker marvailhus am boa kemeret ganti kement a boan hag a soursi.

Kustum 'oan da vont bep bloaz, e-kerz an hañv, da dremen eun nebeut deiziou pell diouz ar gêr, du-mañ ha duhont, diouz ma troe em penn. Met biskoaz den betekhen, — (hag an dud koulskoude a blij d'ezo kaer ranellat), — n'en doa goulennet da belec'h ez aen, na penaos, na petra, a-zivout eun tamm paotr yaouank krok e benn da loueda, daoust ma n'eo ket gwell goz. Eur paotr yaouank troet e benn gant al levriou, ha chomet dizemez, dre ma ne felle

ket d'ezañ koll amzer o vont da verc'heta. Ha koulskoude!
Ha koulskoude!

N'eus koz botez

Na gav he farez.

*Ha kavout a reas an tu Yann-Druihenn
Da zimezi da Vari-Vastrouilhenn.*

Dre forz kana Nouel en em gav an Nedeleg. Dre forz trei ha distrei a-ziwar an tu-kleiz war an tu-dehou, hag a-ziwar an tu-dehou war an tu-kleiz, e taper evelkent kregi en eun tamm kousk. Hag e vez lavaret ez eo an hun evel eur skeudenn eus ar maro!... Gwir pe c'haou, eun dra a zo sur, ma vanas kousket ma c'horf, ma spered, heñ, evel-dre laer, a bellaas diouz e brizon, evit mont da vreskenn, evel eur vuoc'h penn-follet gant ar c'helien-mors. Dre belec'h e tremenas en e ergerzadenn ken diroll? N'oufen ket hel lavarout reiz a-walc'h. Hag e gwirionez, eñvor an den ne vez ket peurvuia ken dilu hag e spered. Kaer he devez ober, n'hall ket beza dalc'hmat ouz e heul, war e seuliou. Setu ma chom an den, kouezet gantan eun tammig e lipenn war e lapenn, hag e veud en e zourn, da lavarout eo, eun tammig genaouek, pa fell d'ezañ, dihun-mat, hag en e sav adarre, eñvori an hunvreoù en devez bet. Ne vez ket gwell aezet d'ezañ beptro diluzia reiz e gudenn. Pa verz (*remarque*) e vez bet d'an hevelep predig amzer ha war-eun-dro e Pont-Poyez o talaregeta (*pêcher le lançon*), er Jentilez o tluzeta hag e Lokarn, seiz leo en tu-all d'an ifern, e-lec'h ma vez sonet an « Anjeluz » gant ar vrae, o tebri patatez ha kig sal, e lavar en eur gravat e benn : « O, ma spered, ret eo ma vefe aet da benn d'ar penn-all, pe ez pefe eun tammig lod en park ar Briz, a-benn gwrac'hella (*entasser*) eur bern leuegaj evel-se em c'hokenn d'in, traou n'o deus na penn na.... troad ». Setu petra a oa bet c'hoar-

vezet ganin. Evel war eun hevelep taolenn, e welis e-pad ma c'houisk, bern-war-vern, an eil a-dreuz war egile, daou-benn-daou-reorek, an darnvuia eus ar pezh a oa bet c'hoar-vezet ganin abaoe ma c'houiskadenn war ribl an aod er Porz-Gwenn. Ha n'eo ket hepken ganin ma-unan, met gant Nertos-Maros hag e re, kerkoulz e Penn-ar-Poull ha war riblou ar Yeody. Evel da virvidikaat, da freskaat ha da suraat em spered dihummat, dinask ha dishual e pep doare, p'en em gavjen a-wel da aodou Bro-Arvor, an danevell vuzudus a vennen rei da anavezout d'am c'henvroiz. Ar yenijenn-veure a zigoras d'in ma daoulagad. Daoust d'am pallennou n'oa ket re domm d'in. Gwir eo aet oan d'am gwele-skourr, dilhad hag all, ha n'eo ket se gouzout an tu da gaout tomm. Ne vin ket tapet ken. Setu me d'an traon ha sevel war ar pont. War-du ar sav-heol, eur ruziennig vihan, eun damskeud a sklêrijenn, a-dreuz eul lusenn (*brume*) deo, yen-revet, ma oa an holl draou war ar pont evel mantellet e gwenn. N'eo ket hep abeg eta e oa bet yen an noz ganin. Met an heol a oa bremañ krog-mat da sevel. Tarz an deiz. Moarvat e tostaemp d'ar gêr.

VIII

AN HERN HA BRIAD

Ne daleis ket da glevout evel son eur c'horn-boud o tregerni a-hed ar maeziou, d'al labourerien da zont d'o lein pe d'o c'hoan ; evel son eur veure'houtell da gregi pe da echui al labour el labouradegou (*usines*).

Ar c'habiten Kervig, eun den gant e « jeu », ar c'henta o sevel, an diweza o vont da gousket, pa ne chome ket a-hed an noz war ar bale, o vutunat adarre, (n'eo ket evit tremen hep e gorn) a oa war-e-vruskoaz (*accoude*), o sel-

lout ouz e nadoz-vor (*boussole*) o verka pelec'h e tleemp beza.

— « Salud d'eoc'h, ma mignon ker, emezoun, gwaso m'eo fresk ar beure ! Ne dlee ket beza gwell vrag chom amañ war ar pont da sellout eus pe tu e teue an avel ? Gwir eo, ar martolod a zo kallet e groc'hen. Ne ra ket muioc'h a van eus ar skoulad eget Kastel-an-Taro ouz eun taol aval poaz. Met lavarit d'in, kabiten, petra eo ar c'hornboud-se a glevomp evel-se bep an amzer ? »

— « Meurc'houtell an Hern. Tostaat a reomp ouz ar gêr, ha kent pell aman e tommao d'imp, ma 'z eo bremañ eun tamm fresk ar beure. »

Netra nemet ar gwel eus e vro a laka er gwazied ar gwad kement da vont en-dro, ma ne vez ken a amzer da soñjal e vezer sklaset.

Ar voull-dan a-us d'an dremwel he doa savet he fenn. Daoust d'al latar pe d'ar vorenn, e oa sklaer a-walc'h da zisheñvelout eur gaolenn diouz eur chipot-holen.

*Brumenn a-ziwar ar mor,
Tommder e gor.*

a vez lavaret.

Dindan bannou eun heol lintrus a-us d'hor penn, e touarimp neuze 'ta e porz Landreger. Ne zaleas ket an heol da zibluskenni. Heñvel ouz eur mezvier 'daoust ma oa ar sador anezí, klañv gant ar sec'hed d'al lun ar beure, a-boan savet er-maez e wele, e sunas takenn ha takenn ar vrumenn. Hag heñ raktal seder evel pemp gwenneg, o vousec'hoarzin ouzimp e bolz-an-neñv.

— « Erru omp, eme ar c'habiten. Ne welit ket du-hont an douar?... Enezenn Briad. »

Ma c'halon a laouenidigez a lamme em c'hreiz ha me da gana :

*O Breiz, ma Bro,
Me gar ma Bro ;
Tra ma vo mor, 'vel mur 'n he zro,
Ra vezo digabestr, ma Bro.*

(TALDIR)

Ya, digabestr, da-vihana, evel bro gristen.

Hag hi, dindan yeo, dindan gazelge, mac'het hag advac'het gant eur vandenn lamponed, eun darn tud estren, eun darn-all ivez lezvugale d'ezi hepken. Daoust ma 'z int bet savet diwar he laez, kalz e gwirionez a zo bet deut d'he zianzav evel mamm d'ezo, hag o deus treuz-didreuzet d'ezi he c'halon gant ne oar den pet kleze. An hini a vez treitour d'e Zoue, penaos ne vefe ket treitour e-keñver e nesa, e-keñver e vro neuze 'ta !... Karantez Doue da genta, karantez ar vro goude. Eno emañ an dalc'h. An diou vleunenn gaer-se, eur c'hristen a dle o lakaat da skedi bepred e-kreiz e galon. Siouaz, na pet koulskoude n'o lezont ket da weñvi ha da vreina ! Ma vez gwelet, o na pebez truez ! tud bet savet e Breiz-Izel war eur varlenn gristen, war eur varlenn vreizat ne lavaran ket, (kals kent beza treitour da Zoue ha d'e Feiz, a oa treitour e-keñver ho bro hag he yez), lezvrezoned, besterd (*bâtards*) eta o trei o c'hein d'o bro evel bro gristen oc'h ober brezel d'ezi evit he digristeni, hag o klask, a-berz an diaoul ma rannkont beza, dre ne oar den pet tu hag abalamour da nouspet digarez, suna takenn ha takenn ar banac'hig gwad kristen ha breizat a red c'hoaz en he gwazied.

Daoust ha ganet e vefemp ni e Breiz-Izel, e gwirionez, evit beva evel ki ha kaz, evel bleiz ha oan ? Gant amzer ha poan e teur, eun deiz, a-benn da derri yeviou, kabestrou, naskou hag hualou enebourien hor Feiz, enebourien ivez d'hor Bro. Da c'hortoz, dirak ma Bro ma welan bremañ ar gouriz roc'hellek anezí, tonnou ar mor gwenn-

glaz o tont an eil war-lerc'h heben d'e c'hlebia, d'e freskaat, evel d'e harz da frailha ha da zeви dindan bannou loskus (*brûlant*) an heol-hañv, e lavaran a-greiz ma c'hallon, hag a-bouez ma fenn :

Breiz da virviken !

Breiz da virviken !

An avel a-du ganimp, setu ni bremañ a-dal da enezenn Vriad. Gwelout a reomp reiz-mat an iliz en-dro d'ezi tiez ha tiez, evel eur c'hlodad evned bihan en-dro d'o mamm.

An iliz, eur gwir dour-tan e-kreiz mor ar bed-mañ. Eur skeudenn eus lagad an Aotrou Doue, hon Tad, hag hini an Iliz hor Mamm dalc'hmat o para warnomp-ni, o bugale. An iliz, evel eur veur c'houtell, he mouez o tont gwech ha gwechall da dregerni en hon dioueskouarn, e-kreiz al latar, e-kreiz an deñvalijenn, d'hor pellaat diouz pep riskl. An iliz, evel eur vamm-yar o sklokal da c'hervel he re vihan da zont d'en em voda dindan he dioueskell, p'en em gav eur sparfell pe eun evn-preizer-all bennak da bara a-us d'ezo.

Enezenn Vriad ! Enezenn Vriad ! Ez kichen ivez 'eun devez pet kantved, piou a oar ?... kent donedigez Hor Salver, Nerto-Maros hag e dud 'oa deut da besketa, hag o doa tapet gwall reuz. Eürus c'hoaz pa n'oant ket bet bruzunet da vont da voued d'ar pesked, war ar roc'hell gwall eürus-se deut da veza ker brudet abaoe amzer o fense.

Setu c'hoaz Enez-Vodez, an Talberz, Porz-Binniget en eun tu ; tour Plouvouskan, ha pelloc'h Ar Porz-Gwenn, en tu-all, e-lec'h ma ris ma hun, kent mont da Gembre.

A-dreuz ar mor, betek hon ti,

Leviet hor bag Sant Koneri.

Ar mor 'zo ken drouk ha ken bras,

Hag hor bag ken dister siouaz.

(Gwerz koz sant Koneri).

Pelloc'h c'hoaz, en dremwel pella, chapel Itron-Variar-Sklaerder, ker karet gant ar vartoloded, ha ker brudet he fardon, da ouel ar Werc'hez-Hanter-Eost. Ma 'z a bep bloaz war gaeraat ha kement, ma chom manet, ouz e welout, an holl ziavaezidi, milierou anezo dre eno, d'ar mare-se, war an aodou.

Itron Varia Ar Sklaerder,

Leun a vadelez, a zouster,

Selaouit mouez ho pugale,

Deuit d'o sikour hep dale.

Patronez ar vartoloded,

Er mor taolet ha distaolet,

Mirit hon tud a wall amzer,

Hag o digasit prim d'ar gêr.

Ar gêr !! ... Kleñved ar gêr, na pegement ne zeu ket, dre ma tostaer, da lakaat ar galon da deneraat ha da frailha, daoust ma ne vez ket bet ranket plega d'ezañ betek neuze !

IX

AN « HERMANN » E PORZ LANDREGER

Evit me, n'oan ket evit pad, dreist-holl tremenet ganimp tour-tan « Ar C'horn » hag ezenouigou traou ar stêr, pa welis tour Landreger, ma tebris eno ker brao ma bara gwenn, en amzer ma yaouankiz ha goude ar brezel. M'en em lakis dioustu da gana :

Nann, n'eus ket er vro eun iliz ker kaer

Hag e Iliz-veur e kêr Landreger.

Evit Sant Tual hon tad binniget,

Dre urz Sant Erwan ez eo bet savet.

N'oa ket keit-se c'hoaz ar beure, pa errujomp e porz Landreger, ha kêriz peurvuia n'int ket abret da sevel. Dibaot-kaer 'oa eta an dud deut d'hon arbenn, betek war ar c'hae. Daou pe dri valtouter a oa eno, kabiten ar porz, diou pe deir vaouez, hag en o zouez evel-just an Itron Kervig. He biz bihan en doa lavaret d'ezi, ma n'oa ket ar pellarouezer (*télégraphe*) pe eul lizer bennak, pe zoken an diorjal (*sans fil*) e tlee he fried en em gavout en deiz-se, ma ne vije ket re zivalo an amzer. N'oa ket eun dra iskis dre-se he gwelout eno d'an eur-se. Ha neuze mouez ar garantez, na peger kaer, na peger skeltr n'eo ket !...

Lezel eur pennadig « An Hermann » war gont ar var-toloded, diskleria paperou ar bourz, ha ni etrezek Ker-Varia elec'h ma oa ouz hor gortoz eur bannac'h kafe mat, hini beuz, pell diouz beza karr pe gilhorou da Bipi Ludu.

Dre ma savemp gant ru Sant-Andreo, prenestrour kalz eus an tiez-kenwerz a oa gwerniset a skritellou, skrivet e galleg evel-just. Ar re genta a vo gwelet skrivet e brezo-neg, a vo moarvat e Pariz pe e trevadennou (*colonies*) Breiziz an Dourania (*Dordogne*). Hag e lennis e brezoneg, diwar ar galleg ker buan ha tra :

KÊR AR ROC'H

Kendalc'h ar Sakramant

An 30 a Vezeven.... hag ar peurrest....

— « Arsa ! a lavaris, arc'hoaz ez in d'Ar Roc'h da we-lout hag e kavin eno c'hoaz eun tres bennak eus « An Tornaod ». Met n'aent ket moarvat da dremen war ar blasenn hep mont da lavarout eur bedenn war bez sant Erwan ha da drugarekaat Sant bras Breiz-Izel evit beza ma zalc'het serz-mat ha yac'h-pesk e-pad ma beaj.

*Plijout d'hor Sant bras neb a fell d'ezan,
A ñe war e vez mont da zaoulinan.*

X

KENDALC'H AR SAKRAMANT ER ROC'H

Ma oa bet brao a-walc'h an amzer betek neuze, ez oa, siouaz, 'm eus aon o vont da gorboni. Al lusenn-veure, gant an heol peurlonket, evit terri e sec'hed, a oa krog adarre da astenn he mantell war-du an Argoad. Bihanaat a rae lagad an heol tamm-ha-tamm a-us d'ar penn. Prestik e vo sur en em bluskennet adarre. Eur c'houisk da greisteiz e-kreiz tomnder an hañv, dreist-holl ma vez bet evet eur bannac'h re, ne ra ket droug d'an den. Ha setu gant an heol kuzet e dammig penn dindan eun deo a vru-menn. Dont a ra diwar ar c'hoad ; hep mar, evel ma lavare mamm-goz, e vo glao ker kent ha troad.

Hag evit gwir, krog 'oa dija da fetisaat (*s'épaissir*) ha zoken da goueza. Ne dlee ket ehana betek an noz. Ar Roc'hiz, pell amzer a oa o labourat bemdez ha diwezat diouz an noz, evit ober burzudou a gaerder en enor da Jezuz-Krist Hor Salver, gwir Doue ha gwir den e Sakramant an Aoter, a-dra-sur a zo koz o fenn ha diaes o spered. Ha kollet o devo o foan, dirak Doue ne lavaran ket, met dirak an dud?... Ha gallout a raint rei d'ar Sakramant an testeni ar c'haera ma c'hallint eus o c'harantez evitan?... An dra-se n'eo ket touet. Met an Tadou Kapusined a ra pedi en tiegeziou. Kent mont da gousket e reer 'ta eur bedenn gredus, a wir galon, evit ma vo brao an amzer e deiz war-lerc'h. Selaou a reas an Aotrou Doue pedenn ar Roc'hiz, e vugale. Ha d'ar sul ar beure p'en em gavis e kêr Ar Roc'h e chomas digor ganin ma genou war nao eur. Ha kaeroc'h 'oa Baradoz an Douar, en amzer hon tud kenta, pa zeue e-barz an Aotrou Doue da ober eur gaozeadenn gant Adam hag Eva? Ha pa zeuas Hor Salver da Jeruza-

lem, eun nebeut deizioù kent mervel war ar Groaz evi-
domp, ha gwerniset 'oa kaeroc'h ruiou kêr? An dra-se
n'halle ket beza. Eus an eil ru d'heben e par an daoula-
gad gant eur blijadur dispar war eun nevezinti bennak.
An tiez holl, teltet a linselliou gwenn, a zo gwerniset a
vleuniou : roz ruz ha roz gwenn, elestr, jenoffez, maron,
re ruz ha re velen, louzaouenn Santez Marc'harit, glisin
liou-malo, sitiz melen hag all... a-vil-vern. Eur re bennak,
ar re o deus o c'hempennet, a anavez marteze an niver
anezo. Met d'in ha da galz all eveldoun, e c'hallfe beza la-
varet, evel gwechall, gant tro an eginad (*étrennes*) :

*Ma 'z out te eur paotr hag a oar,
Pet bleunenn 'zo war bep magoar?*

*Kement a vleun war bep magoar,
Ha ma 'z eus stered 'n-dro d'al loar.*

Ha bremañ, mar karit, it d'o niveri. Bleuniou, glazur,
foubenn (*mousse*), ez eo ganto gwerniset krec'h-traon ha
tiez, ha prenestrou, ha kempennet, eun darn e bokedou,
eun darn all e panerou. Roue an Neñv hag an douar a
dremeno dindan eur gwir volz a c'harlantez. Hag an dud,
er prosesion, evel ar milierou a dud a ya bep bloaz du-
hont da Lokorn (Locronan) da ober prosesion an Dro-Ve-
nez, a dremeno bremaik dre bep kroaz-ru, dirak kraouig
ar Mabig Jezuz, dirak ar C'halvar, dirak skeudennou San-
tez Janned d'Ark, Santez Tereza, an Itron-Varia a Druez,
hag all...

Eur pennad eus istor Ar Roc'h er C'hrenn-Amzer a zo
bremañ danevellet (*raconté*) dre an nor hag ar vilin-avel a
verk al lec'h ma voe tapet da brizoniad Charlez Bleiz gant
ar Saozon. Bez ez eo Bro Dreger eur vro binvidik-dreist.
Founnus e vez enni an trevadou, dreist-holl ar gwiniz mat.
Al labourerien diwar dro n'o deus ket ankouaet komzou

an Hader : « Bez ez oun, eme Jezuz, bara ar vuhez », hag
ar c'haera feskennou gwiniz, reizet ha kempennet en eun
doare marzus a-walc'h, setu m'o c'hinnigont, evel ma veze
profet en amzer ar bobl a Izrael, d'an Hini a laka an holl
drevadou da ziwan, da sevel, da greski ha da rei betek
kant evit unan.

Ar prosesion a dle tremen, hervez, war zouarou Langoad
hag Ar Vinihy. Ac'hanta, Langoadiz hag ar Vinihyiz' evel
ma lavare gwechall eur son vrudet-kaer dre ar vro,

N'o deus ket, nann, poazet o biz,

Evel, siouaz, Landregeriz,

Deut mare dilosta ar wiz,

Gant ar brez da lonka chaousiz.

Daoust ma 'z int tud diwar ar maez,

N'o doa ket ezomm da gaout mez,

Graet ganto d'an Aotrou Doue,

Troniou trec'h da dron eur roue.

P. J.

Met tremen a ris en aner e kêr Ar Roc'h ma holl amzer,
o klask kavout eno tra pe dra da zegas d'in da soñj hag
eus meuriad ar Yeodyiz, hag eus an tiern Nerto-Maros, ha
zoken eus *An Tornaod*. Er Roc'h evel el lec'h-all, en o froull
'eo kouezet savaduriou ar baganed, ma c'haller war o be-
ziou aet da get (*disparus*) skriva heb aon ar c'homzou-
mañ : JEZUZ-KRIST A ZO TREC'H, JEZUZ-KRIST A REN, JE-
ZUZ-KRIST A C'HOUARN.

Kaer am boe klask kerkoulz all, ne

Gavis ket eno skraperien,

Na kerkoulz all pilhaouerien.

N'eus ken eno met kristenien,

Hag int feal d'ar gwir Lezenn.

Ar Roc'hiz a zalc'h en o c'hreiz

Birvidik ha gredus o Feiz.

P. J.

Poan, trewell, nec'h, koust bras, o doe bet sur an holl.

Dre vadelez Doue ne oant ket aet da goll.

E heol e bolz an nenv a baras hed an deiz.

Er c'heit-se e-lec'h-all, glao hag avel a-leiz.

XI

GOUEL AR BLEUN-BRUG E PEMPOUL

Met ganin-me n'oa ket echu ma Zro-Venez. Ma komzed kaer, d'ar mare-se, e Bro-Dreger, eus gouel bras kêr Ar Roc'h, ma voe graet eno ker bras enor d'ar Feiz, e oa kaoz kaer ivez gant eun nebeut Roc'hiz, da vont, kent pell da welout Pempoulliz.

Gwechall, pa oan bugel, pa 'z aen d'ar c'hatekiz e veze kanet alies, ha n'oa ket hep abeg :

Karit Doue, da genta,

Ma ene,

Karit Doue, da genta.

E kêr Ar Roc'h, eur wech ouspenn, an hevelep kentel a gaven. Ha war varlenn mamm-goz na pet gwech n'em boa ket bet klevet :

Ma mabig, dreist pep tra, kar da genta Doue,

Hag a-raok n'eus forz piou, da Vreiz-Izel goude.

Bremañ e komzomp berroc'h, hag e lavaromp, hor c'hallon o tridal en hor c'hreiz :

Feiz ha Breiz.

Goude beza bet eta war ribl ar Yeody, dirak an holl o sounna en avel, hep aon na mez, banniel kaer hor Feiz, ez aimp c'hoaz ivez da sounna da Benn-ar-Poull, gant kement a lorc'h hag a galon, war vetek nebeut, ar c'haera

banniel a c'hallfemp da gaout goude ar Groaz hag an Aviel : an Herminig santel.

Kant lavar ne dalvezont ket eun ober. Kouls all, lavarout mont, ha chom er gêr goude.

Barzed ar menezioù, kouls ha re an draonienn, mignoned hor yez koz, ha darn eus a bell bro, e-kerz gouel ar Bleun-Brug, da hanter gwengolo, a zeuas da Bempoull da ober eun tamm tro.

Amañ evel er Roc'h, klaskit hag adklaskit, eus tud ar Hen-Amzer netra ne gavot mui.

Deut eo 'velkent da wir diougan Degovassos. N'emafi ken amañ *An Tornaod*, alc'houez ouf Penn-ar-Poull. Er Yeody 'mañ en e boull. An nor a zo digor, noz-ha-deiz ha bemdez, d'an holl besketaerien, da vont kreiz an dounvor, da c'hounit o bara. Da vont da besketa ar moru d'an Island ha d'an Douar-Nevez. Na pet na gollont ket er moriou-se o buhez.

Eus an holl dud a vor kuitaet ganto o zud,

E chom meur a hini da gelou, siouaz, mut.

Gant ar c'heuz d'he muia karet,

Fantig, he c'halon glac'haret,

A zeu bemdez war an aodou,

Da glemmgana hec'h hirvoudou ;

Ha beuzet 'n eur mor a zaerou,

Gwisket en he dilhad kanvou,

Da ouela war he zammig stad,

E 'z a ivez' da Gelou-Mat.

Ha pa 'z eo divrall he c'hredenn,

'Vit hec'h Anaon, lavar pedenn.

P. J.

Kaerat iliz a deus savet eno karantez Pempoulliz d'o fatronez, an Itron-Varia-Gelou-Mat. En he c'hichen e lidomp, na gant pebez kalon! gouel ar Bleun-Brug. Ha ma chom

eun nebeut a-wechou re zizeblant dirak al labour kaer a reer e pep rannvro,

*Evit diskouez d'an holl ez eo c'hoaz en hor c'hreiz,
Disi ha divac'hagn hor c'harantez 'vit Breiz.*

e kêrig vrao Pempoull, evel e Gwir-Sikour, hag e kêr Landreger, evel e Montroulez hag e Douarnenez....., hon eus ar joa vras, da welout bugale, tud-yaouank ha tud-koz troet ha gwell droet, daoust d'an holl dud faeus, da bleustri, kuit a vez, yez koz hor c'hendadou.

*Ha kaer devo eun darn ober d'ezu brezel,
Pe lavarout dousik, he lezel da vervel,
Kristenien, Bretoned, o fenn uhel d'an nec'h
Fell d'ezo, digailhar, chom bepred war ar sec'h.*

*Hag e youc'hont a-bouez o fenn,
Ha me ganto, distak ha krenn :
« Potius mori quam faedari »,
Kentoc'h mervel 'get kailhari.*

*Na treitour da Zoue, na mui treitour d'e vro,
Eur gwir Vreizud, klevit, biken nann, nann ne vo.
Er Roc'h hon eus roet gwir garantez d'hor Breiz.
Digor-mat eo an erv, met n'eo ket aet da benn.
Dibaot an eosterien, hag al labour ken tenn!
Sachomp warni bepred, tud a volonteiz vat,
M'eo kollet An Tornaod, ni n'aimp ket d'ar strad.
Diou vleunenn gaer-dispar dle digeri 'n hor c'hreiz.
N'eus ket kaeroc'h 'geto, o ano, Feiz ha Breiz.
Dindan deil o skouriou, e vevimp eürus.
Pell diouto, an den, eur paourkaez gwalleürus.
Bevomp evel breudeur, d'an holl karantezus.
Na goap, na kasoni, a lavar d'imp Jezuz.
Setu graet ganin ma stuc'henn.
Met kent dilezel ma fluenn,*

*'Vit echui, d'eoc'h c'hoaz ma ger,
Kuit a vinim, ha berr-ha-berr :
Gwechall, pa oan krennard, o c'hoari koach-koukoug,
Ma tapen alies o, ya, meur a lamm-choug,
'Vel pephini, na petra 'ta,
E lavaren : lavi, lava,
Nep n'eo ket koachet c'hoaz, siouaz, ma karje oa.
Hizio en eur c'hoarzin, e lavaran gant joa :
An nep n'eo ket laouen, 'c'hanta, mar karje oa.*

« HAG ECHU EO, 'ME JANLOUI »

Menez-Laouenan 22-9-1930.

P.-J. GOUR-NA-GIL.

TAOLENN

Kinnig	VII
D'am lennerien	VIII
Kentskrid, gant Dir-na-dor	IX
Lizer an Oberour	XV
Lizer an Ao. Serrand, Eskob Sant-Brieg	XVI
Lizer an Ao. Trehiou, Eskob Gwened	XVIII

Kenta Pennad

AN DEGOUEZ

I. — Ar Bempoulliazez	1
II. — Brud vat Pempoull	3

Eilvet Pennad

BEAJ TRAMOR

I. — Er Porz-Gwenn. — Eur weledigez	9
II. — Eus Sant-Malo da Soutamton	13
III. — Eur bentadenn a Saozez	14
IV. — Ar rom plouz	17

V. — Ar c'habiten Kervig ha Rozgoiz	18
VI. — Eun dro e kêr	20
VII. — Etrezek Kerdiz	22

Trivet Pennad

KERDIZ

I. — An hentou terdouaret	31
II. — Ar Manati	34
III. — Eun dro-gêr	42
IV. — Eun ofis e Kembraeg	46
V. — Etrezek Kerfyrddin	49
VI. — Marzin ha Vyvyan ar gorrigez	54
VII. — An Aotrou O. Reilly	56
VIII. — Keo Marzin ar strobinner	59
IX. — Caervoegwyn, kastell Meir-Morgan	62
X. — War ar c'hiz da Gerdiz	71

Pevarvet Pennad

« AN TORNAOD »

I. — Arvoriz an Hen-Amzer	77
II. — Ar Yeodyiz	79
III. — Eur brezegenn da anaout trefodach ar Roc'hiz	80
IV. — Penaos e vez gouezet hagen e vez eur bagel bihan a ouenn vat	84
V. — Eun netraig a-zivout buhez pemdeiziek ar Yeodyiz. — An Drouized	86

VI. — Eun dro-besketa. — Ar Gorventenn. — Ar Pense	90
VII. — Glac'har war ribl ar Yeody	94
VIII. — Meuriad Penn-ar-Poull	97
IX. — Daou gannad ar Yeodyiz	102
X. — An dañsou	108
XI. — Distro Vassos hag Eksobnos	109
XII. — « An Tornaod » dibradet. — Ar Savaduriou koz	113
XIII. — Beaj ha pense « An Tornaod »	117
XIV. — Nerto-Maros hag e re oc'h erruout er gêr	128
XV. — An dibensea hag an dour-beuz	131
XVI. — Forbaned Al Leo-Draez	135
XVII. — Maro Nerto-Maros	136
XVIII. — Ar Roc'h a netra	140
XIX. — Pont an hent-houarn	144
XX. — « An Tornaod » adkavet. — E istor anavezet e Pariz. — Eun diverra anezañ hervez an Tad Balbo	154

Pempvet Pennad

DRE VOR DA VREIZ-IZEL

I. — An nozveziou gwechall-goz	161
II. — Eur ger a-zivout ar Brezoneg	163
III. — Ar c'habiten Kervig. — An « Hermann » ..	166
IV. — Kent kimiadi	168

V. — Sant Iduñ ha menec'h an amzer-a-ren 170

VI. — Ar c'himiad 173

VII. — A-dreuz ar mor gant « An Tornaod », evel
Jazon gant e vaoutken aour 175

VIII. — An Hern ha Briad 183

IX. — An « Hermann » e porz Landreger 187

X. — Kendalc'h ar Sakramant er Roc'h 189

XI. — Gouel ar Bleun-Brug e Pempoull 192

Achevé d'imprimerie sur les Presses
— des EDITIONS D'ARVOR —
le 20 Février 1935
